

भारत सरकार
GOVERNMENT OF INDIA

राष्ट्रीय पुस्तकालय, कलकत्ता ।
NATIONAL LIBRARY, CALCUTTA.

वर्ग संख्या **Te**
Class No. **894.8132**
पुस्तक संख्या **vi 733**
Book No.

रा० पु०/N. L. 38.

H7/Dte/NL/Cal/79—2,50,000—1-3-82—GIPG.

पं० १-४६

D. L.-४६

भारत सरकार
GOVERNMENT OF INDIA
राष्ट्रीय पुस्तकालय
NATIONAL LIBRARY

कलकत्ता
CALCUTTA

अंतिम अंकित दिनांक नलि दिन यह पुस्तक पुस्तकालय से ली गई थी । दो सप्ताह से अधिक समय तक पुस्तक रखने पर प्रतिदिन २० पैसे की दर से विलम्ब शुल्क लिया जाएगा ।

This book was taken from the Library on the date last stamped. A late fee of 20 P. will be charged for each day the book is kept beyond two weeks.

కళ్యాణ కల్పవల్లి

ఇది

చెన్నపురిరాజధానియందలి దొరతనపువారి శాలేషా

తెనుగు పండితుడుగానుండిన

ందు కూరి - వీరేశలింగము చేత

రచియింపబడినది.

తమకు.

డి. వి. రమణారావు గారి

శ్రీ పాదామిన్ ముద్రాక్షరశాలయందు

ముద్రింపబడినది.

1914.

10.00

కల్యాణ

DBA000006040TEL

కల్యాణ

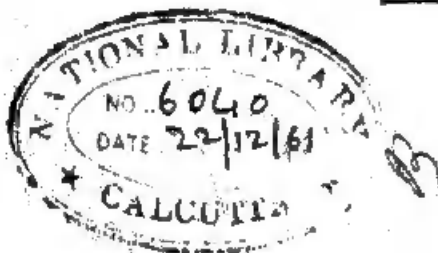
అనామిక ముద్రలను వచ్చుపాత్ర ములు,

పు రు షు లు,

1. చీర నేనుడు—చిక్రమ నేనుడుకల్పి.
2. చక్రమ నేనుడు—చీర నేనునికొడుకు; కళావర్తిని యుడు.
3. దర్శనానుడు—చాయమతియొక్కనియుడు.
4. దామావరవర్మ—కళావర్తిని వరింపఁగోరిన రాజపుత్రుడు.
5. పురుషోత్తమదేవుడు—కళావర్తి తన్నుఁ గూమించిదనుకొన్న యొక శూద్రుడు.
6. విజయపాఠుడు—చిక్రమ నేనుడు పెట్టుకొన్న మాటుపేరు.
7. రాముడు—చిక్రమ నేనుని భృత్యుడు.
8. మాధవుడు—దామావరవర్మ నేరవఁడు.
9. శంకరుడు—చీర నేనుని బండ్రివాడు.

స్త్రీ లు.

10. సుభద్రమ్మ—కళావర్తి మేనత్త.
11. కళావర్తి—చిక్రమ నేనుని వరించిన రాజపుత్రి.
12. చాయమతి—దర్శనానుని బంధించిన రాజపుత్రి.
13. మంధర—సుభద్రమ్మదాసి.

కళ్యాణ కల్ప వల్లీ

ప్రథమాంకము.

౧. రంగము—విశాఖరములోనిది.

[రాముఁడొకప్రక్కనుండియు, శంకరుఁడొకప్రక్కనుండియు,
ప్రవేశించుచున్నారు.]

రాము—చాచు శంకరుడాయేమిటి! అవును సందేహంలేదు? శంకరుడే—
శంకరా! శంకరా!

శంక—ఎవరువాడు? ఏవరోలూ! చాచాకన్నీపీకుడురాముడా? ఓరాము!
నిన్ను చూచి యెంతకాల మయిందిరా! దగ్గరకావచ్చి నన్ను కాగలిగియో.

రాము—వర్ణంవర్ణం. నాబట్టమాసిపోకుంది. నిన్ను చూడడంతేకా నాకుచాలా
షం పట్టరాకుండావున్నది. బండిలాగాతోటలో వున్నావా? నిన్ను విశాఖరములో
మోస్తానని యెప్పుడూ అనుకోలేదు.

శంక—అయ్యగామా! రాజమగ్గి, అయ్యగామా, కంకిగామా, అందరమో
కచ్చివాము.

రాము—అలాగా?

శంక—అయ్యగారికి విశాఖరం చూడవలెనని బుద్ధివుట్టగంటలోనున్నదిమంద
రిని ప్రయాణంచేసి బయలుదేరినారు.

రాము—అయినయెప్పుడూ తొందరచునీ. అలాచెయ్యకపోతే ఏదేమిట
గాని వేరులో గొప్పయేమిన్నది?

శంక—చాలాకేంగాని నీచిన్న యజమానుడుగాన యెట్లావున్నాడు? ఏకద
వేమిటుగాని యిక్కడ మాత్రే ఏదేమిటుగాన అయ్యకపడతాడు.

రాము—వేమియున్నాను ఏకదవేమిటిగానివద్ద పనిలోలేదు.

శంక—అలాగా! మరియెవరివద్దవున్నావు?

రాము—ప్రస్తుతం వేమి విజయపాలిగానివద్ద వున్నాను.

శంక — ఈ మామన కల్లు నీ కిచ్చి యేమి బాగుచున్నట్లు చెప్పకోమి.

రాము — యేమి మామన లేదు.

శంక — మామన లేదా? విజయపాలుడి గారి వద్దనుకొన్నావు కన్ను మయి పుడుచావో నీవు తెప్పిచావే.

రాము — నిన్ను యిది చిహ్నము వట్టిను. విక్రమనేమనుగాయ విజయపాలుడు గాయా యిద్దరు వాళ్ళు.

శంక — ఇద్దరు వాళ్ళు లేవా? యేమి మామన?

రాము — ఒక్కరే. వెనుకటి విక్రమనేమనుగాయ యిప్పుడు విజయ పాలుడు గారయినారు కాబట్టి యిప్పుడు వాడు విజయపాలుడి కొలువైనాని విక్రమనేమడితో పనిలేదు.

శంక — అలాగయితే యిదియేదో మాయలాగువున్నది. నీకు తప్పకుండా తెలిసి పుంటుంది. నీ కిచ్చి పాకున్నాకదా వాకిచుక్కం చెప్పవో!

రాము — నీవు రహస్యం దాచగలవా!

శంక — బండికొడ్లో యెద్దను పెట్టి నట్లు మనస్సులో పెట్టుకొని పైకిలానిట్లును.

రాము — దీనికంటే కారణం కాదును. ఏమిటో చెప్పకో.

శంక — అత్రువును వాకిచ్చుకు బోధపడ్డది. సంగతం తా తెలియజేసి నాను. ఈ ఘోషానికి యేదో క్రితమున్నది. సరేకాని నీయజమానుడు తాను తన చెల్లెలు వున్నాడూ?

రాము — తాను నేనాధిపతి నన్ను చూచి మనసులేసి చిన్న వుద్యోగ గుఱుడయినట్లు పటిష్టావున్నాను.

శంక — నీకు కథిపతి అయియుండగా చిన్న వుద్యోగ గుఱుడయినట్లు చెప్పకో వరకు! నేనాధిపతి నని చెప్పకోవడానికి చిన్న తనంగావున్నావో!

రాము — కాదు కాదు; దానికి సోకువు వేరేవున్నది. నాయజమానుడు కావించి చిన్నది మనో విచిత్రమయినది! అది నీకు ముప్పయినేల కూపాదులు వచ్చేదండ్రా వారికి ప్రభువయిన వీరనేమని కొడుకున్న నేనాధిపతిని కావడమంటే చిన్న వుద్యోగ గుఱుడుగావుంటే నే నాయజమానుడియందు యెక్కువ యిద్దం.

శంక — ఇది వింతగా నేవున్నది. అది నీవద్దదెట్లు కాగావున్న చామేమిటి? అది తా భాగ్యవంతురానా?

రాము — భాగ్యమే గీగ్యమే వాడు తెలియదు. అది దేయింట్లో మహిమలు విని పురువులకొడ్లో గడ్డితరకలలాగు యెక్కువమాదిగా బొద్దుకూపులనిది. పురువులకూపుడు

శోకములుకూడా వారింటో బరిగారడలే, పరివరములో నిలుకలకు చురిమిలెన్నో
మేలకెనులాలె.

శోక—అలాగయితే అది దెబ్బ పడినందులయినా వుంటుంది. అది దెబ్బ పడిన
మానుడియందు అనురాగమేనా?

రాము—అనురాగమేమిటి? నా జాజమానుడంటే చెప్తున్నాడుకంటె.

శోక—అదిదేమేమి యెవరయినా : నవన్యవా?

రాము—అదిదేమిటి కళావతి. అయితే నేమికాని అర్హి కాని మనదిచేవత్త
నికే పాకకంటే ప్రకటన పరిపంథంగాలేన్నది. అయినాకాని అదెట్లాచే
యినవత్త నా జాజమానున్న యెప్పుడూదాడలేదు. అదిన్నది ప్రవృత్తిలో అలాగే
రానికొచ్చినవత్తకు మేమామెతో పరిచయం కలుపుకున్నాము.

శోక—అలాగయితే వానిదెబ్బకి వేసిరంతుడిచేసికెళ్ళిలంకవేస్తే కాగావుంటుంది.
ఈసంగతిమీకాని యాపికావుం యెటువంటిది? యాభూనిగువేంచి నేమయినవత్త
చాలాదిన్నాడు. ఈభూని వేమేగా ప్రార్థువున్నాడని అన్న వంటి కావు?

రాము—అన్నీవున్నది. మేముయెప్పుడూ ప్నామం చెయ్యకపోయినావాడె
మానుడూ నేమ ప్రిధిడమా ప్రాతఃకాలము పావగయవెరుతాము. భోజనమయిన
తరువాత పోటలోయినా వెకునాము; చీట్లయినా అకకుంటాను. పాద్యంకాము
ప్రసంగమిది నీకాదుకనుతాము. పాదువూ. ఈవూంటే నాకన్నచే నిమగ్నమై
వున్నది. రాత్రిపదిగంటలయిన తరువాత పూర్ణాయోగి-దానందదేవుడడు. పొటబా
లేవు పదాలారేవుమీరేవు. అయినా దగ్గపాదుడిగారి వత్తయీ నేమాలుకుకొని
రాత్రిల్ల విజోదంగా ప్రార్థుగదువుకూతుంటాము. అతన్ని నీకు యోగిస్తువా? ఏ
మాటుచూచినావంటే నీవతన్ని చుట్టపదిలిపెట్టవు!

శోక—నేలాగోగిగాడిని యెరుగుదును! నాది యజమానుడు మనరాగమయిత
తెల్లదేమాట నీవు యెరుగవుకాలోలును.

రాము—నేను చురిచిపోయినాను. నీయీ శోకరా! మాతో నేనావాసురదెయ్య
వలెనంటే నీవు నీవేమోకాంతం మాన్యకోవలెను. గంగిరెడ్ల పాగాలాగు నీకలంకడ్డ
యెంతమాగ్నికూ నాగావున్నదిగాదు, నీవీపాటి తలగుడ్డమనివేటోనీకెట్లు కోవలం
కేప్పుకోవలెను. ఇక్కడు ప్రత్యోగస్థులూ అందరూకూడా పాగాలుచూచివేసి పోటలు
కెట్టుకుంటూవున్నాడు.

శోక—నాగ్రహచారం పోటలుకెట్టుకుంటే వాళ్ళే కడిపోతారు! నీకు
కుగ్రం పట్టుకుంటే యిచ్చినా మాతాత ముత్తారకాటినంది శోకవంశంకాగిమే

పున్న కలహాగా మారుచున్నది. యెల్లో దురితములకు నిర్భాగ్యులు పూర్వార్థమున
వదులుకుంటున్నగాని కావంతి దేశాధిపతులు యెప్పుడూ వదలిపెట్టరు.

రామ—నీవుటోపి పెట్టుకోకపోతే మునివాసుని ప్రాంతో శోకపడక.

కోక—పూర్వచారం మీరికే యెంతో సాహజ్యము. నూట-బుట్టెవారు
టోపులు పెట్టుకుంటూవున్నా కాకలి స్వాగాదూ, మంగం మర్రిగాదూ, గరుళ్ళవారి
నామా, మామూళ్ళో పెద్దమనుషులు అంపమా పెత్తికలగుడ్డలే పెట్టుకుంటూవున్నారు.

రామ—వూరికో. యెవరో వచ్చావున్నట్లున్నాను.

కోక—మరియెవరూకాదు. మంచిన్నకొరగాయ విశ్రాంతి పొందుగాయ. దీని
యెప్పుడు చెప్పినది అయినతోటాదావున్న చిన్నదా?

రామ—కాదుకాదు. ఈవిడిమింధర. నేను చెప్పిన దిన్నరానివర్తనలేకాని
అయిన అయింట్లోనే బాడేదీవాడు. నేను పెంటనేర్చి మీరు యాపూర్లోనివచ్చిన
వర్తమానం చెప్పురలేనే.

కోక—అయినో అయిన దానిచేరిలో సామ్యుకేమటావు న్నాడు! ఓరిరామా
నిన్ను ఓర్చి-సంగతి అడగవలె నమకుంటూ వున్నాను.

రామ—కాక యెప్పుడు మాట్లాడదానికి తీసుబడిలేదు. నేరం పోకలెను.
నేనేర్పాతి తొమ్మిదిగంటలకు పేనుండకమా తాటితోటలోనధ రేయతాను నీవుటాదా
అక్కడికిరా. సామాళంగా అన్నిసంగతులూ అక్కడ మాట్లాడుకుంటాడు.

(ఇద్దరును వెలువేలుమాడ్చుతూ: రోవుతున్నార.)

౨. రంగము—సుభద్రకు గానియింట పోకగది.

[కొంత ప్రవేశము చేకబట్టుకొని మునుందియుండగా నేరొసందేశమును
గొని మంధర ప్రవేశించుచున్నది.]

మంధర—అభి ప్రకాశోసు నేను పూరంతా తెలిసినాను. యాపూర్లో యేభిప్ర
కాళోట్టుకోనూ అభి ప్రకంలేదు.

కొక—తారాకళారకు మయమకు దాకినదా?

మంధర—అదీ జోరకలేదు.

కొక—రిల్లలేయదా?

మంధర—అదీలేదు.

కొక—రాధికా సాంక్ష్యమున్నదా?

మరియు—అది కొక్క పుస్తకంపుండగా యెవరో కాదు—సాక్షాత్తులకు

५४—మనము కన్నా మృత్యుకావు!

చంద్ర - విశిష్టాద్వికారమునకును మునుపటి ప్రకారమున కద్వికారమునకును
విభిన్నములు (విభిన్నాభివ్యక్తి); ఇట్లు చెప్పినచో విశిష్టాద్వికారము; మునుపటి ప్రకారమున
కద్వికారము. (అది బలవంతముగా చెప్పబడుచున్నది.)

౧౯—వ్యక్తిగతమునకును వాడొకటి కలిగిన ప్రమాదమును
 కలదు.

మండ—ఇది పశువుకింప చేర్చి, అక్కడ వచ్చిన రాధామాధవనిరాసంతి, కురాకా.

కా—నీవు నుండి మరేమిటికూ నిరాశపడకుము. ఈ ప్రభుడు అక్కడనున్న
వీరి నీవు చేసిన పనులను, ఇక్కడ కెంతో బహుద్రులుగా, ఎంతో యాదృతముతో
కంటములాగున విచారుచున్నది.

మంద — అమ్మా! వానికమ్మగారిని నమ్మాప్రభావం.

కళా—కాదు, నీవు చెప్పింది.

పంథ—అమ్మా! నవకూపున్నాను. (అని వెడలెత్తుచున్నది.

[చానుమరి ప్రవేశించుచున్నది.]

కా—శ్రీమతి! చారుమతి! నిన్ను చూచటచేత నాకునున్న కడుగుతా నందము కలుగుచున్నది. ఇంత శీఘ్రకాలమునా నీదృగ్గోచరము కలుగుచున్నదని ననుకొలేదు. (ఆని లేచి కాగిరించికొనుచున్నది.)

వాడు—చరి! కదాచరి! నీకంటేను వాళ్ళన్నాడ సరిలోదడుగా నున్నాడు.
 దీనికేమియో, మొదటతెలుసు నీవేదినీవన్నాడు నీవంటలేనన్నాచో?

కా—అవు! నేను నీకు చెప్పవలసింది చెప్పాలనుకున్నది. విరివిలో
స్మిరముగా నీకొత్తురము కేలవచ్చినారో ముట్టమొదట చెప్పి. నీరసేమను నాకు
గానరాదు దచ్చినారో?

కాదు—వచ్చినాడు. పేరియార్లు నడుచువెట్టి రెండు గదియలయినవి. అయిన పూర్వములే బట్టలకట్టుకొనుట కాదా? పేరుప్రసిద్ధి గానిని యాచుట వర్తమానము.

[illegible]

మలయన నీవు నివియన్నావువా! అతడు అభిరుచుభోగ్యము నాశిష్టకపోయి నది మామేనయిత్ర మాము తరముకటి ప్రోవహాపట్టుకొని మాయ తర పృథ్వి తర ములసంగతి తెలిపిని, అప్పటినుండియు నన్నగరిలోఁ బెట్టిపైపొసక విచ్చరింపిండు తున్నది. చెప్పితే నీవునక్కమహో నమ్మబోకొని యింకొక చోటనుకొనె చుననది. ఒకనాటిరాత్రి జానికమ్మగారియింటికి మేము భోజనమునకు వెళ్ళినప్పు డక్కడ కైవ విగ్రహములాగున పొడుగునానున్న యాత్రులతో లోతుదేవుని వారి మెసించి మామే నత్ర యాతనివలలొంటి పరితాప పడుచున్నదిమమా.

చారు—నీ! నీవురికే పరిహాసము చేయుచున్నావు.

కళా—నీతోడు! పరిహాసముకాదు. నేనువిజముగానే చెప్పుచున్నాను. ఏతో మాముమేనపెట్టుకొని యిప్పుడామె యెకనితోను లోకపృథ్వి తరములు జయిస్తున్నది. శాలకలముయినకరువాతే తన నిజమయినమేన బయలపెట్టె దలచుకొన్నది కాఁ బోయితి! ఆమె “రాధ” అని పేరాలుచేయుచున్నది.

చాచి—అట్లయినపక్షమున, ఇప్పుడాచివ విశ్వయముగా తనమేనకోడలిని గృ త్పురువారిగా విడిచిపెట్టి యుండును.

కళా—లేదులేదు. ఆమెవర్త నీవమగన్నచాచి! ప్రత్యక్షవికల్పముగానున్నది తనదార్మ్యమును తెలిసికొన్నప్పటినుండియు, నాకుం దాచిడ కనుమాన మెక్కువయి నది. గోపతుట్టుకొనెద రోకటిపోటులాగున నాశిష్టకు మతియొక శీఘ్రమైన పట్టు కొన్నది. అనిర్భాగ్యుడు దామోదరవర్మకుడ నేదీగ్రామమునకు వచ్చుట తఱగించి నది. కాబట్టి నేనిప్పు డిన్నిపికాదముల రాధ వదల్చుకొనటకు పోరాడవలెను.

చారు—కళావనీ! అదైర్వయడన, నీకప్పుడువచ్చిన భయములేదు. మీరేనుడు బాటుగాన నీమేనత్రతో మాటాడి నీకు తొందర కలుగకుండఁ జేయుదురులే.

కళా—అన్నిటినిమించిన దురదృష్ట నాకొకటి పట్టినది. నీవదియొకను వివరే లేదు. ఆము తరము నామేనత్ర పట్టుకొనుటకు కొంచెముముందుగా నాదార్భాగ్యము తలన మీకు మందభాగ్యుడైన విజయపానునితో కలహము పెట్టుకొన్నాను. అకలహ వివారణను చేసికొనుట కతడప్పటినుండియు మరల నాకంటఁ బడలేదు.

చారు—అతడు చేసిన యపరాధమేమి?

కళా—మేమియులేదు. అదియేమివాద తెలియదుగానిమేమిన్ని పొదులుకలిసి కొని మాటాడినకు మాలో మాలోకొనియెనకు వివాదము రాలేదు. అందుచేత వత్తఁదెప్పుదును ప్రభుత్వంల హమునయిన నాకవకాశ మియడమో యని భయపడి, చాలోనేనాలోచించుకొని కడచిన గురువారమునాడు నాకు నేనయొకయు తరము

ప్రాసాదం, వానిలో విజయసామును ముఖ్యునిగానుండవలయునని కలెక్షనరినియొప్పుట్లు తెలియజేసిరిగాను. అట్లునానే యాయుక్తములో క్రింద “నీ నెలకుగది నీ నెలకు నేవకురాలు” అని ద్వేషాలుచేసి, ఆయన క్షణమును విజయసామునికేఁజూపి, వానియందఁగ్రహించుచేసితిమని హాసనిని నిందించి, ముఁకుఁజూలేనిదోషమును ముగియునట్లు తొని మునిపడి, ఇతఁ ముందెప్పుడును నేనాశనియును యాడని యెట్లు పెట్టుకొన్నాను.

చాచ—అట్లు పండితవేదవచాన నీవాశనిని మరలఁ జూడ నలెదా?

కా—అయ్యువాఁడేమామీన క్షమాగుట్టుకని పెట్టినది. నేనాశనిని పెట్టుమొదట మూకుదివములునుత్రాసి వాధపెట్టవలదుకొంటినిగాని యిప్పుడాశనిని దక్కిరము కానుభాగ్యమే యొప్పటికిని దప్పిపోయినది.

చాచ—నాకు నీత్ర ప్రాసినట్లకఁడు నీమీఁద నిజమయిన మూడిమిగలవాఁడంట నీపెట్టవట్టుల కర్తవ్యమునగుమున, నిన్నింతటితో నాకఁడెప్పుడును విడువఁ జాలియుండఁడు. అయినను నీవే యాలోచింతురా? అతఁడు నిన్నయిహ్యగములొన నున్నాడని ప్రాసినావు. నీకు మూకులక్షయమామలు సాక్షున్నావా!

కా—అత్రువుగాని యుక్తవయస్సునదువులోపల నామీన క్షయమతి తలంప నేకుదివాసాముచేసికొనెను పక్షమున నాసాములో విశేషభాగము నాకు కాన్పి నంగతి నీవేయెఱుఁగుదువు. అయినను నాకఁడ్రీ యిట్టియేర్పాటుచేసినవాఁడని నాకుఁ తెలిసినప్పటినుండియుఁ బడుననిమిదిగంపత్సరములు విండకముండ నెంతచేసికొనవలె యని నేకు నిశ్చయము చేసికొన్నాను. ధనము నిమిత్తమయి యొక్కదినమయినను, నేది యుండవలసినదని కోరెను పుత్రునిని నెవ్వనిని నేకు కామింపఁజాలను.

చాచ—ఇదిమేల వపలత!

కా—నీమీ! న్యాయసభి చాచమతి నాయుండే వపలత్వమాకోపించి కర్మ పట్టుదున్నదా? నేనింతవఱకును చాచమతి ద్వియాఁడు దర్పపాతఁడు చాచమతి వపలత్వము నేర్పినవాఁడనుకొన్నాను.

చాచ—అతనిదోషములనుగూడ నుఁజూచి భావించి నేనెప్పుడున్న చేయింపను.

కా—అయినను నమఁజూచున కొరవిక గండకముపండియే నిగిలకడవనర్హితి వమకొనెదను.

చాచ—నీతోడు! లేదు. నేనీతికాపురము పక్షువన్న మూటయి యాశనికేఁ దెలియుదు. నీర నేవఁడు చాచుగా నీప్రయాణ మకన్నాత్రుగా తలపెట్టినందున, నేనాశని కి క్షమాపము పంపుటలయిన నవకాశము లేకపోయినది.

కా—ఓ చాళువుకి! తిరవీరియగుగాని నందకులకాదువును. నీవు స్వతంత్రు
కావచ్చు. అయినను నీవరిత్యమునకు యాపదవృత్తకాలమునందీయు కర్మసాధ్యశుభ్ర
మును వహించుట కనునానించుచు కాలవారమున దేయమున్న కర్మమును దయ్యో
కర్మసాధుని బాపల్లమునకును శంకాశలకర్మమునకును బాగులకయి యుండు నిర్వయ
సాగనియ్యదుకావునరా!

కా—తరి! నీవువచ్చి యభిగ్రాహి మెంతమాత్రమును సరియైనదికాదు.
మారెంద్రాగారి మరణమునకు ముందే మేము వివాహమునకు నిశ్చయము చేసికొన్నాము.
అతని మృత్యువును తర్వాతమున జచ్చిన కొన్నిచిట్టులను నమనునిలిచి నాస్వాద్యంత
వల్లభుడయిన వర్మసాధునిసోరభమునకు విలయనము కలుగజేయుచున్నది. గాని
యందాతనితోన్నను లేకయచులేదు. అటువంటి యశ్వాంశమునుబట్టి కాలవారమును
చేయుట కరదంత దయమాలినకాయకాదు. అతని స్వభావమును గురించి మాజీ
నిత్య చట్టసాధుడు కల్లుకొనుచున్నావు. కళావతి! అటువంటి మహాదాదరియ్య
దైవ్యమును శంకాశలుచుకాదు. అతడప్పుడప్పుడు కొంచెము వండుకొన్నదయ్యె
నుగా నున్నను, అరనిస్వాదయమునందు కాపల్లమున్నది యేమూను లేదు; అర్వ
దప్పుడు కొంచెము చిరాకుపడినను, మృదువు తప్పివమాట యుండు నోటిమది
యొప్పుమును రాదు, అతః దీవలుడు కామతఃక్రమము కలకాటుపడినవాడు కాక
పోవలసిన. ప్రియురాలియు నామకులలలః ప్రతీక్షించు నియభావలను చేయ
ములకు స్వాత్మలయమును నుక్రమ కదలక నిత్యముండకాదు. కాని యుండు శక్తియ
యు విషయకర్తవమును నవ్యాజములయినవి. అతని స్వాదయమునందలి ప్రేమ మేర
మిఠియగుటచేత దనప్రియురాలును నుటచేకను చేతలచేకను దనయందలి ప్రేమ
మునె యావలెనని యతఃడు ప్రతీక్షించుచుండును. తనయందుగల గుణాశిశయ
మునుబట్టి యతః దెంత ప్రేమకయింను నట్లఃజేయవలెను, విషయగుణముచేత కలఃడు
తనగుణాశిశయమును గొప్పగా భావించుకొనుకాదు. అత్యాశ ప్రేమమును కావలె
కర్మమయిన గుణగౌరవము తనయం దేయన్నదని భావించుకొను క్రతుశకలవాడనట
చేత, అతఃడు తనమీద తగినంత యనురాగమునిడదెయిండు శంకిండుచుండుట
కలఃడు. అతనియందఃగల యాస్వభావమే నామకులమును గొన్ని చేతలయందుః బరితా
పము నొందుచేయించును. ఇటువంటి సంజేహములుకూడ వాయయందుగల ప్రేమాశిశయ
మునుబట్టియే యొక్కప్పుడు లగుచుండుటచేత, అనురాగముగనును ప్రార్థనగా తీర్పు
కోరిక నే నేయాలని కన్యపడియెచ్చావని నేనొప్పుకోవలసియున్నది.

కా—ఓ చాళువుకి! అనివశమకలందని నమాభావము చెప్పెదాము

కొన్నిందుకు విన్నవించుకొనును. కాని విన్నవించుకొనకనే కొన్ని వ్యక్తుల చేతను, కొంత
కానికే కటకులు విడిచి యొక్కరముచెప్పవలెను. అతడునీ ప్రాజురక్షణము చేసి కామ
కాలయందేనవత్తుమున, ఇప్పుడున్నంత ప్రేమ వికసించునుండి యుండునా? ఇది
యందునీపడవను తలకొందు చేసిక యా ప్రారబాధమువే యంతకుందు నీమనస్సుతో
కాతనిపై యనురాగరసమును పూరించుటకు నీపొలిటి యనుకూలమైతయ్యునది.

కారు—నాకతనివీర్యవియమురాగము కృతజ్ఞతవలనఁ గొంత బలపడి యుండ
వచ్చునుగాని నాప్రాజురక్షణము చేయుకముందే నాకాత్యవీర్య నమ్మకావరాగము
కల్గును. అయినను నాకాత్యుదేవత మహాసకార మొక్కటియే కన్నాతనియొక
బద్ధానురాగముగాఁ జేయఁజూచినంత యునుబంధమయ్యుండును గందేహములేదు.

కళా—ఇదియొక యనుబంధకారణమా? ఆసమయందు నాభ్యుదయము ను
మున నీటికట్క నసోతమట్టి పనిచేసియుండును. ఈత చెతనయనవాడన్న పేరుక
చేత నేమనాత్ర మెన్నఁడును నావృద్ధయ మెవ్వరికే నన్నివఁజాలకు.

కారు—కళావతి! ఇటురా, బోర్తిగా నీవాలావనలేని మాటలాడుచున్నావ్.

కళా—నేనురక పరిహాసమునకన్నాను. ఈమాటలు పొలిగాఁబట్టిగోకు—
ఎవరోవచ్చుచున్నాడు.

[మంథర త్వరతో ప్రవేశించుచున్నది.]

మంథ—అమ్మా! అమ్మా! మీమీన క్రగారితో గలిపి వీరయేడుగురారు యిప్పుడే
కువలంటికివచ్చివారు.

కళా—వారిక్కడకురారు.—మంథరా! నీవు కనిపెట్టియుండినాతోకెవ్వ.

మంథ—చిత్తము. (అని వెళ్లుచున్నది.)

కారు—వచ్చినను రాకపోయినను నేనుపోవలెను. నేనిక్కడకువచ్చిన సంగతి
వీరయేడుగురు బాలుగాఁజెంగరు. అయినవన్నక్కడఁజూచివత్తుమున, పోనికలిగి
యూరుమాటుటకైవస్తుఁ దనఁబెంటఁగోరొక మానయ. నేను మఱియొకప్పుడు వచ్చి
నీమీన క్రమజూచెదను. అప్పుడాపై తనయిచ్చమవచ్చినంత నీవు నిలిపి ఈత తలయను
పెద్దపెద్దమాటలుచేసి నాతో పావకాలముగా మాటదడవచ్చును.

[మంథర మరలఁ బ్రవేశించుచున్నది.]

మంథ—అమ్మా! అమ్మా! వారిద్దఱును మేడమీఁదికేరచ్చుచున్నాడు.

కళా—ఇంక నిన్ను కలిచివివళి. నాప్రాణనభీ! నాకుమఱి! నెలవా? నీ
కాకకుచెప్పుసాకుండఁ జెప్పివుచ్చుటకంటె నీవుతోందరకుచున్నావు. ఇదిగో నీ
మెట్టున్నది. ఈదానిని క్రిందికివిసిపో.

నాన—తెలి! ఇంట్లో (అని కళ్యాణుని కాగిరిండుకొని వెడలిపోవుచున్నది.)

కళ్యా—ఓహీ! మంత్రా ఈత్ర సుకములునీలిచాచు. తగిరము! తగిరము! దక్కిరి. కళ్యాణము పెట్టెంనునున బడవేయును. విజయవిలాసము పరువుగ్రింద పెట్టు. భాగ. తతము పుష్పసుగంధము తెచ్చి బల్లమీదపెట్టు.

మంధ—నాకున పుష్పసుగంధంలేండీ. వంటకొన్నాను పొత్తంతా! చుప్పవా. తిక్కపట్టు వచ్చేరాకా చింతవేళాదు.

కళ్యా—పోనీ! తొంతకలకు తెచ్చిపెట్టి నూటిలోనన్న గళేంద్రమోక్షము నామీద గిరవాటు పెట్టు. నానవచ్చుచున్నాను. నీవు కెళ్ళిపో.

మంధ—అమ్మా! మంచిది. (అని వెడలిపోవుచున్నది.)

[మధ్యప్రముఖులు, వీరసేనుడును ప్రవేశించుచున్నారు.]

మధ్య—అదిగోనయ్యా! ఆబుద్ధిహీనురా లక్కడ! గూరుచున్నది ఈత్రులున్న రాజు కానుకుంటేని నిర్భాగ్యుని పెండ్లిదేవీకొని కనకంకమున కంకణ వరకీర్తి తేజానుచున్నది.

కళ్యా—అయ్య! కెనుగిరిచయమయి నేనుకొన్నది—

మధ్య—అమ్మాయి! నీవేమయిన కనుకొందుత్ర. నీచునుకొనుట లింకచాలించు. చిన్నపనులు తమ మనసు చిచ్చినట్లేల్ల నకుకొనుట తప్ప. మేమిప్పుడు నిన్ను ప్రాప్తింపవచ్చిన సంకతినిను. నీవతని ముచిపోయెదవనిమాడెతిలో చెల్లెల్లవేయవలెను.

కళ్యా—ముచిపెల్లప్పుడును మనసునప్పునకు పార్వధీమయినవని కాదు. ముచి పోవలెనుకొన్నను ముచిపోవుట మాత్రము కొన్ని నమయములయింతు చెప్పింక. ముంధయూకాదు.

మధ్య—తనకదానిని నేను ముంధమని చెప్పదుండగా నీవు కాదని నామాట తెనుగు చెప్పెదనేమి? నిజముగా తలచుకొంటే ముచిపోవుట యొప్పునును కట్టయ కాదు. నామేమిటిని నేనెట్లు ముచిపోయిరానో నీవెఱుగుదురా? అసలాయిత భూమిమీద కొంతకాలమున్నట్లే యొప్పునుచాకు జ్ఞునీరేదు. నీమాటగానిని ముచి పోవలెనని నేను మనభూరిగా తలచుకొన్నాను. నెంటుకే ముచిపోయినాను. నీవుమాగా ముచిపో యెల్లకాలము జొరగినీ నీ మనస్సులోనుండుకొనుట నీవంటి కన్నెండు బొత్తిగాతగదు.

మధ్య—నీవు ముచిపోమన్నప్పుడాని జొరగిదానినకగి. ముచియని నీమనకోడ తిక్కయి మనస్సులో నుండుకొన్నట్లుకదింకది. ఇదియంతయు నీమే శదుత్తకొన్న విద్యావలనమా.

కా—అలా! చచ్చి పుట్టినా బాధ పెట్టటమే నేను పొన్నాను అంతా భయపడినాను!
మధ—కావచ్చి! నీవు అనుకుంటుంది కష్టించుకోవాలని నీ నేరమును
కావచ్చుకొనలేక నివర్తనమున్నది. కానిమొగాని యాకముందయినను నేను చెప్పివచ్చు
విషయని బాధానకు చేయను, కామముని మనకు కామనికాదు. దీనిన చెప్పక
నెందులైనా చేసికొనుట కంటిరాదు.

కా—అలా! నీతో నేను స్వప్నముగాఁ జెప్పినట్లు నీనిను. నేను కోరికొన్న
కానినక్క- ముట్టొక్కని కలియకుట కష్టమును నేర్పించడము. మీరారోచించిన
సంస్కరణలు కాక పరిపడదు.

మధ—అమ్మమ్మ! కలియకుటను కలియకకావుటలను కొన్ని కనుకత నీయ
వ్వముతో మనియేయవచ్చుది! ఇట్లునివ్వము చెప్పకును నీకంటి కష్టం కష్టములయినది
కావు అని సహాయము కురిపకుట సహజమయినందున, వివాహవిషయములో సాధూ
రణముగా నివ్వములేని వానితో కారంభించుటయే శ్రేయకరమున్న సంగతి నీచెట్ల
యందుపలపినదే. మొట్టమొదట నేను నీకామముగాని పెట్టి చేసికొన్నప్పుడు కా
కామనియొక నిజముగా పెట్టపులియొక మున్నంతదేవుడును. అయినను మది యాను
కూందాంపకృత్య మయినందున సంజేహము లేదుకదా! భగవంతుఁ జక్కగజూచి కా
భక్తగాని భక్తవర్తక కష్టించుకొన్నప్పుడు నేనెంత విధిరగా నేర్చివానో కష్టి చెల్లు
కాదునట కట్టిందివానో నీచేయింతుదువు. ఈమధ నేను కదిర్చిన సంబంధము
మానినీ నీమ ముఱియొక మందిసంబంధము చెప్పెదమునో, నీకష్టపడయిన విషయ
మాయిని కదలికపడదా!

కా—కల్లకాగ్రానములులేని నేనొకచేత కామనన్ను కలదము చేయగలిగిన
కాదేవ్వులుమాత్రము కాపలుకున నలదములేనీ నిజమును బయటఁ జెట్టకమానవు.

మధ—పెద్దమనుష్యుల యెదుట సరసముగా మాటాడుటకు నీవర్తరాలత్రకాత్రి
నీవు నీగదికానికొక నోయి కామకామలాదుకు నొంటిగాఁ గూరుచుండి నీదురాలో
చనలు చెప్పి. ఓ!

కా—నుందిది. మంతోషపూర్వకముగాఁబోయెదను.
(అని లేచిపోవుచున్నది.)

మధ—ఇప్పుడు మీమీయ పెద్దభారముపడినది.

నీర—ఇంతయు వింతలేదు. ఇదియంతయు కాలికలకు నిద్రచెప్పించుటలకు
గలిగినందును. సాక్షిత్వరాక్షసహామనంబు నేనుమంది పృథివికల కలిగినను కాలికల
కొన్నింటిని నిద్రచెప్పించును.

మధు—బాదగామా! మీరు కన్యల విషయమయి తప్పించబడుచున్నారు.

నీర—మధుగారూ! నేనీదినమున ప్రత్యక్షముగా చూచినవలెగతి యొక్కటి కావ్వలను విను. నేను మీ జంటికి వచ్చుచుండగా మీదాని నీమోక్షదలినియి త్తము పుస్తకముల కొట్టుకొనించి కొన్నిపుస్తకములు కొనితీసికొని వచ్చుచున్నది. పయి తుట్టుచున్న యదియెటువంటి పుస్తకములూ నేనప్పుడే గ్రహించినాను.

మధు—శృంగార ప్రబంధములు.

నీర—అవును. అవి ఎట్టి పనికిమాలిన పుస్తకములు. అవి వదిలినవారు చెడిపోక మానను. అవాసనపోకినతరువాత వారిలోనిదింపబడినదాని ఫలము ననుభవించి తీరవలెను. అందుచేతనే నేను స్త్రీలకు విద్యకూడవనుచున్నాను.

మధు—మీయారక పరిహాసమునకునుచున్నారు. అంతేకాని మీరు ముక్తము ప్రాప్తి మూర్ఖురాలగుగా నుండవలెనని కోరుదురా?

నీర—అదిసరికాని స్త్రీలెంతవలెను భద్రులవలెనని నీయభిప్రాయము?

మధు—కాలికలువిద్యలలో పండితురాలగుకావలెనని నేనెప్పుడును జెప్పను. వారికి నాస్పృహలులోను వేదాంతములోను పాండిత్యముక్కలులేదు. ఇంటిలోకూని వ్రాసుటకు కొంచెము వ్యాకరణము వచ్చియుండవలెను; భద్రుల పద్యమర్థము చేసి తానుటకు కొంచెముగదీతకాస్త్రము తెలిసియుండవలెను; తప్పుల లేకుండ నుత్తరము వ్రాసుగలగుటకు కొంచెము తర్కమువచ్చి కోవలెను. స్త్రీలకింతవలెను విద్యవలెను నేను చెప్పినది సరిగావున్నదా?

నీర—నీవు కాస్త్రపండితురాలవు కనుక, ఈవిషయమయి నీతోనేను వాడు తాడను. నీవిప్పుడుచెప్పిన ప్రతివాక్యములోను నీపాండిత్యమును బుద్ధిచిశ్చయము నాడు బోధపడినవి. విద్యావిషయ మటుండనిచ్చి మనమిప్పుడు కార్యారంభమునకు వత్తము. నేనుచెప్పిన సంబంధమునకు నీజీమియు వాత్సేపణలేదుగదా?

మధు—లేదు. అవసరింజలకయినదిలేదు. కామోదరవర్మ విషయమయినేమారా? మానవగాఁ జెప్పినానుగాని యతనికి నేను నిశ్చయముగా నుటయియ్యలేదు. కళా వత్తి తనకతఁ డక్కలులేదని మూర్ఖపువట్టు పట్టుచున్నది. గనుక మీకొడుగు విషయ మయి వమాధాన పడవచ్చును.

నీర—ఇంటి నే యిక్కడను కానునెవరని మావానికి నేడెయుత్తరము వ్రాసి వేరయినను, నేను నాచునప్పులో కొంతకాలమునుండి యాలోచించుకొనుచున్నను మావానికి ముక్త మీ విషయమయి యెంతమూత్రమును తెలియనియ్యలేదు. వాఁడు నేనలో నుద్వేగములో నున్నాఁడు.

మధ—మీమీనాళి కన్నకును మీకొడుకును చాడలేదు, అయినను భూసుండు భమునకు మీకునూ పని కేమియు వాడేపని యుండవలసినదను.

పిర—అట్లేవగా! చేతనయినదేం వాడేపని చేయుమను చూతము. వాడేప్పుడును నామాటకట్టెచ్చెడు. నామాట కాకుంజరిక రొమ్ము చెప్పినపక్షమున, నేను పనింది యూరకుడువాడనుగానని నాదురాగ్రహము మార్చిమనేను. దేలుగును, కాని చిన్నతనములో నేను “చిక్రమా! ఇది చేయుము” అని యాజ్ఞాపించెడి వాడను. వాడు కత్తు నాయుచేతుక యశుమానిందిన పక్షమున, అప్పుడే నానిని పడకన్నెడివాడను. నీచ్చినపక్షమున, వెంటనే గదిలోనుండి సొగసంపెడివాడను. ఎప్పుడును వాపద్ధరియింతే.

మధ—అదే నానుననుకల్పిత ముంచిపద్ధతి. కొంచెము కేళనముగా నుండక పోయిన పక్షమున, చిన్న వాండ్లు చెప్పినట్లువిసరు. ఇంక నామార్గవర్తన కుదానము చెప్పి మీకుమారుని ప్రార్థన లాలోచించవలసినదని నామేనకోడలిని మెడలు చిత్తిరి యొప్పించెదను. బాదగానూ! మీరమ్మక్రమ మీకొడుకుతో నామేనకోడలు కొంచెము ముంకుతనము కలవంపున బుద్ధిమంతులని బోధపలుకవలెను.

పిర—అదిషయమయి నీవు నాకు బోధ చెయ్యవలసిన కనిలేదు. నామని నేను నీచిత్రమువచ్చినట్లు చెయ్యగలను. నీవుమూత్రము కొంచెము గట్టిపట్టు పట్టేపోయిన యెడల, నీమేనకోడలు నీవు ప్యాధీనురాలు కాదు. నాబుద్ధిని నీవు చెప్పినట్లు చేయుము. నీమేనకోడలు ముందిమాటలకు లొంగక నాకొడుకు కనికరాడన్న పక్షమున, మాటాడక గదిలోపెట్టి చాళివువేసి రెండుదినములు నీవేదకు చెవ్వయను చీకికొని పోయి యున్నము పెట్టకుండునట్లు దిట్టముచేయుము. మూడవ దినము నీమేనకోడలేట్లు చెప్పినట్లు వచ్చునో యప్పుడు నీకే తెలియవచ్చును. మంచిది. నీచిత్తవలె నెలవుపుచ్చుకొనవలెను.

(అని వెడలి పోవుచున్నాడు.)

మధ—ఏలాగున నయినను నేనుచానిని లోచించుదుకొనవలెను. ప్రతిరోజును దేవునిపూజ నామనమ్మ కనియియున్నట్టిది యేలాగుననో కనిపెట్టెడిది. మంథర నాగుట్టు పయలఁచెట్టియొండను, నిశ్చయము. అది వట్టికెడ్డికాగుంది, అయినను నిజముగా నానితో నీ పరికించెదను—మంథరా! మంథరా! (అనిపిరిచి) అది రజాస్థానము చెల్లడిలేమువ్వలూకము కలవయిన పక్షమున, చానివెప్పుకను నేను నామార్గం కేర్చుకయే యుండును.

[మంథర ప్రవేశించునున్నది.]

మంథ—అమ్మా! పిరిచివారా?

మధ—నిద్రించాను. నిద్రనిద్రలోని! తెప్పవల్లభు! నీ తెప్ప—వల్లభ! భుజిస్తోవును. నీకునుగాన కనబడినావా?

మధ—లేదు. అమ్మా! లేదు. అయిన నెంతమయినా నేను చూడలేదు.

మధ—నీవాయన పరిగతి యెవరితోను తెప్పలేదుగదా?

మధ—శేవా! శేవా! ఓయిదేవుడా! నేను యెవరితోనైనా చెప్పలే వాలుక తెప్పింపలేదు.

మధ—నీవల్లభానులకనమదూరి ఎవరైన మోసముచేయుదునుమా. భద్రము!

మధ—అమ్మా!

మధ—కొంచెముచేతుండి నులల కా. వ్రుమోక్షము దేవుడుగారి వేర నొక యుక్తము వ్రావేయించెదను. ఇతడుల రహస్యములను నాతోఁ జెప్పటయేకాని నీవు నానాస్మయమును మఱియొక్క—దను తెప్పరాదుమా! చెప్పితివా, అయాయలకలవని నిన్ను క్షయించను. తదవార నీవు నామాత్రహమనకు పాత్రురాలవగుదువు!

(అని లోపరిఁ జోర్రుచున్నది.)

మధ—అహ హహహా! నాన్నాకానులకనమా! నీవు కొంచెంనీవు నిక్కొరి తొంతు. నాతోటివాడు కాదు గతమునానులాగు కనబడదానికి చూచిపా నేను జూతం పయి! ఇదికానుల నేమనుచున్నాను. నాఅయాయకల్పవల్ల నాను యెంతలాభం కలిగిందో చూచుకుంటాను. (కొరితకురిసి జడువులు) నిజయోపాయాదిలో నేనిపోన దాని! నవాయం చేస్తూవున్నందుకు కళావతి యిచ్చినది యిరవయిహాపాయలకొఖి-
యో రెండుచీరణా. విజయపాయలకొరిచ్చినది కలియోపాయలు.—రెండోపద్ధ—
పాతి నంగతి బయలపడదానికి సిద్ధంగా వున్నప్పుడు రహస్యం పట్టియిచ్చినందుకు మళ్లద్రవ్యుగారిచ్చినది రెండుయోపాయలు.—మూడో పద్ధ—యిస్తావని చెప్పి యిర్వ
కుండా నోవలో వినిపిపాచలేనీన వ్రుత్తరాలు పట్టుకు తెప్పినందుకయి నామోదరవర్మ
యిచ్చినది రెండుయోపాయలు.—నాలుగోపద్ధ—వ్రుమోక్షము దేవుడు నారిచ్చినది
యోయూపాయలు.—ఓక్కరికానులకనమా! కాగచేనావు. నిద్రయిలేక నేనాతడు
చోక్షుచేత్రమ్మి మీనక్తతోకాకుండా మీనోడలితోనే కాదు ఈ కల్పవల్లభు క్తరాలు
కనుకకూత్రమ్మ పట్టునట్టుపట్టుచేరినాను.

(అని నిద్ర-విండుచున్నది.)

ద్వి త యాంక ము

౧ రంగము—ద్వికనుకనువి గృహము.

[ద్వికనుకనుడు, రామమును, శ్రీవేంకటాద్వైతము.]

రామ—నేను అక్కడవుండగానే. వీర నేనుకూడా దీధులనుంచి వచ్చినాను. మీ కేమనకూరారం తెలుసుకు రావడానికి మీ కొమారుడు నన్ను అక్కడకు పంపికారనిన్నీ, తమదర్శనం చెల్వడానికి యెప్పుడు సమయంగా తుంటుంది? కను క్కురమ్మన్నారనిన్నీ, మనవి చేసికాను.

ద్విక—నేనిక్కడనున్నానని విన్నప్పు డాతన యేనున్నాడని

రామ—యేమంటారు? ముక్కుమోచ నేలుచుకుని యొక్కడలేని హాశ్వర్యమా పడ్డాను, కొంచెంసేపు అడ్డుకొనదీనినాడంటి మావారు అక్కడకు యెందుకు వచ్చినాడని అడిగినారు.

ద్విక—నీమొచ్చేసావు?

రామ—చెడ్డ అబద్ధం చెప్పినాను. చెప్పిన అబద్ధం యేమిటో నరిగ్గా యానాడు జ్ఞాపకంలేకగాని కాబోటిమీది నిజంమృతం రాలేదు. ఇఖతుంబయినా కూరకాదు లేకండా తుండడాని? మనంకీకాత్రం యెందుకువచ్చినామో యెదోనొకటి యెప్పుడో నిశ్చయం చేకొనలేదు. యెప్పుడు నొకటిచెప్పి యాంకోమాటు యాకొకటి చెనీకే రంటావ్వుంటి. చెప్పే అబద్ధంయినా కొకదానిని నొకటి పొనగి తుండట్లు అలోచించి మరీ చెప్పుకూతుండవలెను. మరీ అతన వత్తకర్లు మీరు అక్కడకు. యెందుకు వచ్చినాడు. యెందుకువచ్చినారని పరిశోధి అడిగినారు.

ద్విక—బాండ్లలో నీవేమియు చెప్పలేదుగదా?

రామ—లేదు లేదు. బొగ్గిమాటయినా చెప్పలేదు. కాళ్ళలో బండికాదు కొరతయి కుక్కోమక్కుక మయవవారు.

ద్విక—వీర నిర్భాగ్యుడా! కొంతదీ కానివి నమ్మకానికి నీవేమియు చెప్పినాడేమి?

రామ—లేదు. నొక్కడరంచెప్పలేదు. పూర్వ యెందువదికీ కాళ్ళలో నమ్మకానికి నేనుకీ పూర్వమున్నా రా యేమిటి? నీకు మనోగడుమరామ్మి. నామాట నమ్మింటి. నామూర్తిం నమ్మ నీయకూతును అక్కడికి. యెందుకు వచ్చినాడని

భయభావముతో నీరసమందాన!

మిత్ర—నీవు చెప్పినది నమ్మనేరవచ్చును. కానియ్యి నావయము నాగ్నముతో నుభయముగావచ్చునది నీవొకడును నది ద్వివర్తనమున నుండును. నీయొక్క కుంకుమి కలదునా?

మిత్ర—నీవొకటి మాత్రముగా నుభయభావమున నుండును. అది నీయొక్క కుంకుమి నావయమున నున్నది కల్పింపబడుచున్నది.

మిత్ర—అంతే యుభయమున నున్నది నీవొకడును నది ద్వివర్తనమున నుండును. నీయొక్క కుంకుమి నావయమున నున్నది. అంతే కాక యావయమున నున్నది నీవొకడును నది ద్వివర్తనమున నుండును.

మిత్ర—నీయొక్క కుంకుమి నావయమున నున్నది.

మిత్ర—నీవొకడును నది ద్వివర్తనమున నుండును. అది నీయొక్క కుంకుమి నావయమున నున్నది. అంతే కాక యావయమున నున్నది నీవొకడును నది ద్వివర్తనమున నుండును.

మిత్ర—నీయొక్క కుంకుమి నావయమున నున్నది.

మిత్ర—నీవొకడును నది ద్వివర్తనమున నుండును. అది నీయొక్క కుంకుమి నావయమున నున్నది. అంతే కాక యావయమున నున్నది నీవొకడును నది ద్వివర్తనమున నుండును.

మిత్ర—నీయొక్క కుంకుమి నావయమున నున్నది. అంతే కాక యావయమున నున్నది నీవొకడును నది ద్వివర్తనమున నుండును.

[రాజులు రోదించుచున్నారు.]

రాజు—అయ్యో! దామోదరవర్మగారు యెప్పుడెప్పుడు కలవచ్చునా?

మిత్ర—ఈదామోదరవర్మ యిల్లు నీరసమందానానియంటే మిక్కిలి నమోదము నీవు విడిచివదిలించుకొనియు నీవొకడును నది ద్వివర్తనమున నుండును. అంతే కాక యావయమున నున్నది నీవొకడును నది ద్వివర్తనమున నుండును.

రాజు—అయ్యో!

(అని రోదించుచున్నారు.)

మిత్ర—అయ్యో! దామోదరవర్మగారు యెప్పుడెప్పుడు కలవచ్చునా?

మిత్ర—నీవొకడును నది ద్వివర్తనమున నుండును. అది నీయొక్క కుంకుమి నావయమున నున్నది. అంతే కాక యావయమున నున్నది నీవొకడును నది ద్వివర్తనమున నుండును.

మిత్ర—నీయొక్క కుంకుమి నావయమున నున్నది.

మిత్ర—నీవొకడును నది ద్వివర్తనమున నుండును. అది నీయొక్క కుంకుమి నావయమున నున్నది. అంతే కాక యావయమున నున్నది నీవొకడును నది ద్వివర్తనమున నుండును.

తర్క—చాలు, దీనిని సంగ్రహించు. అంతేమీ వచ్చు చుట్టాము.

[వా. సా. వర. ౧౪, ప్ర. వే. ౧౦, మ. ౧౩, చ. ౧౦.]

ద్వి-రక్షేత్రం, వీర-వీరుడులూ! విజయవాసక వర్షవాళి, నిన్ను
 తగలుగా విశ్రమార్గం చివర యాచి, కాంతమేదో! శివ-అనుభవం, వీరవర్షవాసక
 విజయవాసక! వర్షవాసక! భద్రం వా-విజయవాసక!

విక—ఇక్కడ ఉపచారములి వ్యాదయేర్పరచు.

కర్మ—రాకమమి శివంక చాచిడు. అది నీచుడుగనవచ్చును.

రా.రా. — గణపేశ్వర శ్రీమహాగూర్వతి, ఆనందపుర, ది. ౨౨. ౧౨. ౧౯౭౭

తేనెగా తాటియొప్పుడు నుండులేదు.

[illegible]

కానూ—ఎవ్వరచెప్పినాకో నాని మీకెప్పుడెప్పుడూ, మీకున్నంతకంటే
కలిసిపోతుంటే మరేక పనియేమీలేదు. అది అప్పుకంటేకూడా ముందేమిటానగదు.

మృత్యువును సేవా చేసినా, అది మృత్యువును సేవించినది. మృత్యువును సేవించినది. మృత్యువును సేవించినది.

[illegible]

మర్నాటికాదు. కాబట్టిరాత్రిమీదనే నిద్రపోయిపోయే ప్రాంతమున
తొందరపడినప్పుడును బ్రయాణమున ముగియగా 5000 అవస్థలకుగా నుండును.

అయ్యో పిరిగిందే మోస్త్ర చిరువృద్ధులుగాను బాధులగుచున్నగాను పోయిరిరాని
అను మోస్త్ర ప్రభువనువరమృగాని యంతిబద్ధులగుచున్నగాను నేను బాంతుల
కొనుచున్నట్టి విద్యుత్ కారణముచే చిక్కినవియవలె నున్నట్లులే పోయినాను.

దర్శ—విగ్రహ సేవా! దీనినికెప్పుడట్లే అనుభవపూరితమో విశోదములేదా
నని బాన్గేనకు ఈ పెట్టెపైగా గావరాను.

విక్ర—అయ్యో! పరిశ్రమ కామార్థివరము కానా!
దర్శ—అయ్యో! ముందవచ్చును—అయ్యో!—పొతులేకు ముందరిపోయినాను.

అయ్యో! పొతులేకు—అయ్యో! పొతులేకు పొతులేకు పొతులేకు పొతులేకు
అయ్యో! పొతులేకు—అయ్యో! పొతులేకు పొతులేకు పొతులేకు పొతులేకు

దర్శ—అనియేలో శృంగారోపయోగము నయినను. అను—“శివశివశివ”
అయ్యో! పొతులేకు పొతులేకు పొతులేకు పొతులేకు

దామ—అనుదము పొదులేదు.
దర్శ—“పొతులేకులారా! పొతులేకులారా!”—అని పొదులేదు! (అని పొతులేకు)

దామ—అనుదము పొదులేదు. అనుపొదులేకులారా! పొదులేకులారా!
అయ్యో! పొతులేకు పొతులేకు పొతులేకు పొతులేకు

దర్శ—నేను పట్టి బుద్ధిపాదుడను. అయ్యో! నేనుకాకలేదు నయ్యో నుభవదే
నోదమునుపలేక నేను బుద్ధిపాదుడనుగా బుద్ధిపాదుడనే. పొదులేకులారా! పొదులేకు

అయ్యో! పొతులేకు పొతులేకు పొతులేకు పొతులేకు
అయ్యో! పొతులేకు పొతులేకు పొతులేకు పొతులేకు

విక్ర—నీసాగవల్లభవలె నానీకులారా అంతరించుచుపో పొదులేకు పొదులేకు
అయ్యో! పొతులేకు పొతులేకు పొతులేకు పొతులేకు

దర్శ—అను నుపోదముగానుండి పోయినదని నాకు విచారములేదు. అనియ
అయ్యో! పొతులేకు పొతులేకు పొతులేకు పొతులేకు

అయ్యో! పొతులేకు పొతులేకు పొతులేకు పొతులేకు
అయ్యో! పొతులేకు పొతులేకు పొతులేకు పొతులేకు

అయ్యో! పొతులేకు పొతులేకు పొతులేకు పొతులేకు
అయ్యో! పొతులేకు పొతులేకు పొతులేకు పొతులేకు

అయ్యో! పొతులేకు పొతులేకు పొతులేకు పొతులేకు
అయ్యో! పొతులేకు పొతులేకు పొతులేకు పొతులేకు

దామ—అయ్యో! పొతులేకు పొతులేకు పొతులేకు పొతులేకు
అయ్యో! పొతులేకు పొతులేకు పొతులేకు పొతులేకు

ద్వి—మనవిప్పుడు చెప్పుకొనుచున్న చిన్నది పొటమాత్రమేకాక అభివ్రాత
మీద పట్టినదనుచున్నాడు.

రాజు—రాజువారి పెద్ద పొడివప్పుడు పట్టిన అభివ్రాతను మట్టించుట
కష్టమిట్లున్నది.

దర్శ—హాహాహా! నీవనికొప్పు క్షేమిగనవో బ్రాహ్మణా! నీతోనిన్నా నా
పొద్దు యీకరములన్నియు నయియి. అభివ్రాతమా? ఎంతవని! అది కర్రనయింతయు
నాచావో! ప్రత్యేకమిట్లుగానున్నది. నేను కంఠంబగ కట్టినదాగాను, చిరాగ్
గాను కట్టినదాగాను, తిన్నాను, అరిచితిని బద్ధమిగాను, తిట్టినదాగాను, నిర్భయ
రదాగాను, తిన్నది. అది యీటలును పొటలును చాక్ల కంఠంబగించుచున్నది.

ద్వి—అదర్శసారా! నీవనికొక్కడును పెద్దదీయదుకోక. పదిమందిమిత్రులు
యే విశేషమేకాం కొకపాట పొడుచుచున్నాను, వారిని నితోడ కట్టుటకంటె
యితరపాట పొడియొక్కమున తప్పియిస్తుంది?

దర్శ—మంచిది. నీనికొక జోరువచ్చును. పొడువచ్చినన్ని పాటలు పొడియే పె
యితరయను పంతోడ కట్టినదాగాను—రాజువారా! ఏమో నీవుచాచుకుతి పొటలుమిట్టివి
చెప్పుకొనుచున్నావే!

రాజు—కొద్దయి రంజకమానా నీయటచేత నా పెటాట నా కంఠయొద్దను
చెప్పుకోదనియే యున్నది. అదియు వాని శ్రేతాభివ్రాత మిట్టిదియే—

దర్శ—శ్రేతాభివ్రాతను నీమనకువచ్చినట్లున్నది కాంతోలును—మీయి! వినిన
వేనా! ఈటాటకేమియందుకొప్పదేమి? చోరనమునుకున దీనికొక మూలానకుచిచ్చు
శ్రేతాభివ్రాతనుట! ఇప్పుడు దెవరితో తప్పిదము లేకునదేనా? నీదిమి నేను చూచితిని
యెందులకనాని—అక్కడ నీ నేమిట పడుచుకాంబునందీయితిమి.

ద్వి—అ నేమిట నీకాతనురైకలంత యాడుగల పడుచుకాంబునా—

దర్శ—అ నేమిటతో? బనిలేదు. చుట్టూ దైవ పడుచుకాంబునా చోక్కయిట్లు అ
యిదు. కాదే యెంతవోనియెదును నేయి—అయిదు. ఇక నీనిక్కడనుండలేదు—నా
మనసు దడదడలాడుచున్నది. నానుండియి కాల్చుకోనుచున్నది—నాక్కొక యా
మరకుభావంబు కచ్చిలే పొడుమిట్టిది. నేను చూచితిమి. (అని లేచుచున్నాడు.)

ద్వి—దర్శశ్రేయ! నీవు నాకాతనురైకనానీ నీ నీనికొక అనియెదును
నానుచిచ్చును—మనదాను—నీని—మింతో.

దర్శ—అదర్శ శ్రేయ! నీవు నీనికొక అనియెదును. (అని మిట్టి
చూపుచు.)

విక్ర—వివరముగా నున్నది. ఈశాన్తయొక్క
యొట్టును పదిహేనుటకు సంజెహముండదు.

దామో—కాలమహిమచేత నేమియు కదలదును. కాంతముచేత శ్రుతాది
చారములకు గౌరవములేని మాతవాచారములకు గౌరవముపొచ్చుట స్వభావము. కిను
కాలములోనే యిది “ప్రవచనోద్ధు” మొదలయినచో కాలము పోవచ్చును.

[రాముడు ప్రవేశించుచున్నాడు.]

రాము—అయ్యా! నీక పెద్దమనిషి లెమకో నందచ్చి కింద నిల్చున్నావు. ఆయనను
పయికి రమ్మనవచ్చునా?

విక్ర—అనవచ్చును.

దామో—యిది నేనుపోవలెను.

విక్ర—అక్కడలేదు. ఉండు-రామా! అవచ్చినవారెవరు?

రాము—నిరంజనాదు.

విక్ర—ఓరిగాడిదా! ఆయనను వెంటనే యెందుకు పయికి రమ్మన్నావు కాళ్ళో

రాము—ఇట్లుండంటాను. (అని వెళ్లుచున్నాడు.)

దామో—నీవు నిరంజనాదితో మాటాడవలెను కాబోలును. నాకు మధ్యద
మ్మిగాని వద్దకుండి మాయంటికి వస్తమాము రావలసియున్నది. నామిత్రుడైన పురుషో
త్తమచేతుడుగాని మాయంటికి రావలసినదని నేను దీక్షింపడ ప్రాసవచ్చునాను. విక్ర
మనేనా! ఇప్పుటికి నాకు సెలవియ్యదు. మనము పోయింకలము మరలగలవీకొండకులక్క
మనీవు కళాపరియొక్క ముఖవార్తను విని సంతోషించువు గానిరే.

విక్ర—అందుకు సంతోషపడకు నేను మనఃపూరితగా సంతోషించెదను.

దామో—వెళ్ళు. (అని పోవుచున్నాడు.)

విక్ర—(తనలో) ఈయన యిప్పుడు కొడుకులేదో పెద్దయ్యవచ్చాడను లెమ
త్రుటకు వచ్చిరాను. నేనక్కడ కందునిమిత్తము వచ్చివానో యాయనకు దానికంటె
నబాగుండును. ఈయన వాయువువొప్పులచేత స్వగ్రామమును విడిచి రావలసివలెను
డల నేను పరమానందమును బొందియొందును.

[విక్రవేయిడు ప్రవేశించుచున్నాడు.]

విక్ర—తమని విక్ర-దయాదగలుగుటచేత నాకంతో సంతోషముగానున్నది.
నిరంజనాదితోగొడవయియున్నది కనబడుచున్నది. లెమరక్కడకునాకొచ్చునాచ్చి
నట్లు నిన్నున్నాను నిరంజనాది యొట్టున్నానోయని నాకు భయముకలిగెను.

పీఠ—నీయెందుచుండగా నీవు భయపడినట్లే లోడుచున్నది. నీవిక్కడనుండిమీరద వచ్చినావా?

విక్ర—పరిమిరదనే వచ్చినాను.

పీఠ—విక్రమా! నీవిక్కడనుండునని నేనెంతమాత్రమునుకోరవలయును, నను యును నీవుకన్నాచేత నాకు సంతోషముగానున్నది. ఒక చిన్నపనియొందియిక్కడకురమ్మని నీకు వాగ్దానమిచ్చినాను. నేనంతకంత పెద్దవాడే వగుచున్నాను; నాకనునకులక్ష్యము తగ్గుచున్నది; కాబట్టి నీవుచిరకాలము నిన్ను బాధపెట్టుదులను.

విక్ర—మితంజీ! పెద్దను నైయుండి యాజ్ఞ పెట్టుచుండుటయే సదా నాకంటిది క్షమాపదము మేనకరము. అయినను మోసపును మురియారోగ్యదకలా నున్నట్లే నా బలమున్నది మోసపునుగలంతకంటె గెట్లవ భవదుగానుండలేదు. ఎల్లకాలము మోసకరముగా నుండవలెననియే నేను దేవుని ప్రార్థించుచున్నాను.

పీఠ—దేవుడు నీ ప్రార్థన ఫలింపజేయవచ్చును. అట్లయినను నీకు నీయభీష్ట ప్రకారముగా నేను వాగ్దానముతో విరకాలము లేనిది నిన్ను బాధించుచునే యుండెదనులే. నీకు నీకనుకమ్మన, నీకరమును నేనుకంటెకు సామ్యము నీయిష్టమువచ్చియున్నయము చేసికొనుటకు బాలవని నేనెఱుంగుదును.

విక్ర—మిత నాయుండుగల దయాశీలయమునకు సంతోషించుచున్నాను.

పీఠ—నేను బ్రీతికరముండగా నీలోకములోనీవుగొప్పవాడవు. కాగా యాడవలెను. నాకోరిక. కాబట్టి తగినస్థితియిచ్చి వెంటనే నిన్ను వ్యవహరింపగలదేయవలెనని నేను నిశ్చయించుకొన్నాను.

విక్ర—మిత నీలోకయముచేత నాడెకాను. పరదక మగుచున్నది. మోసకము, మోసకలముకాను ప్రతాపశూన్యమునకును గలిగిన కృతజ్ఞత వాస్తవములుతో విరకాలమునంటి నిండియున్న విశ్వభక్తిని ద్విగుణము చేయుచున్నది.

విక్ర—నీవిశ్వభక్తికి నాకు సంతోషమయినది. కొన్ని వారములలోనే నీకు నీకనుకమును నిన్ను పెద్దనుగాఁ జేయఁజేపుదున్నాను.

విక్ర—నాకృతజ్ఞత విప్రకుమారులతోఁ జెర్పట కళ్యణముకాదు. యిందు మోతయము నావద్దచేతనే చిత్తగించెదను. నాయుద్యోగమును నేనెంతవలసినదయినను నీవుకని తలచెదను.

పీఠ—ఇది నిర్దోషముగ్ధము.

విక్ర—నాభార్య!

పిర—ఈ దేశము మూరి దేవులు నియంత్రించుచున్నది. నిరర్థకముగా
పొందుకొని మియ్యమును ద్రవ్యము చేయుచున్నాడు.

విక్ర—వాభాగ్య! మిరర్థకమునకు భార్యయని కాదుగదా?

పిర—అవును. నిరర్థకమనియే పేరైనది. అవిషయములు యాగముల దేవు
నెవరో చెప్పలేదు.

విక్ర—లేదు. నిక్కమాటయినను చెప్పలేదు.

పిర—ఈనలుగు చెప్పకపోయినను, ఇప్పుడున్నప్పుడు కాచెప్పదున్నాడు నిన్ను
వ్యర్థముగాఁ జేయఁదలఁచుకొన్నానని చెప్పవలయు నావాదములే. భార్య నక్కు
టయే నీకు భాగ్యమువచ్చుట. భాగ్యమిచ్చుటవలన నీవార్యత్వమునకు భంగమురాదు.

విక్ర—అయ్యో! అయ్యో! మిరారునకు కాచి ముగియకు కలగుచున్నది.

పిర—అదియిట్లేమి? నీకు చెప్తేమిక్తున్నాడాయీ? ఇంతకుముందు నీవు
కృతజ్ఞతయంతయు నీయింటి మా నీధివంధివట్లు చూపాడివాడే.

విక్ర—చెప్పలేదు చూపాడినాను. మిరారునకు వార్యత్వమనియభాగ్యమనియను
నెంచివున్నాడుగాని భార్యకుభార్య యొక్కమాటయైనను చెప్పలేదు.

పిర—భార్యయని చెప్పుటచేత నిప్పుడు నిరర్థకమునకు నిరర్థకము వచ్చినది?
నీకు భాగ్యమువచ్చినప్పుడు దాని కాభారమయిన జీవధన మెట్లు రావలెను?

విక్ర—వాసాధ్యమునకు భంగములేదునున్నను, నీవెట్టిభాగ్యమునైనను
ప్రసాదముగా నిరాకరింపవలసివచ్చెను. నన్ను భవ్యునిగాఁ జేయఁదలఁచుకొన్న యాదివృద్ధి
యెవరు?

పిర—అదివృద్ధియెవరో నీకుండును? అదిన్నదిమొదలై వలసినవాకన్నా వలసింది
వెంటనే వివాహమాదెవ్వనూట ముగ్రము వాలోచిస్తా.

విక్ర—నీవెందులది కాంతకు కామిందివలెవునిచెప్పటమిరర్థకముకాదు.

పిర—నీవెందులది కాంతమనియవి నిరాకరింపటమిరర్థకమునకు నీధివంధు
కాదు.

విక్ర—అట్లుయింపజేయున మిరారో నీమొక్కనంగరి మనవిచేయలేదు. ఈనలు
గ వాడుకప్పుడేలోక కన్యమింద జగిలియున్నది. వాసాలిటి యభాగ్యదేశము
చెట్టపట్టుటకు సామర్థ్యమును కృతనికృతమునకును.

పిర—అనికృతమునకు మామకొనట లేదో నీకు కల్పించుమనివచ్చురయనునకు
తోలిండు, నిస్సృతయము నిట్లుయెవరు కొంత భవవధనమునుగాని తమవార కనిపాత్య

అంతఃసరస్వతీ నామైవేతన్ పథంకోపసితదై నమోధాన పతుతః—

విక్ర—నేనామేతో నేమిన్న కపథములు చేసినాను.

వీర—నీకపథములకు బాటుగా నీశాస్త్రజీవితయు నీకంటె నేమిన్నకపథములు చేసినాను? అట్లుగానూ, నీకపథములకు నచ్చేమిన్నములేదు. కామాదులు చేసినకపథము లెప్పుడు చెల్లించు దగిలిన కావు. కాంటి నీకపథము లామెకపథములలో చెల్లు తెల్లుకొమ్మకు.

విక్ర—నేమిన్న విన్నవకు చేసినను, మీరు కోపపడక న్నమింపవలెను. ఈ మిన్నవిషయములలోమాత్రము మీయాజ్ఞకు నేను మన్నించుట.

వీర—విక్ర! ఇంతగతము నీమాటలు కాంటిమీంది విన్నాను. ఇక నేను కాంతక వినింపజాలను. వామాట నేను రాదనంతగతము నేను కాంటిమార్చితి. వా మాట నేను చెప్పినంతవార నాకు కాంటియు గిరియో ముందను. విన్నవరణముగా నాకు కోపము తెప్పించుట.

విక్ర—అయ్య! ఈవిషయములలోమాత్రము మీయాజ్ఞకు నేను మన్నించు జాలను.

వీర—పో! వాజాందిలో పోయియుండగా విన్నవ శిష్టమా? అని పలికిన పక్షమున, నీవు నేనుగ నిలువవలెను.

విక్ర—నామన చిత్తగింపవలెను.

వీర—ఇక నీమాటవినును. నీమోక్షింపవచ్చిన యుక్తిర మొక్కటివినును. నేను చెప్పినదాని కొప్పుకొన్న పక్షమున, కలయూయ. లేనిపక్షమున—

విక్ర—మొగమైనను యాచకమున చే నేను దేనినో భూమిని గట్టుకొనుట కాపుకోనా?

వీర—నోరుమానికో, పెండ్లిమాటకు నామనముచ్చివంత మహావీరిగానుండనీ, అదిన్న దానికే పెండ్లిమీదనుమిందను పెండు కంటలున్నవనుకో; గడకట్టలాగున పొనుగుగా మన్నననుకో; కుడింటిలో మంతుకాయంత కాటు యున్నదనుకో; గడ్డమును మీనములును గలిగి మునుకలచెట్టి మునిలివర్మము కలదనుకో. ఇన్ని యవ లక్షణము లున్నకు నేను మరలెప్పుడు చిన్నదానిని నీవుకాంతింపింపములుబట్టవలెదాగ తుడు నీద్యములుచెట్టి పొందర్యవర్ణము చేయవలసినదే.

విక్ర—కుమారుని విషయమై యిట్లు విశ్చంధములు కల్గితి కి ధర్మముకాదు.

వీర—పిరిగాడిచా! నీయధికప్రసంగము కాలించు, తొరక కేగింకు.

విక్ర—చక్కని తివరయవార నాకింతదుఃఖ మెప్పుడును కలుగలేదు.

వీర—అబద్ధమాకుచున్నావు. నిజముగా నీమనస్సులో నీవు సంపాదించుకొన
యొన్నావు. నేను కొంచె మవధికి తోగగానే నన్ను మోచి పండ్లలింగి కన్నులవల్ల
దవు. వేరెఱుంగుదును.

విక్ర—పెద్దలయెడల పెట్టు ప్రప ర్తింపవలయునో నేనెఱుంగుదును.

వీర—అగ్ర కాపడఁబోకు. కొంచెము కొంతవేయి. నీకోపముగీర్ము నాపద్ధతు
కొరదు.

విక్ర—కోపమాలేదు. నాబద్ధమధ్యము నిజముగా చేరితకొంతకలిగియున్నను
వహించియనిదలేదు.

వీర—ఇది శుద్ధాబద్ధము. నీమనస్సులో నీకప్పుడు కాకులనింత కోపమున్నది
అకోపము నామందుపొగడ్లు.

విక్ర—నయినే నామనవి చిత్తగించవలెను—

వీర—నీమనస్సులో మన్నదంతయు పెడలగ్రక్కవలె ననుకొనుచున్నావేమి?
నావలె కొంచెము నీవు కొంతుఁడవయి యుండలేవా? అకోపమువలన కార్యమేమియు
లేదు. ఓరి గాడిదా! ఓరికంఠాఁడా! అకోపమువలన మేలకలుగుదురా? ఓరి మార్గఁడా!
ఓరినిర్భాగ్యుఁడా! శుద్ధునివలె పోనమువూచి వీకోపము పెల్లడించుకొందున్నావు.
నాకు అకోపము తెప్పింపఁబోవ. నాకొంతస్వభావముకలది నీవు నిర్భయముగా చెల
రేగుచున్నావు. నావలెకొంత నీకు లోకువయినది. ఇటువంటి చర్యలవలన చిరు
కాంతుఁడయిన మహర్షికి పహితము అకోపమురాకమానము. నామాటవిను. అలాచిరు
కొనుటకు నీ కాలుగఁటలకాలము గడుచిచ్చివాను. ఈగడువులోపల నీవు బుద్ధి తెచ్చు
కొని మాటుటావక నేను చెప్పినదానికెల్ల నొప్పుకొన్నవత్తుమున, నేనునిన్నుకుమిం
చవచ్చును. తొందరపడఁబోకు. నామాటకు సమాధానపడనివత్తుమున ఇంక నీవు నా
యింట ననుగపెట్టఁగూడదు. నేను ముందెప్పుడును నీమొగముచూడను. నీపరితీయించి
వేరెనను. నీకు చిల్లిగవ్వలేకుండ నాపాత్రికయలక్కవాసియిచ్చెదను. నిన్నీ భూమియొడ
నిలవినియును. నిన్ను ముఖముగా బ్రతుకనిచ్చినయెడల నాచేయమాటుపేరుపెట్టు. (అని
వెడలిపోవుచున్నాడు.)

విక్ర—ఈయన దొడ్డకర్కశి; అరమకాలకుఁడు. నామలా! నన్నింటికోరికల
పెట్టినందుకు నీకు పదివేల సమస్కరములు. వెండిదివయములో కొడుకునకు బుద్ధిచె
వ్వట చక్కగా చేయున్నది. ఎర తనో పెద్దదానిభవముకలరానివాఁడను కట్టిపెట్టఁ
దలఁచుకొన్నాడు. ఈయనమార్గము చిన్నతమునా? నితరనివారములవలె యాక్షురి
మాకులగమించే తనమనునదీవిన కన్నకే భార్యయగా కొరి తెచ్చుకొన్నాడు. అట్టి
వాడు కన్న కొడుకునయములో నన్నభా రేఁడుట వింతగావచ్చును.

శత్రు సకల వర్ణి.

[కామలకు మరలఁజేరిండుచున్నాఁడు.]

కామ—అయ్యో! అయ్యో! మీరండ్రేగాదు మహాకోపంబో! వర్ణిపోతూవున్నాడు. నోటోయేమిటో! గొలుకుంటూ దువల మెట్టుదిగి నేతి దోహతో అద్దంతుల చేతువట్టికానెత్తిమీఁద వక్రచతుర చరిచి కావలిస్తే నీయజమానుడితో చెప్పుకో పొమ్మని నన్ను తోడుకొని వర్ణిపోతూవారు. నేనే మీనితిలావుండి వారల్లే నా మీఁద యిలాకోపపడ్డవడమిది, నేవతన్నీ తగ్గనం తరిమనేట్లును.

వక్ర—కృతాఁగుబోతువొనియఁచుచారించి నూయమానీకో. నీవియకేవచ్చినా కా! మదియైన పనిమీఁద వచ్చి నానో వాయొనుటనుండి లేచిపో (అని గెంటిలోనుండి బోలుకున్నాఁడు.)

కామ—మది! ఇది మరీకానాత్తుంది. ఈశానగాదు తపోపం తండ్రిమీఁద చూపించకాది! దేవగాక లోకువయినవాన్ని కామిఁద యోచిస్తూవున్నాడు. వక్రకు కోపం తెప్పించివచ్చును అకోపం మరలకరిమీఁద చూపడం శత్రుయంకాదు. అలాచె చాపుడంచేత—

[భట ధటుయఁ ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

భట—కామా! కామా! నీయజమానుడు నిన్ను నిలంపూత్రున్నాఁడు.

కామ—ఓరిగాడిదా! అలా అరుస్తావేమి! మెల్లిగావలిస్తే నాకు వివేచనము వున్నా కామేమిటి! ఇది నీనిష్ఠాభావం తెలియచేస్తున్నది. బట్టికీచ—

భట—వేగరం. వేగరం.

కామ—వేగరమేమిటి! ఓరిగాడిదా! నీవుకూడా వచ్చాల్సావడమేనా! నీ పొగవమెను తెలిసి—(అని భటునిగొట్టుచు వెళిపోవుచున్నాఁడు.)

2. రంగము—తి తరత్రువర్ణి.

[మంథర ప్రవేశించుచున్నది.]

—మంథర! నాశాసనముకారీ కిష్కరునిక్రియ నేనుజరిమరికవడఁ దుమాదా వచ్చినాఁడు. పొమ్మికాచేతిలో పతివ్రతగాని వట్టిసాడిమాటలతో నేవతని వ్రత్రరా అను కేరవెయ్యకు. కావకు! మాదామోదరవర్ణకు తిలోదకాలు చెప్పి సంగవంటి వారు. విజయభూమియొప్పుతో నేవున్నాడని చెప్పి. అతని! నేమచేయ్యవలసిన అశుభరని చేసివేసికాను. కాను రాధాదేవి అని భ్రమపడుకూర్చున్న తగ్గనియకారి వత్తనుంచి వచ్చేత్రతరాలు త్రుచ్చుకోకనాది! శ్రువమోతమచేత్రఁడుగాదు మనగా వేరవ

యన్మగ్నద్రవేంద్రవందా ప్రాజ్ఞావాహికాః. తన ద్రియరాలు విశ్వావిదానాః, సద్భావిన్ః, అనీ, అందరై కలగయియేర్పంటకనీ తెలియజెప్పిచేర్చి వామనప్రార్థన వామం వల సేవ యోగినదాన్ని అయినా, యలా పెద్దమనిషిని మోములేస్తూప్రేంద్రవందాచేత వామనమూర్తిని బాధిమాప్రస్తుతి.

[పురాణోత్తమదేవుడు ప్రవేశించుచున్నాడు.]

పురు—నీదూరీ! నానాగములు నిలిపెను కేవలమీగి యింకను రాతలేమిని
నిన్ను క్రమే నేకమయమాదుడున్నాను. గడియనోటిమండి నేనివిధియొక్క చక్ర
బుద్ధి భావనున్నాను.

మంథ—ఓయి దేవుడా! ఉ తరపుకొనను. మినిమిక్తం శీతవరుచూహ్యపుష్పము

ప్రశ్న—అందుచేత నేకాచార్యులు సీతానామ కవచదలేదు. సీతాపైతృతనండియే
యొక్కడకు. చచ్చినప్పుడు సీతెందుకు కవచదలేదో వాకాశ్చర్యముగా మన్నని. సీతా
పైతృతమంది చచ్చవచ్చును నన్ను చాటిపోయెడ నిన్నువీలించి పలుకరింతుటలే యే
బట్టబాబులో నిధికారుగానున్న కిటికీలో కూర్చుండి మరనిచరణానామ.

మంథ—అలాగేనే మీకు నిరపరాధతావున్న సమయంలో మీదర్శకమంటే నేను కల్పితమేనా.

పుడు—అయిదుండును. ఇంకొక్కడైతే—నవని నిద్రలేచివచ్చునుకంటా? నవను
నేనువూలేదు. మంధరా! నిపు నాశేమియొక దీక్షానిరాచిదా?

మంధ్ర—ఎందుకు లేకుండా వుంటాను? లేచి వాడు. ఇంకొకరిని సారథిగా
తో వెళ్తున్నాను..

ప్రశ్న—నీ వెళ్ళానుమి వటిచేతులతో రాకని నేనీవని యుజుచేసినాను.

ఏదో నా పాత్రకు సంబంధించి వాస్తవం చూడండి.

మంథ—ఇదిగో! (అని యు. తరమతీని రాబట్టుచున్నది.)

పురుషులు—(చతుర్థమశ్వాసము.) “సీమ్యదమ్యసిరూ! వికాణోకేష్వరుః సామ-
విజ్ఞయతులో నాకస్మిక్మమగా నెవ వింకయమరాగమపుట్టి, సవత్సరమలంకరిత్యై
నామ చేసినవారిలోఁగలెను భువమైన యనుబంధమనుకరింతుమందును. పురుషుల క్రి-
మేదేష్టఁడుగారి పరిధమవందర్శన పురుషమువందే. నామమ్యురూ క్షమకంటి. గాఢమ
కాగ మదఁజుండినది—మేలుమేలు!—అర్జుకంధైవ యువనిఁజుంకకంటి నెక్క
వరపురాదు. అంజనని శిశింకొక్క—మట. చెప్పదను. పురుషుల క్రిమేదేష్టఁడుగారి
శేవ తమకాశ్యమన కన్య రాజని భావించినయెడల శేవ ధన్యరాల వగునును. ఇట్లు
మౌనావ శీలపురాలు—మౌన.”

మంథరా! నీయజమానురాలు భార్యయిందు నువ్వు విద్యార్థురాలుగా నున్నావో నీయజమానిని తీర్చిదిద్దు! ఏమి యావాగ్ధార!

మంథ—అయ్యో! లోకానుభవానికి యిదిగతమోక్షార్థం—

పుత్ర—ఏమి! పక్షపాదంతో యింత లోకానుభవమా?

మంథ—నిజంగానే ఎవరికైనా కావలసివెంటే లోకానుభవం వున్నది. అదిదేయి కోర్కెగ్రంథాలను చదివింది.

పుత్ర—తప్పక కారణంగా వ్రాయగలుగుట కామె లెఖనగ్రంథములను చదివి యుండవలెను.

మంథ—వారకేమి? మోచిదయలలో అవిడియేలాగు చెప్పుతూవుంటుంది? మీ జీవించినా?

పుత్ర—ప్రాణమిచ్చి యాదశి కుటులలో నావంటి మంచిదే ర్త లోకములో కనకు. ముఖ్యముగా దొరకలోచించి నీరేనితో చెప్పుము. అయినను మనము న్యాయమును ముఖ్యముగా విధిగా చేయవలెను గనుక, ముందుగా వివాహమునకు పెద్దావిడ సమ్మతిపొందవలెను.

మంథ—పెద్దావిడ చెప్పదలశోరడంచూస్తే, యివివాహంవల్ల ధనవంతులుకావడం మీకోరికయినట్లు చేయవలెను.

పుత్ర—ఒకటా! నాయుద్దేశమును నీవు చక్కగా గ్రహించినావు. నీను నీద వాడవగుటచేత, నీ సహజగృహార్థమునకు లోబడవలెను. నాకథనమే యక్కడ లేనపక్షమున, నీయజమానురాలిని తీర్చవలెనుగూడ చేయదొంగతనముగానే గ్రహించి యుండును. నేనుధనముగలవని కాకపోయినను లోభినికాను. ఇదిగో! కుమారాయితో పుచ్చుకొని నీవు చీరకొనికట్టుకో. పో. (అని చేత పెట్టుచున్నాడు.)

మంథ—మీరు మహాబోధనారు. మీమతిదాకను నేను యిదివరకు యెక్కడా చూడలేదు. మీవద్ద సామ్యమున్నవంటి అమ్మగారు కోపముతాళేమో!

పుత్ర—పయికి నకపోయినను ధనమిచ్చువానియందు స్త్రీలకు లోపం జూపంతో వుంటుంది. నీయజమానురాలిని తీర్చవలెను, ఒకరూపాయకాదు నీకునేను కుమారాయితో పుచ్చుకొని చెప్పెను.

మంథ—ఇంతటిదే అబద్ధంకూడా చెప్పిపోయిందా? ఏమయినా యివ్వలెను. ఇలాగే చెప్పుతాను.

పుత్ర—కుమారిగా నామయిదనుకాక నీది నిజమగునట్టి చేసినదనలే పో.

(అని పోతీరున్నాడు.)

[రాముడు ప్రవేశించుచున్నాడు.]

రాము—రామ్మా! నన్ను క్షమించవలెను.

మంథ—రామా! యిక్కడకు యెందుకు వచ్చివాననుచున్నావు? దీని జాను శోకదానికీ—

రాము—నీమాయవేదము కొంచెంపేత్ర కట్టపెట్టి నాతో నిజంచెప్పు. ఇక్కడ యెవరూలేదులే. నీవు ముమ్మల్నీ బొంబంచేస్తావున్నావు. నీగుట్టు నేను కనిపెట్టినాను. తులనాద్రుమజీత్రడిగాని చేతికి నీవు త్రుతరంబుకూతుండగా నేను కళ్ళారాచూచి నాను. నీవు యిలాగు త్రుతరాని, తేరవేస్తావున్నావుగా? యీసంగతి నేను మా ప్రభువుగారితో తర్కమందా చెబుతాను. అయిన త్తూకంబు యీయినవని నేను పట్టిస్తాను.

మంథ—నీర తలెరక్కుతవాడా! యేమనుకొన్నావు? అహహహ! ఓరి బుద్ధి మీదుడా! యీత్రుతరం గుభద్రమ్యుగాన వ్రాసిందిరా. అదికగారు యెరన్నీ బొంబించి త్రుతరప్రభుత్వరాలు జరుపుకొన్నావు.

రాము—అహ! యేమివింతలు వివరించుకొన్నావు! అదిక గుమ్మంనర్థమంది నేను యీత్రుమట్లు వడిచిరాను. నాకు యీసంగతి ఒక్కమాటా తెలిసిందిరాదా:— మంచిది చిన్నాదికే యేమంటావున్నది? నాజుమనుడికి యేమయికానమాచారం పండినదా?

మంథ—నీమి సమాచారం అవిదమనస్సు తిన్న గారేను. ఇప్పుడు మీరిజును పొయిడికి త్రుతిదాద త్రుటలాగు! చామోరనవర్కంబు పెద్దబోటిగాన వచ్చివాను. మీరనేనుకుగాన కనకామకుళోసు ప్రయత్నం చేస్తావున్నారు.

రాము—నీమి! విక్రమ వేసుడిగారోనమా?

మంథ—అవును. అయినకోనమే, ఇదంతా నేను బొంబించివిన్నాను.

రాము—అహహహ! మంథరా! ఈకుభవార్త తీసుకుని నేను వేగిరం పెల్లెకో కలెను.

మంథ—నీవు నవ్వికేవత్తవు. నేనుచెప్పిన మాటమాత్రం నిజం. నేను ప్రమాణంబు చెబుతాను. (పోతడు) రామా! యిందువల్ల అధైర్యపడవద్దని నీయజమానుడితో చెప్పు.

రాము—నామనమానుడి కధైర్యం యెప్పుడూలేదు.

మంథ—యీవిదయమయ్య విక్రమవేసుకుతో బొట్టాడకలఁచుకోవద్దని చెప్పు.

రాము—అదివిద్యమే. నీవు భయపడవలసివచ్చలేదు. అపని యెప్పుడూ అజుడి

కర్మాచారము.

చుంఁగ—అది నిమిత్తమును వానిచారమునందలంఁగ. తెచ్చుకోవలసినదిచెప్పఁ-
బాదు—అది కామమింతదలంఁగ.

(ఇట్లయిన వెంటనేగా వెదలిపోవుచున్నారు.)

కృతీయారంభము.

— రంగము—ఉత్తరభూమి.

[విక్రమశేనుడు ప్రవేశించుచున్నాడు.]

విక్ర—రాముడిపల్లము చెప్పినమాట నిశ్చయమే యయియుండును. ఇదంతయు
వింతగానున్నది. ఏమో! వాలో పోతపోయి రాదలెనుకొనియున్న చిన్నవానినే
తిహానామ చేసికొమ్మని కన్ను మారెడి బలవంకపెట్టె గోరుచున్నాడు. ఇంకను
గొంతకాలము మును నానవ్వునంఁగ మతఃకలంఁగయోడదు. ఇటువంటి విషయ
ములలో వరకు వ్యవహారము చక్కఁ జెట్టువిధము చూడఁగా మహానిరంతరముగా
కనబడుచున్నది. కానిమ్మ. నేనుమాత్రము వెంటనే వానిశ్చయమును త్రిప్పుకొని
యవనియొద్ద వాడమృతిని తేలుపవలెను. అత్యాకస్మికముగా నానుతిచూపుకొన్న
ట్లొకని కొఁగికోరొడవచ్చును. అయినను వాశ్చందయముయొక్కచూపు కృత్రిమ
మయినది కాదని నేనాకనిక నమ్మకము వుట్టించఁగలను. ఓహో! అయినెయిత్నిదభు.
తచ్చుచున్నాడు! కొపముచేత అయిన ముఖ సంతకమారముగాఁ గనబడుచున్నది.

(అని ప్రక్కకు తొలఁగుచున్నాడు.)

[విక్రమశేనుడు ప్రవేశించుచున్నాడు.]

విక్ర—ఈప్రాంతములలో నేను వానిని క్షమింపను. ఇటువంటి యవమానము
జరిగినవరువాత నేను భూమిరూఁద్రుఁడవును. ఏమన్నాను! ప్రతీకనన్నా వాని కాదు.
వానిని బాధపెట్టుటకలంఁగయెది యొద్దయినను నేను తప్పక ప్రతిజ్ఞను. ఇంతాఁ
కాఁకుమోసె యని ధేయతనల నామరీ చెడినది. కాఁడు నేమల చురకారమాన్వ
పేర్చిచ్చుచిక్కఁగఁగఁడు. ఈయవమానముంకయు. వాని కెట్లుకచ్చినది? ఇదియంతయు
నేను వానికొప్పిన యందఁటి కొడుకులకంటెనుకూ కలకంటెను ముందుగా కన్నంను.
కలనకు చీతముగాకనందర్శనమున కేఁబడియాపాఁడు లభియొచ్చుండుమలనను.
గలిగినపుడు. ఇంకవానిని నాకును యుగము చెల్లినది. వాకునానినాఁడు వానికూ
కాఁడు. ఇంక నేను వానిముఖము చూడను. చూడను, ఎప్పుడొకను చూడను.

విక్ర—(మందునునచ్చి తనలో) పళ్ళాకావడమున్న వానకలదీక్షాభయము నె
ఘించెను.

పీఠ—ఓవిచ్చాక్ష్యుడా! వాకంటులదక దూరముగా తోలగనో.

విక్ర—అయ్యో! పళ్ళాకావడమున కుమానుమమిముందు నిలువఁబడినాము.

పీఠ—వాముందు బుద్ధిమాలిన ప్రాణుడు నిలువఁబడినాడు.

విక్ర—దేవ నిజముగానే పళ్ళాకావడము నయినాను. చేసిన యపచారము
కోపముగాని లేదు చిత్రవృత్తి! లోనిదెవలెనని నేనుపచ్చివాను.

పీఠ—ఏమి?

విక్ర—ఈవలకు తమరు వానిషయమునఁ గనఁబడిన మరచితమును దయను
పుర్రోవాత్సర్యమును చింతించి తలపాసి యాలోచించుకొని బుద్ధి తప్పకొనుచున్నాను.

పీఠ—మంచిది. తదవశో?

విక్ర—అంతేకాక తమకు నెలదిచ్చిన మతభర్తృత్వమును గూర్చియు బద్ధతన
గూర్చియు పితృస్వాంత్యభ్యుత్థమును గూర్చియుఁగూడ పదింబున గాలోచించి కొన్ని
కర్తవ్య విచారము చేసికొనుచున్నాను.

పీఠ—ఓరి పెట్టికొరవారా! అవయవో!

విక్ర—వాయాలోచనయొక్క పర్యవసానము తమ సంకల్పము నెదిరితములు వా
యవ్యములను మూచి సమస్త విషయములలోను తమకు భృత్యుఁడనయి నడుచుకొనె
ను విశ్వమును చేసికొన్నాను.

పీఠ—ఇప్పుడు నీవు కొంచెము తెలివగుమాట చాచుచున్నావు. నీవాదిన
మాటలలో తెలియనిదైన మాట యేదియు లేదు. ఇంతకంటె తెలివగు మాటలునీవెంతకు
మరి చెప్పుదును వాడుండు పలికియుండలేదు. నీవిప్పుడునుకరి కాకాతుడనిత్రముఁడ
వలెనావు.

విక్ర—తమ యశుగ్రహమునకు పోవుఁడ ముంటచేత నేను కృతార్థుఁడ నయి
నాను.

పీఠ—వాపో! నానుద్దుష్టరా! నిజముగా అదిన్నదియెవరో నీవప్పుడు
చెప్పెదను. నీమూర్ఖత్వమును కోవమును వారి చేపప్పుడు నీతో చెప్పెదను. చిది
నీవిన్న దెప్పుకొనఁగోదములపాఠం కానచ్చును. కళానతి విషయములలో నీయగ్నిత్రాయ
తునో!

విక్ర—ఎక్కడి కళానతి? భీమవరములో నుండెను కళానతికారా!

పీఠ—భీమవరము! ఎక్కడిభీమవరము! కాదు. మత్తనమ్మకు, అనుకొనకొనక

అంతరించి నీళ్ళు చూడు చూడలేదా? నీవు పనిలోకి ప్రవేశించి నీవే కళ్ళలోకి చూడలేక
వారు ముందుంటే కొక పర్యాయము వచ్చినారు.

విక్ర—మిత్రప్రభు! కళ్యాణ! ఈ పేరు తెచ్చుకును నేను విన్నట్లే నీ పేరును
తెచ్చుకు కొనియేను నాకు స్వరూపు వచ్చుచున్నది. అత్యవశ్యము. అవిన్నవారిది మెల్ల
కన్ను అత్రునా? కొంచెము కాగి పోయినట్లు.

వీర—మెల్లకన్నా? కాగి పోయినట్లు? ఎంతమాత్రమును గావు.

విక్ర—అట్లయిన పక్షమున నే నేమనవలసియియ్యవలెను. అవిన్నది నేనుచూ
చినదివచ్చుచు వాడు.

వీర—విక్రమా! అవిన్నవారి సౌందర్యమును విచారించు. అయినచో నీకు నెంతవ
లసివేసి, పడునాటు సంవత్సరములు వాటి పూర్ణచంద్రబింబమువలె కళ్యాణియవ్వకు
వచ్చు నేడవదేలి నిండుచూచినవలయు యున్నది.

విక్ర—అనివయములు నాకంత నింతలేదు. మీమనస్సును సంతోషపెట్టుట
మొక్కటియే కాదు కాదలెనుగాని నాకీతరముతో జేసికోను పనిలేదు.

వీర—విక్రమా! అదివత్సరమేకాని, అదిన్నది మాత్రము నేను సహ్యానాన మం
త్రాధిపతివనుమా! ఆ మెకన్నులలో లక్ష్మి కాపురమున్నది. ఆమెకంటే ప్రపంచము
కొంచెము తగిలెనా, తను జపతపములు చాలించి మూనికొంటు లయిరను చానులయి
మాదాకాకొంటున్నావంటివదే! అహ! అవత్సరము! ఏమి యాచెమొట్టమొదలు
ధారభక్తము!

విక్ర—(తమన) ఇదివత్సరము. కృష్ణుడయినను, ఇతడు సరిగావర్ణించినాడు.

వీర—విక్రమా! ఏమి యామె మల్లెమొగ్గలచోలు పలువరుదే!

విక్ర—వర్ణనాంతము చాలును. వారిలో నేనిప్పుడు వరిండునునెనది పేనక్రమా?
పేనకోదరినా?

వీర—ఓరినిచ్చాగ్నయిదా! నీమనస్సు రాయివలె నున్నదేమి! నావిన్నతములలో
నీయనుకును నాకిటువంటి వర్ణనచెల్లరా? అదినపక్షమున, అకాశబాణమువలె పైకిని
యంతయునెగిడివాడను. నీవిప్పుడుకదలలేకదలకున్నావు. పేనక్రమా? ఓరినిచ్చిపీనుడా!
నీకర్మని నేను నేడవదేలినిచ్చి వరించినందుకని నీవు విన్నవారేదా? నాకుచక్రవర్తి
వర్తము వచ్చినను, నేనయినపక్షమున వలెను నాచేదాని చానన నాకు పోయినదను.

విక్ర—మిత్రాధిపతిని సంతోషపెట్టుటకయినను, అవనివేయరా?

వీర—మిత్రాధిపతిని సంతోషపెట్టుటకా! అలాగేనులా నవరిని సంతోష
పెట్టుటకును నేను లేకును—ఏమన్నావు! మిత్రాధిపతిని! అత్యవశ్యము. ముంద

జేరినవాడు. కాని ఇదిగాని చెప్పినవడుకాదు—అది చేరవంగతి—విక్రమా! ఆయన కావలె కొడుకునకు వనిన దృఢివాడు కాదుముదు!

విక్ర—కాదు నిశ్చయము.

నీర—విక్రమా! నీభార్య చక్కనిదైవంబుకు నీకు విచారము లేదుగదా!

విక్ర—చేనానంగతి యావలె చెప్పినాను. ఈవిషయములో నాకు కావలె దేవదొంగ మిమ్ము నంతోడ పెట్టుట యొక్కటియే. మిగిలినవయినయెడల తక్కిని వన్న పాదుపువేర నే నేటిన్నదానిని నిరాకరింపను. ఇంకాలో మీరు కంటిని, కాదు కన్నని నామధువునం దిటువంటివే మఱి కొన్ని కుభలక్షణములముగూడ వర్ణించి యున్నాడు. లోకపాదావ్యులుగా మారభివర్ణించిన యవసరములు లేనికన్నవదలించుటయే నాయభిమతియనను, తమ చిత్తైసుపారముగా కన్నులందు కాయలుమూరమే కాక త్రువులున్న చిన్నదానిని వరింపుమన్నను నేను వరింపవలసిన వాడనీ.

నీర—ఏమి యాసిత్వభక్తి, నీనీతివాక్యము లింతటితో చాలిండు. అదిన్నదాని పొందర్యము తలచుకొనగానే యిచ్చుదు నా! యాచిన్నదానిని వరింపవలెనన్న బుద్ధి త్రుట్టుచున్నది.

విక్ర—తమ యిష్టైసుపారముగానే జరగవచ్చును. కళానతిని మీరే వరింపఁ జలఁచుకొన్నయెడల, అప్పుడు నేనామెమీన క్షను జరించుట తమ యభిమతియయి యుండవచ్చును. లేదా మీరింతలో పొయిభిప్రాయము నాహ్వానని పెద్దామెనే చేపట్టదలఁచుకొన్నయెడల, అప్పుడు చిన్నామెనే నేనువరించుట తమయిష్టము కావును. మేనల్తయనను, మేనల్దలయనను, నాకన్నలనను భేదములేదు. తమయిష్ట మేదో యదే జరగవచ్చును.

నీర—నీరదొంగా! నీవిప్పు దీర్చకములకయి మాయమాట లాడుచున్నావు. నీవిప్పుదాడెమ మాటలు మనపుర్యకములైనవి కావు. నీయొగము చూడఁగానే నీ వబద్ధము లాడుచున్నట్లు నాకు పొడకట్టుచున్నది. నీదొంగచేష్టలు నావద్ద పనికి కావు. విక్రమా! నిజమెప్పుడో.

విక్ర—నాసిత్వభక్తియు విధేయకయు మీమనస్సునకు మఱియొక విధముగా ప్రాచీనంబును నాకు విచారము—

నీర—చాలు. నీసిత్వభక్తియుగిక్తియు కుంగలో మారగొమ్ము. నీభూషణములు కట్టిపెట్టి నీకు నావెంటరా. కుభద్రమ్ము చేరచిత్తిరాసి నీచేరిక దృఢము. నీవిప్పు తపోయి యాచిన్నదానిని చూడ వచ్చును. అభూతాకదేనతయొక్క విద్యకుందన విక్రమాముకు నాచివచ్చును నీకన్నులు మిముమిట్టగొనక మానవు. అమెముఖసంతృప్తి

బాప—నీవర్నపూర్వీ, నీవర్నము చూపుచున్నయనగ్రహమునన్న పూర్వమున
బాగరమునందుఁ జేర్చుచున్నప్పుడు ప్రభమందర్భవముయందును నీవుచూచితి
ననుకొన్న యాదరమునుగూర్చి నేను ప్రస్తావించుట యుచితముకాదు.

దర్శ—చూడమనీ! అది కేవలభ్రమ! నీవప్పుడు జాతిభ్రమ పడినావు. నీవము
ఖండి యాలోగ్యవశాతో అంతులచేత నేను పరమానందభరితుడనయినాను. నేనా
వనము చూపుటలేదయిన కారణములేదు.

బాప—అయినను నీవేదో మనస్సులో బాగాయి పెట్టుకొన్నట్లు నామస్సునది
చివరి. అదియేదో నీవు నాయెద్ద బాంబుగూడదు.

దర్శ—ఇంక నామనస్సులోనున్నది నీకు చెప్పివేయవలెను. నీకేమనా ర్థము మొద
లయినది మీపూరిగింటివాడైన బాపాదరవర్ణమున విన్నప్పుడు, మీయూరిలోనున్న
పుట్టి నీయోత్పాదమునుగూర్చియు నీవంతోషమునుగూర్చియు నీకులంబగుగూర్చియు
నీపాటలనుగూర్చియు నతయ వర్ణించినదానిలట్టి నామనస్సునకు లొంగెదయోచితి
తోచినది. నీవు ఎన్నెడఁబాసి యున్నప్పుడు నేను నవ్వును క్రుశ్మియు వేరుక
లమభించుట ప్రామాణ్యముగాఁ దలచెదవ్యభావము గలవాడనగుటచేత నాకట్లు
తోచినది. కామకేకాముకు లొందోరుల నెడఁబాయునప్పుడు కన్నులొలుకులవలె
పుట్టి చెక్కులభావానామకన్నీటికాలుక లొకపట్టున నింకపోవునదిగా నీరముగా
అంతుననియైనందున, నామ పునస్సమావేశముచేత నానిని తుడిచివేయఁగలగు వ్య
మన కారి మొగములయందు మందపోసాంతురము బుడయించవుగదా!

బాప—ఇటువంటి యల్పాంశములను పెద్దచేసి నాప్రాశస్త్యమునకుదర్శపూర్వము
వత్తు బాధించుదునుట యెల్లకాలమును మానగల యుండువా! చిరకాలపరీక్షిత
మైన మనోవల్లభయొక్క దృఢాదురాగమునకంటెను నీవృద్ధయములోన్ముగ్రహాయఁ
డైన యాశుప్తితత్త్వవిషయియొక్క వృద్ధాలాపములే యెక్కువ గౌరవనీయములయినట్లా?

బాప—లేదు లేదు. చూడమనీ! నాకాశనిహులంబుల దరికయోక్కమును గౌర
ములేదు. నీవెల్లండినందుకు నాకు సంకోచముగా నేయివ్వదు. అయినను నీవర్న
దర్శము చెప్పినంత వృద్ధయోత్పాదముతో పాటులపాడలేదని చెప్పితిమీ నీవర్న
మందెను. అనినూహనమునకుండు నీవు నీవర్నపూర్వన మునివీరీలేదని తుభ్యము
చెప్ప. చూడ.

దర్శ—నీవు దూరముగా నున్నప్పుడు నీవెన్నఁదను సంకోచము పొందఁ
కాలము. దర్శపూర్వక నాయెద్దగల యనురాగవిషయములు నా కనుమగ్రహితు
నింకయనులేనందున నేను భ్రమలే నర్థమొగముతో నుల్లాసముగా నున్నట్లు నీవు

అయినను, శ్రేష్ఠపదమున విచారగ్రస్తుతాలవలన యున్నట్లు కళాబద్ధపదమున, అయితాపదము తమలో సంహృషింపి తన్ను విడిచి యీభవము పాలుచేసినది గాన వందని నమ్మి యామె తన పృథ్వీయము నాతనవశము చేసినది నాచివయమునాచెవ్వరొకటయ్యెయెటకొంతకాని శ్రేయకారణముచేతగాదు. దర్పశూరాలిన్నమాడించుట కయిచెప్పకు. నామాటవమ్మ. ఎవరియొక్క యవాదరమువలన నాకు మనస్తాపము కలిగినదో నాచెరిత్రైల గ్రహించిపోదుకదాఅని నేను నిశ్చయముగాచూపల ముఖమున్నప్పుడు సహితము వయి! సంహృషింపమనే యభిప్రాయముండును.

దర్ప—నీతల్లివృక్షము నాయవళి వర్షాబ్రుచేరుగల భాగ్యదేవతలే. భగ్ధాను రాగవలన నీవిషయమున సంకయపడినందున నేనే పశుప్రాయుడను.

భార్య—నీవలనఁ దగినంత కారణము కలుగనిదీ నావృక్షములలో నీమీయ గల యనురాగము తలెనుయినను తగ్గుట తలస్థించిపడుమున, లోకములో నావంటి వలెకానప్పాడుకాలకు కృతఘ్నురాలను శ్రీహరిలో మఱియొకరి యుండఁజోదు.

దర్ప—ఓభూమితి! నీంటుమంటిమాట యిన్నఁడు వనఁబోకు. కృతఘ్నురా తన్నమాట నాకునమ్మనకు నెప్పికలిగిండునున్నది. నీకృతజ్ఞతను యోగ్యుడను గావలసివంత యనుకారము నీకు నేనెడయొక శేషియుండలేదు. అసంగతి చక్కగా పరిశీలించినదో నీవృద్ధమునకే శేటపడవచ్చును. అది కృతజ్ఞతాబుద్ధిగల వాన వయన నీవు నీసౌఖ్యాధికమును బట్టి నీవృద్ధయమువందుగల నామోద ప్రేమకు కృతజ్ఞత యుకారణముని భ్రమపడుచున్నావు కాఁబోలును!

భార్య—కృతజ్ఞతను బట్టియే నావలెయందమును నీయందలి యెగుజాచికము మనుబట్టి నీమీయ నాకడురాగము కలుగవలసివది!

దర్ప—ఏమజాతికయమునుబట్టియుఁ గాదు. బుద్ధినిశేషమునుబట్టిగానినీతినిశేష మునుబట్టిగాని నమ్మి నీవు ప్రేమించుట నాకు గౌరవాహము. ఇది శరీర సౌందర్య మిందులేక, నాకరీరములోని యేయంగసౌందర్యమును బట్టియు నీ ప్రేమలో శేషభాగ మును నామోద నియమనొడదని నీకుఁ జూపుటకయి నేనెంతవైకల్యము చేసికొని భుజిపినను నాకుని కాకునమ్మలో నేను పలుమాము కొరుకొనుచుందును.

భార్య—ఈవృక్షదైవ్యతకైవ నొక్క దేహసౌందర్యమునుమాత్రము ప్రసాదించిన యక్షమున, తనవిషయముల పరిహాసాన్నదయముల పూర్వపాటు అనిగినదని యట్టివాఁడు భరితల్లివలెకే యున్నది. అట్టి వృద్ధమయన శరీరసౌందర్యమువందు నీకంటఁ గొంత విధిమనని చిత్తవచ్చినకాని నీకు గొందఱిని జూచియున్నా నకునొకదను. అయినను చాచట్టివాఁడనురాకారానిను కృత్తును మాత్రము నావృద్ధయసెప్పవచ్చునాకన్నుల

జరిగియుండలేదు.

దర్శ—ఒకాడును! తొలగియున్నాను నీదర్శనానుభవమును నీవదియుండలేదు. పురుషులయందు కనీసం దర్శనము నాకు పరమమైనది. నీకుకొన్నితరములగునామ నీకు నామోదము నొందినవారు న, నే నప్రకృతినిండి పురుషులయందు నీవు నీకుకృతముని నూపకంతునిగా భావించియుండవు.

చాచ—నీవు నన్ను నాదరము చేయలేనని నిశ్చయించుకొనవచ్చినట్లు కనబడుచున్నది. కోపనీతియొక్క తుర్రుడిగారు మనం నిద్దరిని బద్ధులుచేసికొనిన యాజ్ఞాబలము నూహించి, నరులు తమస్వయంబాధయొడలంకావలయు నావర్తకంబులనుండి నీవు నన్నట్లు మలకలచేయుచున్నావు.

దర్శ—చాచునీ! నీవిప్పుడు నాసందేహము లెవడి వృద్ధియగుటకు దగినట్లుగా చూపాడుచున్నావు. నే నధికస్వరంబున వయోవృద్ధుల—అగ్రులను, ఎవ్వకును తపాజ్ఞాబద్ధుడనను యుండుటయే నాకు పరమమమృతము. అయినను—ఒకవేళ నీవర్తకాని యాజ్ఞయందు నీకుగల యధికశారవలే నీయిచ్చ నట్లు నిర్బంధించి యున్నదికావలయు! అది లేనిచోయెడల నీమనస్సు నాకంటె దర్శనయోగ్యులచే గోచరమగును, నీవారంభమందును నానావయవములందును నీకట్టి నిర్బంధలే యుండియుండవలయున, నే నెల్లప్పుడు నీ స్థితియొన గ్రేమకాన్యముడనై యుండునన్న యంతమందు నేనట్లు నిశ్చయము కలిగియుండగలను?

చాచ—అట్లునవలయున నన్న నేటిమండియు కోధించాను. నీకుకంటె దంతము ముదిరిపోయి యీనిర్బంధమును లేక నువము క్రొత్తవారివలె పరిదము. నా హృదయము మాత్రము కానెక్కడ నావర్తకంబులను చూచినట్లు భావించుచున్నది.

దర్శ—అదిగో! అదిగో! చాచునీ! ఇంతవేగిరసాలు నూడదు. నీవు నీనిర్బంధమును వదల్చుకొనుట కంతకొందర పడుచున్నావు! నీకు నావయవిగల యజ్ఞరంగమువ్యాజముయొద్దమయిన దయినయెడల, నే నెవవేళగోరినను నీమనస్సునందే యుని తనవట్టునిడిచి తొలగదు.

చాచ—ఒకదగ్గ సారా! నీవు నామనస్సునకునున్నరేదవను కలిగించుచున్నావు. నేనది నవీంపలేను.

దర్శ—నీమనస్సునకు నొప్పికలిగించుట నాయుద్దేశముకాదు. నీమోడ నాకంటె ప్రేమ తుందిన పక్షమున, నే నెప్పుడునలుమూలమును నీకాయాపయ్య గలగలకేటి యుండను. నే నొక్కమాట చెప్పినను నీవు నాకు కలిపిక సంకేతముల నెల్లను చూపకారమునిడి—శ్రీ తత్సత్తము తు. తేనీతుగలం కారణమునం పుట్టగా

యోచించుకొని వాచువాని నుడుగారవమును నిర్ణయించుకొనవలవామివడేనా భావనాకు? కైతజ్జ ముఁగగాని కృతజ్జ కమలకగాని లాభదృష్టివలకుగాని 1లిని వాషిష్ఠయనుకొన్న సమయములయందు నిర్భయమయిన హృదయానుచితాగమముగా భ్రమించును. అశ్చిత్తులకుడను. అయినను చెప్పవలసివది చెప్పకోవలెను. నయమృతమట్టికాని రూపమును బట్టికాని గుణములను బట్టికాని యెవ్వరును నన్ను జాడరము చేయవలెనా యన న్నలో శేనులేదు. సాధవనించును బట్టి చూచినను నన్ను జిందిన వాడు నిరారపడ నులిన స్థితిలో శేనులేను. ఇటువంటి లక్షణములు కలవానిమీఁద ముఖ్య పశ్చిసరించి నచ్చివది యోచారణమును బట్టి తృప్తివాదుని బుద్ధిమంతులు సంపదాపదలు యన బోలుచుకొందు.

వారు—ఈమొత్తిపొరువుమాట శేనుమనుచున్నావో శేను నిశ్చయముగాఁ జెప్పఁ జాలను. అయినను నన్నవమాన పరచుటకయి యావృత్తలక్షణములబలం నీ పనుచున్నట్లు సాధ కవలకును నుంతుక, నన్ను కమాన పరిచినందునకయి ముందు నివృత్తి పశ్చాత్తాపముల కవకాశము కలుగకుండఁ జేసెదను. ఇట్టి యవమానము 1లి సిండుటకు నీకు శేషమియు. దోషము చేసియుండలేదు. (అని కన్నీరు పెట్టుకొని శేని పోవుచున్నది.)

కర్ప—ఓచారుమఠీ! కన్నీరు పెట్టుకొనుచు నన్ను విడిచిపోకు. కుణకాల మిందునియ్యె. అదిగో కలుపుకొడ లాపలవేసికొన్నది! ఓచారుమఠీ! నాప్రాణమా! కుణకాలము మృతమే! లోకుల పెద్ద పెట్టున చేయుచున్నది! నాప్రాణములు నిలుచుచున్నది. అమెను నిస్సారముగా యుఖపెట్టినాను. శేను పశుప్రాయుడను. వారు. అమెదయ్యచున్నట్లున్నది శ్రీలకు చి త్తస్థైర్యముండదు. కొన్నిమించిమాటలు చెప్పఁగానే నాదర్శి కల్పింబునదురు. ఏదీకే అమెచానేలేదు. ఓచానేకర్పరీ! చారు మఠీ! ఒక్కసారివచ్చి నన్ను కుమిలిపిరిగని యొక్కమాటమృతము చెప్పిపో. పగ నుభయము కలిపవలెనుకాదు. అదిగో! వచ్చుచున్నట్లున్నది. నన్ను కొంచెము శే ప్రారక భ్రమపెట్టుటకయి యాచివమీఁద లోపలికి పోయినది. శేను మనప్రాప నదఁగా చూచి కుణకాలమయినను నమించి యుండగలగునా? శేనామెను అశ్చిత్తుచు చేయవట్టు నటించవలెను. (అని యేదో గీతము పాడుచున్నాడు.) ఏమి! యితన చానేలేదు. అమె చాఁదలఁచుకొనే లేదుకాదోయను! ఇది కేవలమార్థ కగాది చి త్తస్థైర్యముకాదు. అయినను నాకిట్టి ప్రాయస్థితము కలుగవలసి వది! అంతకాల మెందలొనే యున్నతరువాత నన్విల్పాంశమునుబట్టి కలకాదు పెట్టుకొన్న శేషస్థైర్య ముండనే. శేను నట్టి పశుకులుండెను. మృతప్రాయుడను. అమె

యోగముచేయుటకు వాటివృత్తు నేగ్గనుచున్నది. అయితోతము లోంతోకాంతి లోందు
వలయును తాళి నేరయుండవలయు. తత్సవకాంతిగా నేకామిను ముత్యమోసాంతి యని
వేదము వాదపెట్టితివా, కాంతస్వభావైర్జలయంత వాదాగ్రహర్థమే నేక బోధాత్మక
కానినదా పండ్లు పటపటఁ గొలువకుండెను కోపకలుచారి పెద్దపెద్దో పెట్టెలట్టి వా
యనివేదముచున్నా వాని నామము తాములును మగలు యెవ్వరైనామలును పరివేషించు
చివరఁబడ వగుదును. (అని విన్నవించుచున్నాడు)

3. కంగము—సుభద్రమ్మగారి యిల్లు

[చేత నొకయు క్రరము వట్టుకొని సుభద్రమ్మయు, పెక్కిమనోహరము
ప్రవేశించుచున్నారు.]

సుభ—విక్రమసేనా! నేను నిన్న గౌరవించుటకు నీవు నీరసము భ్రతుండ
తుగుట యొక్కటియే వలయు. ఇప్పుడు నేక శీతో మూటాడినదానినిబట్టి నీగుణ
గౌరవము విషయమయి యావలయున్నదానిని నేనిప్పుడు ప్రత్యక్షముగాఁ జూచిన
దానినిని వినిపించితిని.

విక్ర—కావలసి నేనీయ కన్నఁడును జూడనివాడైనను నేకానిన్న కావల
సివాచా మాడఁగోరుటయెడల ముఖ్యకారణమంతయు నీ తెలివివైటలకు గుఱవించవల
సివచ్చనివేకములను సర్వజనులను పొగడుచుండుటయని సుభద్రమ్మగారితోడి బంధుత్వ
గౌరవ భావపడుటయేకాని నుతీయించితివాడు.

సుభ—నీకు వామోదలఁగల యాదరాధికమునకు పంతోపకునుచున్నది.
నయచేసి సూక్ష్మండును. (ఇట్లయిన సూచించుచున్నారు.) నీవంటి బుద్ధిమంతులెవ్వరో
యొకానొకరుగాని యాకాలమునందు సామాన్యముగా స్త్రీలయందుండెను వికలు
వివేకాదులగు గుణసంపదకు కనిపెట్టఁగలవుననితే లేదు. అప్పుడయినను స్త్రీకు
విద్య యెంతయంతకారము యెవ్వరును అజ్ఞానింపనే యాలోచింపదు. మనుష్యులు
జ్ఞానహీనులగుటచేత వొక్కపనికైనానిక కరిక సొందర్యభ్రష్టులును చక్క మనే కుని
తాడకు.

విక్ర—నీవు చెప్పినవంతయు పరమసత్యము. అయినను నీవిప్పుడు చెప్పినవియ
యితో స్త్రీలదోషముమాడ గొరవలుచున్నది. మీరు పూవువంటి కను చక్కఁదన
మునుసారించి యెదురకవకుండుట చూచి, స్త్రీయమాడ కనుకు విద్యావివేకము లభా
వకర్మములని కలఁచుచున్నాను. అందుకేత వా కారాదులకెవరి కాలుమనిముఠేత

కావ్యకృష్ణుడు గొప్పవీరునిని సంఘము వలన చంపబడ్డారు. చారిత్రకముగా
చిత్తవ్రతము చేకూరవలెనని కోరికలను దెలియజేసి యుద్ధమునకు వెళ్ళి
చివర యాతనికి మరణం వచ్చిపోయి యున్నది.

మధ్య—అమ్మమ్మా! నీవు నీమనస్సునందున్న వేద విజ్ఞానమును దేవునికి
మీర్చి. (తనలో మామగ్రహణమునకు యంతయు విరమింపబడినానున్నది
(ప్రభాకరుని) ద్విమనోనా! ఈ తెలివితేలివది తనకున్న సేవానునో పొందుల
మౌనమును పొందు విశ్వగాఢయన విజయమునాఁడనువానిమీఁద నిరపేయమునంగతి
నీవేమిట తెలిసి యుండక పోదు. వానిమీఁద పెట్టుకొనునే మేమిటా కలగరమును
కావలెను; వారినిషయమును యెవ్వరిని ఏమియు తెలియదు.

విక్ర—అవత్తెలుకాటవృద్ధులను నుద్ధరింప జేసి కొంచెముగానున్నది. అవిషయ
మునున్న నాకామిమీఁద మనస్సులో నున్నది యెంతమాత్రమునులేదు.

మధ్య—నీవు విక్ర-శివార్థవాఁడవు; కాంగివృత్తాత్మఁడవు. అవ్యవహారమునందు
టికి లాగినది మొదలుకొని నా దేవతలను పరిమరించుట చేసినాను. ఎవ్వరును వాని
శ్రేయము దలచుటకులేదు నేను విరళాలము క్రిందటనే నానీ కట్టియు తనవు చేసి
నాను. అటువలెచాల నీరసమును గాదు చెప్పిచెప్పినాను నానీ చక్కగా వోధ
కుంటి తెప్పినాను. నేనెన్ని విధములఁజెప్పినను వాక్యసియంతయు లొడిగిపోయినది
మన్నించుకొనినది. నాబుద్ధికి చూడగా నానోటికందినవివ్రత ప్రతినిషయమును
విరళాలివలెనని యిది నిశ్చయము చేసికొన్నట్లుతోలుచున్నది.

విక్ర—అందువలన నీమనస్సున కంతో నొప్పిగలిగియుండును.

మధ్య—కొప్పిగిన్న నేను తెప్పలేను. దానిచేర్చలు చూడఁగా నామనస్సు మందు
కాని పోవుచున్నది! అదివానితో నుత్తర వ్రత్యుత్తరములు జరపుటయైనను నేటియొక
మనలేదు. నీవు చూడలేదుగాని వాడువానిని యుత్తరము మఱియొకటి చేసి నేటి
యనయమననే వట్టాకొన్నాను. అది నానికలా నుండవలెను.

విక్ర—(తనలో) ఓయిదేవుడా! అది నాకడవటియుత్తరము కావోలును!

మధ్య—ఇదికో! నుత్తరమున్నది.

విక్ర—(తనలో) ఇదివిశ్వముగా నాయుత్తరము. ఓమిమంథరా! ఎంత మా
ను చేసివాడ!

మధ్య—ఈవార నీవు నులుకు వట్టాగంటేమోమాడు. (అని యుత్తరముచేతి
కెట్టుచున్నది.)

ఇ. - కృష్ణానది పరీవహము చూచి స్తబ్ధుడై, ఇది నేనె చూచినదే, అట్టి
చక్రము -

మొదట—కానియ్య, అదికొంచెము చదివినాము.

విశ్వా—(చింతించుచు.) : బాధాగ్రస్తడేమి నాచేసింది కదా! ఇది
 ఈమధ్యనుంచేమిటా విషయమిదిగా నాభానురక్షించున ప్రేమకునియ్యవలె.

మొదటి అధ్యాయము చివరి నమోదా! వట్టి పురికూలిక మాటలు.

విక్ర—(ఎదురుచూపుడు.) “నీవు నాపేర నిలిపివంగుచున్నవ నామగ్నుడ
 కంటే భయపడుచున్నది! అదిమిలొక నుభువుగా నా కామాభిషయినిపెట్టింది—

మూలము — మూలము: పరిపక్వముగా వ్రాసినవినియే ప్రకటించు.

నిజ—(చదువుచున్నాడు.) “విద్యావిమలసంపన్నుఁడని మానవయుఁడయిన
 కపివలయుఁడని యెల్లవారును చెప్పుకొను మందులచేత నాభయము నుతింప యొక్క
 వగుదును ది—” ఇది జేరినది నిందలేదు.

సుధ — ఇట్లు వాయువును కానికీ లాపల నీడో యుదేశమున్నది.

విక—ఉన్నది. అవివరములు నేను నిశ్చయముగాఁ జెప్పఁగలను.

శుభ—ఉప్పు నిండ మంత్రయః వాతదుష్ట ది. విండుతగాలి అదువు.

బ్రా—(హాపుచున్నాడు.) “నీకు సరదా కనుకాబట్టి నన్ను యోమకు రిపికావే”
 మును—అలాగే దీని యొక్కనిగూర్చి యిదియుంచును?

కూర్క—నన్ను గూర్చి వానియన్నిచాడను నేననియే. వానివిషయమై యిప్పుడు నీయన్నిచాడుమేమి? ఇతఁ గొంచెముచదువు. ముందు నరకము తెలియబడును.

విశ్వా - శేష బుద్ధిహీనుడు. (చదువుచున్నాడు) “ఈవఱు కన్పించుకొనుట కష్టమైనయినను, నానానుద్ధృతికేషువులే దానిజగరు-కర యంగయను విభవమున నుద్ధరించెదను. అనుసరించి తన వాద-బాలిన చెక్కులకు మోటును వచ్చుటకయి వ్యర్థముకడకొని తాను పండితులని తోచుటకయి సంభ్రామణిగా పెద్దపెద్దవారు బుద్ధిమోగించెను వర్ణవంధము కలదని విన్నాడు.”

మధ్య-అర్ధిగా నామాలు వాడేందుచున్నాము. వీరేమిటావ్వా భీమిని
వాసించివర్తి ప్రకర్మమునైన దోమో? నా అటువంటి మృగప్రాయము లోకము
లో ముడిమొకచుండవలెను. శేక్ నానందానునివలెనుమహా పదమందే వాగ
దూతక ముడిదీనిలోనుపడెను. కానివాడేమోచిహవా?

౧౪—చతుష్కలములలో నొకటి పంచాంగమున వర్తించును. ఏది యేమి ప్రాచీ
 నాచార్యులచేతను, (చతుర్వేదికాచార్యులు) “అక్షరములది కలనాచార్యులచేతను, వర్తించును.”

మధ—నీవు చెవివినదులకలదులకలకలలేదు.

విక్ర—కాలపదీవాడు. కుమిందవలెను— (తడువుచున్నాడు) బట్టి వ్యక్తముగా గలదానిని ముఖముతోను కల్లగొరవముతోను తాంబూలుకొని మోస భ్రష్టి యశాయాపదగా మన కార్యసాధనము చేసికోవచ్చును. —అహ! ఏమి యాబుద్ధిహీనత! —“కాబట్టి యాయనలిభూతయొక్క యాననవికోనే కీర్తికాలములో నిన్నుతూడులకొక్క యుపాయమున్నది. ఈకామరంకవిద్యకానికామరంకయొద్దటివలెను నుండుకములు గొనిపోవుటయొ యాయనలిదానినే మనమెవ మూర్తిక మగాఁ గూడ నుపయోగించుకోవచ్చును.” —అహ! ఏమియారాధనము!

మధ—అరంక కామము చూచిదాదా! తనసామర్థ్య విశేషముచేత నానాగ రోగిత యంతయు విఫలమగునట్లు చేయవలె! చేయనిట్లు. ఆహాహా! ఈచాఁ తనుబట్టి చూడఁగా కాఁడు నిశ్చయముగా మనయంటికి రాకమానదో! మనములేద యీంది యెవరియొసాయము వక్కఁగాఁ బొలుసు చూతము.

విక్ర—చూతము. మనమిద్దఱును రచ్చక క్రద్ధవహించిచూతము ఆహాహా! అతనికంతగర్వము! ఆహాహా! నేనొక్క మునియాలొపన చెప్పెదను. మధ్యప్రకృతి కుదిన్నదాని కతనినిదానంతమోచానున్నందువ నీవు కొరకాలము వారముతర ప్రక్రుత్తములు చూచియు చూడనట్లు కటిండు; అదివిచ్చిదాని నిష్టమున్నయెడల నత నితో లేచిపోవుటకుఁగూడ వచ్చుకడలు వన్ననిమ్ము; అదిన్నది పాటిపోవుచున్నది నే నుపేక్షించిన ట్లూరకుండు; ఎఱుంగవల్లుండి యాననయితునకు నేకుట్టిపడియతనిని తఱియిచేసి, అప్పుడొక మామోసాయముచేత వరనికి మాటగా నేనే నెల్లదాని నిన్ను కాని పాటిపోయెను. —ఈయపాయముచాగున్నదా?

మధ—నివ్వమగానున్నది. ఇటునంటికుందియొసాయమునన్యమె త్తివరతవనాక చేసెన్నఁడును వివరేదు.

విక్ర—ఇచ్చిదానిని దానిని నీ మొక్కపర్యాయము నీండుగాచూడవచ్చునా? ఈలోను ముందుగా నేనామెస్వభావమును కొంచెముకనిపెట్టవలెను.

మధ—చూడనేవచ్చును. తాను, అదిన్నది యిచ్చుదు నిన్నుచూడటకు నిద్య ముగానున్నదోలేదో! ఇటునంటినివలెనుముట్టో! మనము రావకన్యలకొకల మార్గాద అను కొంచెము చూడవలెను.

విక్ర—ఈమర్యాదలనాదిన్నది వానివలెనుతో నురంకముచేయదు. వివరము చూడవలెను. —

మధ—నదీ!

విక్ర—(తనలో) ఏమి యాకంఠహర్షణము.

సుధ—నీదిక్కుదన్నది నిజమునానెనికాదా?

విక్ర—అవును. పరిహాసార్థముగా నీవా చిన్ని వానితో విజయనామము వర్ణన వాచని చెప్పవని నీతో నవఃసోపుయిన్నాను. అతడు చెప్పగానే యాకంఠహర్షణమునెత్తుకొని నయ్యను. అహహహ! (అని నవ్వుచున్నాడు.)

సుధ—వానిపక్షమునలో నిటువంటిమాట చేయవలసినదే. అంతేకాక వాడు నాయకుడుతోనే జూచి చూచెనని ప్రాసనాడు. అహహ! చేతనయిన పక్షమున, చూచును. —ఒకకావలి! క్రిందికిరా. (పిలుచుచు) వాడు నన్ను తమ యందలి నకునుకు సంక్షేమము నొనర్చుటకు దూరీకృతగా నుపయోగించునట! — అహహ! కకావలి! క్రిందికిదిగిరా. నీవు నవ్వుటకు వాకాశ్యర్యములేదు. అహహ! వాని పొగరులోకుతనము నిజముగానే తరిహాసార్థముగా జన్మిండు.

విక్ర—అవును. నిశ్చయముగా పరిహాసార్థముగానే యున్నది. అహహహ!

సుధ—ఏమిదానికాగరు! అట్లుచి నామాటేమినిండుకొను. నేనేహయినవచ్చి నది యెంతో యిప్పుడే చెప్పెదను. తన్ను చూడవచ్చినవాడు విక్రమనేనుడనియే చెప్పి, కన్య కర్మములన రీతివి నకుచుకొనునట్లు చేసెదను.

విక్ర—నీయనువచ్చినట్లు చేయవచ్చును.

సుధ—ఏమిదానికా! ఇప్పటివఱకు నేనునీకుమాత్రమయినాను. ఏమో ఇంకొక పితృ నవ్వుట. యియిపోలేదు! వాడు నాజాగరూకతయంతయు బాధించునట్లు చేయునట! అహహహ! (అని నవ్వుచున్నది.)

విక్ర—అహహహ! ఇంకట నేనీమాటచేసెను తినినేమిదనెదముతో నేనీయింక రాలిన దక్కింపుకోవచ్చునని యితరు లనుకోవచ్చును. కాని కకావలియొక్క చరణ విత్తరమునట్టిచోడగా నిజయింకనేమియును బయలుపెట్టిపక్షమున నెందరే వదిలొత్త నేనొకని కాదు భయమునుచున్నది. అమె నన్ను తెలిసికొనునూ నేదో మాతము (ఇటునటు నడిచి గోడల పటములవంకఁ జూచుచున్నాడు.)

[కకావలి ప్రవేశించుచున్నది.]

కకా—కాన్య దొక్క గొప్పగొడవ సంభవించినది! ఇద్దరులేనికాకావలి వచ్చి నన్ను పించుచుని చేపడి యనవచ్చునులయిన ప్రార్థనము వివరంగాంటే కన్య తోరణములను ముత్యములను నుండును. వాకరేనే కాధిపతినిదే కన్యకు తమ్ము నిండుదొంగవారితో తమవ్యవహారము చేయకరిమియ నీలిచియుండుట తెలిసి వారిని ప్రార్థించి పంపివేయదు కచ్చివట్లు చిన్నదానను. కాబట్టి యిప్పుడు నేనును ప్రార్థి

తనరూపాః కేయవలెను. అదిగో! నానుకననము దెరుగుగా కలవియిచ్చాడను. అతడు గొప్పయోధాగ్రాస్తాడంటే! ఇతనిని మావిజయపాటునీని ఎంత వ్యుత్సాహమునీ! ఇతడు యందుగా ముటాడకున్నాడు! ఇతడు మాడగా సిగ్గు పెండ్లి కొడుకువలె గలవడుచున్నాడు. ఇతడు నావంశమున కాదక విద్యుదాఘాతముగా విలకున్నాడు. నీకే మొదట విజయించెదను—విజృంభింప!

విక్ర—అఁ! (అని యభిమానుడగుచున్నాడు.)

కర్ణ—ఏమి యాయాశ్చర్యము! నావిజయపాటునా?

విక్ర—ప్రాణేశ్వరీ! మెల్లగా, మెల్లగా వింతపడవోను.

కర్ణ—సిగ్గు వింతమృతమీ కాదు నాకవలెవలెభయప్రసాదములు మోడకలగుచున్నవి. సిగ్గుడ కల్లు రానిలగినావు! నాకర్థదృష్టికిముగా మమ్మది.

విక్ర—విశుభావతో పనిలేదు. నేను నీమీనక్రమ మోసముచేసినాను, నా శ్రోత ప్రతిపక్షి యాసాయంతాల విక్రమము రావోపుచున్నాడనిని, పియసాయములే నాకని రాకుండచేసి నీకే విక్రమమొడవని యా పెదద్దకు వచ్చిచాను.

కర్ణ—నీయపాణము చక్కగా పాణివి. అను విజయముగా నీకే విక్రమము నేమిడ ననుకొనుచున్నది.

విక్ర—అవిషయములు యామెకు దృఢవిశ్వాసము కలిగింది.

కర్ణ—అహోహా! కనంత తెలివిగలవారు లేరని కర్ణమనుకుంటెడియో మొదటి వింత వింతపాత్రకు కలవరాని నేమకన్యాపుకొలేకున్నాడు.

విక్ర—అమాశ్చర్యముని కాలమును మనవిశ్వాసమగ్రదృష్టమొచ్చుచున్నాను. ఇటు తలదించిపడవయ్యను మును ముత్యముగవచ్చును మరల తొరకను, పైపాణధనము! నాపాలిటి భాగ్యదేవతలైన సిగ్గుయందగ్ధాభమాది రక్షించి యానీరకుడు పీఠముగా నుచిరవహుమానముని పొరకుటకు దగిన మునువలూర్తమును వెంటనే నిర్దారతము చేయును.

కర్ణ—విజయపాల! అట్లయినపక్షియన నీవు నాశిల్పధనముయొక్కపోకడ కొప్పకొచ్చుచా? ఎదిపాత్రకును పిలుచెమందులగా నాయాశ్చర్య విమోచకుయొక్క—అక్కలయొడ నిష్పరాధనమే మహాభారతముగా నిలిచియున్నది.

విక్ర—అభారముచేరితచ్చి నీవు నమ్మి కృతాత్మకతయొను. నామనీపద్యధనమీ చాలును. నీయకరాగపంపదను చక్క—నీవు నాకు ముత్యములు కరణము తిన్ద కాని కాన్కొనలేదు. పక్షివాసి! అయ్యుకరాగధనమనీరగ్ధ ప్రక్కలముగానున్నదికా!

శ్రీకృష్ణుడయిన నీవింకాపాటాదు. దివ్యించి యాయొక్క భవము ముఖ్యమైన మరల దీర్చులగును.

కా—(తనలో) ఈరవినులు తెంత మృదయాహ్లాదకములుగా ముప్పది వార్షివ్యదేవత యాలవింటి ఇంత మనోహరముగా గలవగుచున్నది!

విక్—ఓనా! మన చెలువంటి బ్రతుకు బ్రతుకేదోవుచున్నాను! అప్పుడు కామదేవుడొక్కడే మరకారాధ్యుడెంత రక్షకుడగునో అప్పుడు మనమునున్నవలయున అంతరహాసంవికళాగమల నన్నిటిని వివవాదీ మనకాయోర్మలచేత నాతని మోక్షనిశే కరకచింతతో వర్చించుచు ముఖించును. కష్టమన్న గర్వపడుచు మన మప్పుడు భాగ్యదీపయొక్క వెలవ్యమహాదానంతో గుఱు మనభవించును. గుట్టాను నావెందియందుకు వివదంధ కారముగా మనయనురాగ దీప మవ్యోవ్య స్తీహాసముచేత మనీషి యనమాన కాంతివో ప్రజ్వలి వెలుగుచునున్నదేయదము. ఈవ్యవహారోదా! వాజీవధమయిన కళావలని వాహ్యరహసితములందు స్థిరముగా వెల్లువారు భాగ్యము వాకెచ్చుచు వరుమున, ఈగొనులలో భాగ్యదేవత ప్రహరించెను సమస్త సంపదలను వానహారకగల యాహుత్యములతో తృణపాతిగా నగజమ్మిచేత వాచు యోగిని హరింతుగానిల మన్నప్పుడు చక్క కేటోకప్పు దీపింపంద మువ్వకును నాకు ముఖనాయకము కాదని హోదాపరగలను—(అనికానిలంపదోవును తనలో). ఈవిన్న దివ్యకు వచ్చు నిరాకరింపవలయున, ఇది వాకాశలేను.

కా—(తనలో) ఇప్పుడు నేతనితో దిగంతములవలెనైనను పాశీహారకలని బుద్ధిపుట్టుచున్నది. అయినను నన్నిప్పుడు నీరు పెట్టుచున్న బాధ యంతటి వచ్చంత తెంపని చేయలేదు.

[తెలియగ్గి యాలకించుచు సాధక్రమ్య ప్రవేశించుచున్నది.]

మధ—(తనలో) ఈమంతునట్లుది యాలయెడల నట్లు ప్రవర్తించుచున్నారో తెలియోవలెనని వాచునట్లు తనతనా వదుచున్నది.

విక్—కావర! నిదారముగా నున్నా నేమి! ఇంతకుముందున్న నీయంతో విప్పుచు తగ్గిపోయివట్టుచున్నది.

మధ—(తనలో) ఉక్తకమిప్పుడు తగ్గిపోయినదంట! అని యంతనిదాన నింత ముముకు దరాగ్రహవ్యర్థులాలయి యున్నదికావోయను!

కా—లేదు. వాజీహయారా ప్రాణమున్నంతము కెప్పుడునతగ్గిపోయి.

మధ—(తనలో) ఓనీ మున్నుకోవలెను. తనలో ఇది యావత్తును నాకు గ్రహము విడువదే విడువదంట! ఏమి నీనిమిషికిపాటు!

బాధ—కళకర్తా! ఈ దుష్ట బానిస చెప్పుచుంటున్నంతయఁ దెప్పినప్పుడు మే యేమిచెప్పినను నాకు సంతోషము. ఈమాటలచే నా కెంత మృగమున నద్దములేదు. నామాటవచ్చు.

సుధ—విక్రమ సేనా! నీవతిభయనాకుఁడవు; అది కారకుడవు—ఓనీ! కల్ల బానా! పీపు నా కెంటరా—వికమ సేనా! మనకు మరలఁ గలిగిండును. మనకు ర్పణముగొప్పది నుజులదేద.

విక్ర—నుజులదేద.

సుధ—ఓనీ! కళావతి! ఈయనయొక్క మర్యాదతో నెవరు ప్రయత్నింపరా.

కళా—నావ్యాధయేకప్పుడైన విజయభూమికి నమస్త కుభములును కలుగును గాక!

సుధ—ఓనీ నీవోరు పడిపోయి! నాకుదరా! నీవదువు కాదును. ఈమోటి మోరుమాఁకొనిరా. (అని పోరునొక్క గళావతిని బలవంతముగా నీక్కుకొనిపోనా. అందఱును నిష్క్రమింతురున్నాట.)

౪ రంగము—నామోదరవర్ణములు.

[మంచుపట్టులు భరింతుకొని నానాదరవర్ణములు మార్చుచును

[ప్రవేశించుచున్నాట.]

నామా—మార్దవా! నేనెప్పు డరివఁచుగా నున్నావా?

మార్ద—మహారాజులగు భర్తాదు. ఈకొత్తపట్టులవల్ల ననగతిరూపమేమనఁ బోయి యిప్పుడుమీకు యొక్కడలేని అందఁడూ వచ్చింది. మీ చెవఁగదీమాపానికి యిప్పటిమాపానికి పోలికలేదు.

నామా—ఈపట్టులవల్ల నంతమాత్రపు వచ్చినదేమి?

మార్ద—ఈశ్వరీశ్వరీ నేనెచ్చెదను. మీకు యీవేషంతో అవ్వగానియంటికి కలిగి అరిద మిమ్ములిని అనకాలి పట్టలేదు; మోగురపువాఁడు మీయనా మెచ్చెవా నమ్ముదు; తువదానీది మిమ్ములినిచూస్తే యెవరోలింతమునీవచ్చివాడని జనునకుంటుంది నెయ్యిమాటలెందులో? మీకుక్కడ నా మిమ్ముల్ని చూస్తే మోఁగనుతుంది.

నామా—మార్దవా! అంతగౌరవుతో నమానమయినది నాచేయగలిగి లేదు. తానరినూక మోటున్న ను పలుకులుగల ముఖముగా నుండవలెను.

చూడ—అందుచేతనే నాను క్షణిగిచ్చెను మెరుగుపెట్టమని కోలా కొంచుకొ
శిల్పి చెప్పెను. కాకు నామాటనినను.

చామ—అలాంటి నాకు క్షయరేమైన నచ్చినదేమో చూచిరా.

చూడ—యారినానను. మీయింపునానీ నాకు ముచ్చటలేనానను. (అని
కోపుచున్నాడు.)

చామ—(ఇటునటు గుండుగతులతో నడుచుచున్నట్లు) ఇది భారత
నామక నున్నది! ఈపాదవివ్యాసము నేను నాట్యచాక్రమియొద్ద కేర్చుకొన్నాను
నాట్యచాక్రమికి తిన్నగా గ్రహించలేక నానాడునుబేయట నృత్యకాస్త్రముగా
ముగా లేమి కష్టపట్టికాను. నానడకలు దిద్దుటకు నానీయి తెలియను! నా
కుష్టకడక యనినమాత్రమును మిరియింపనని. నానడక దిద్దముగా నున్నది.
మొన్న గ్రామదేవత కాలిలో అగ్రమునామక కడక క్షణముగా నానడక కృత్యము
వేసింది.

[చూడత్రుడు మరల ప్రవేశించుచున్నాడు.]

చూడ—త్రుడునే క్రమజేపుడుగాను మిదన్వయం సంపన్నునానెవ్వనన్నాడు

చామ—అనునతో రావచ్చునని చెప్పి నీత్రు.

చూడ—మంచిది. (అని మరల కోపుచున్నాడు)

[త్రుడునే క్రమజేపుడుగాను ప్రవేశించుచున్నాడు.]

త్రుడు—చామకరకర్మా! నిన్నిక్కడ నాడగలుగుటచేత నాకు పరమనది
కోమముగా నున్నది.

చామ—నాకంకకంటె నుతోమముగానున్నది.

త్రుడు—నీనింక యాకస్మియగా నీకాపురమున కేమిపనిమీద వచ్చినావు?

చామ—నామదేవుని పనిమీద వచ్చినాను. నామదేవుడు నన్నిక్కడ కాక
పెట్టి నీకానివచ్చి కుడకు చిక్కులలో పడవేసికాడు. నాకక్కడ గొప్పయనమా
నమునటించింది. నన్నవమాన నటించింది నేనులుమాత్ర మిప్పుడు చెప్పను. నా
కంటె యామానము సంభవించినననుకొన్నావు?

త్రుడు—నీవు నాకు కేర్చుచెప్పనక్కరలేదు. నీకు కటస్థించిన యామానమేమో
కెప్పు.

చామ—ఒకచిన్న చానిమీద నామకప్పు వృథముగాకలిపింది. అదిన్న చాని
కొనసేసికాదు నాకొక్కడ కామిందింది యానామమునకు కర్మన్నాడు. ఎంతో
చియనకడి వచ్చినకనుకార క్షాపక చానిన్న చానిన మఱియొకరి కిచ్చు నొక్కయింపు

కోర్కూమని కర్తవ్యము పఠింపడు. నేను దీని సకలముగా తలఁచుచున్నాను.

పురు—ఇదంతయు యమమానమే. లోకములో నింతకంటె మానవంతైన కష్టములు యెవ్వరినో మేముండును? దీనికి కారణము నీవేమని యూహించెదవు.

దామో—అపరాధమును అది క్రమము మే. దీనికంతకును కారణము విలయ పాలుఁడనుటయే. అచిన్నది కానిది మోహించినదట! వాడివృత్తి దీయారతే యున్నాఁడని! ఈయమిహవమున కంతకును వాడే మూలమయి యుండవలెను. అందు భుసందేహము లేదు.

పురు—నీకు ప్రతిఘోషం దొకఁడు నైలుదలినాఁడా? ఏమి! రాష్ట్రపు అంతః క్రమమయిన మార్గముచేత నిన్ను తొలఁగఁజూపినాఁడేమో చెప్పఁగలవా?

దామో—అభివయమయి యంతయులోనిన యెందుకు? ఆక్రమణగా వేచాడో చున్న వింతిరిపునట్లు చేసివాఁడు. క్రమమయిన మార్గముచేత నయిన పక్షమున వాఁడున్నా కదలింపఁ గలిగియుండువా?

పురు—నీవింకను చేపడునెదమో నీకు తెలియువా?

దామో—నాకు తెలియుదు.

పురు—మనస్థ నిష్ఠుడు కత్తులులేవు. నానూటలు నీకర్ణమయినవా?

దామో—ఏమి! నేను వానితో యుద్ధము చేయవలెవా?

పురు—అవును. చేయవలసినపని యదొక్కటే. అంతకంటె మహిమియులేదు!

దామో—వాఁడు నాకు తోపకారము చేసియుం గలుగఁజేయలేచి!

పురు—అతఁడు గలుగఁజేసినంత కోపకారణము మఱియొవ్వరకు నీకష్టమును గలుగఁజేసియుండదు. లోకములో నింతకంటె నిధికకోపకారణము మఱి యెందుండును? ఒకఁడు కామిందనవిన్నచాని కర్ణమువల్ల తాను గామింపఁబూనుటకంటె మనుష్యుఁ డాతనివిషయములో వెక్కిరిం యపరాధము చేయుట సాధ్యమగువా? అటు చందేవాఁడు క్షమింపఁడగని గర్భకర్త. ఇది స్నేహభర్తమనకు మహావిరోధము.

దామో—స్నేహభర్తమనకు విరోధమా? స్నేహభర్తమందటకు మొదట నానితో నాకు పరిచయమయినను తేదే! నేనీయొక్కఁడును చానిని మోసమొనఁచుచుండెను.

పురు—నీవారని మొగమెటుంగఁజొత్తుట యుద్ధము చేయరాదనుటకు మోతువుకాదు. తాను శ్రోతవాఁడయినప్పుడు నీకతఁడు తొత్తిగానే ద్రోహము మోచుననుడడు.

దామో—అదినిన్ను. అందుచేత నీ నాకు వానిమోస మహాకోపము లేదని!

కాల్పవల్లికిమీ కత్తులుకూడ మాయలను కావోలును! ఇట్లు ఏకాదుటకు తుకా
వైద్యుడు వాడలను కావోలును! అవునా! పెద్దకామయ్యనితో కయ్యము పెట్టుకొను
టకు ముందుగా వానినీయిన వ్యాధిమనుషు కేమి చూడవక్కలరా?

శ్రుతి—వశతనము సంభవించివచ్చును వ్యాధి మురికికాకలరా? భూగ్వము
సీరణ్యకళిమ్రమును రావణాసురుడును నిజమయ్యక తెలుదేయివచ్చును వ్యాధి
మూల్యానిందే తెలుదేయివచ్చునన్నావా? తదులేదు. వాడు మహాకూసులయి
యొదిరించినవారి కలలెల్ల కొల్పరిత్రపులలాగున ఖడ్గముతో నెగరజేసి వ్యాధిమను
నిమిత్తమును మువ్వవచ్చిన తోట మొర పెట్టుకొందని వీటికిపందలను వదలివేసిసారు.

వామి—నీకూరకాశ్యములు ప్రతిలోద్ధివకములుగా మన్నవి. నీవీరాలామను
జనలకు నాకునమ్మకాంగూడ కొకవిధయివ వైద్యమువచ్చి ప్రవేశించుచున్నట్లున్నది.
ఇది నీరావేశము కావోలున! తుపాకులతోను కాకులతోను తక్షణముకదలి వాని
నివ్వడ వాతో ద్వందయుద్ధమునకు విరిచెదను.

శ్రుతి—ఓదామొదరా! వాడర్థ నివృత్తి మూలకమృత్యుమున్న కక్షమువ మాత్రా
ద్యులనందేలిని నీకొక్కొక్కరినేమిసగా పేరిపేరియదను బావియందును. కూరా
శ్రవణంబున మావైద్యులూ కొకకి శ్రుతిమైనను తన ఖడ్గధారతో తలఁబడినిదయ
కొక్కొకను లేచుచునూ! విశక్రమాగత మయిన మృత్యుము ముక్రము మన మెన్ను
తనను విమరరాదు.

వామి—ఓశ్రుతియో తమదేవా! మీత్రాద్యులకలనే మాత్రాద్యులను మహాపాత
క్షికాలుకే. మూత్రమధుడు మొదలుకొని వానజము మాపెద్దలందఱును యోధాను
యోధులే. వారిలో మొకఁడు నీకాధిపత్యము చేసెనట! ఆచార్యయేటుండ నిత్యు
ఇప్పటి నీప్రకాసాగ్నికలన నామనమ్మలో శక్తిమూలదండల దయాకరమంతయు
నందికొలువడి. వేడు విజయుగా కలకూసిందయునాను. కాశరీరము పరతకయగు
చున్నది.

శ్రుతి—కోపము తెచ్చుకొని వేగిరవడక. ఇటువంటి కార్యములలో తొందర
కొలింతమాత్రమును గూడదు. ఇట్టిసినకార్యములను సదాకాంతతతో చేయవలెను.

వామి—వేడు కోపము తెచ్చుకోవలెను. వేడు నీరావేశము సాందవలెను.
నామానము నిలువఁదలఁచుకొన్న పక్షమున, నీతే వాకోపముమాత్రీ మిచ్చుచుకల్లులు
యెల్ల చేయవ. ఇదిగో వాసికమును కలఱును. (అని వా)యుటకుఁ గూరుయింటి)
ఇది యెగరవీరామైన రాగుండును! అప్పుడు వాకంటికి వానియుతులన నెత్తువదలు
వదు కట్టుచున్నట్లు కానబడెను. నామక్షయములు చూచి పగవాయు భయపడు

కట్టగా నుత్తరము వ్రాసెననియు, పెద్దయెడలయు బ్రాయలునా! విజృంభింప
వలెననియు, ప్రతిపక్షములను విర్రవ పెట్టుటకుండవలెను.

శ్రీమ—నీయుత్తరము నీచే యాలోచించుకొని యారంభించు.

దామో—హా! చాచును గొనుటకయి కపటములతో వారంభించునా? యీ
నిర్భాగ్యుడా! అని మొదలుపెట్టెనువా.

శ్రీమ—అట్లుచేయఁజూడదు. మనమెదుటివానిని గొరవమునకాత్తుడు. మనము
పెద్దనమఁజ్ఞులమని తోచునట్లుగా వ్రాసువలెను. “అయ్యా!”—అనిమొదలుపెట్టు.

దామో—కన్నకమా! పటిదివవాని కంతగొరవము చేయకా! మంచి! అటు
ననే బ్రాసెదను. వానిచే పెద్దవానిని గానియు

శ్రీమ—“మనమిద్దఱును నేకమందరి విమిత్తమే—”

దామో—అవల. ఏకమందరినిమిత్త మన్న మాట నివృత్తుగానవును.

శ్రీమ—“ప్రయత్నము చేయఁబున్నందువలన సంభవింపఁజొచ్చునది యుపయోగ
మను నుండుగా నే తొలఁగింపుకొనుటకయి—”

దామో—అపద్రవమువా! అవును. అది నుందిమా! లేదనార.

శ్రీమ—“నీవువయలేడి—”

దామో—దయచేయుచుని ప్రార్థించుటకయి నేనువానిని వాయుంటికినిండుకో
లియకువా! అమాట పరిగారెను.

శ్రీమ—కొందరపడఁజోకు. చెప్పినట్లు వాయును.

దామో—నుందిని వ్రాసెను. “నీవువయలేడి” అయినది, అటులేదాకాదే

శ్రీమ—“ద్యంజ్వయోద్ధమచేసే నవలొనవలె యుద్ధముభయవ మనవివాదిత
పరిష్కరించుకొనుటకయి—”

దామో—ఇదిసరి.

శ్రీమ—ఇది స్థూలార్థ యము చేయవలెను. ఈపనికి జనాద్యావతల మనతోలు
ముగా నుండెనయ్యెను. “ఈవినియలయన్న జనోద్ధామవసులొన్న కలికి” అయ్యెను.

దామో—చాచును. ఈయుత్తరము నుడిచి పయిని అక్కతో బుద్ధముద్ర నేడి
యార్చుచే నుండుదను.

శ్రీమ—హరినానా! ఈవిన్నయిత్తరములలో మాలోదాను సంభవింప
జొచ్చునది పెద్దయెడలనొక ముక్క. నమ్మను శక్తివలెనయ్యెను.

దామో—అపద్రవము. కొంతసేపుటక కాదా యిచ్చ పియ్యెను!

శ్రీమ—ఇది కాలనిర్ణయము నీయెదుటవచ్చెను. నీవేదకికొనయ్యెను. మున్నగు

ఈ యాచారిని తగ్గవలెననియు యాచారిని తన సహాయకాలము నుచును
ప్రతి పాటినను, ఇది యంతిమిగానయిన క్షణమందిరి. యాచారిని సన్మ
నివారిని చుండుననుచును తీవ్ర నిర్వచనముగా నుండవచ్చును.

కావ్య—అవును. నీవన్న మాట నిజమే.

పురు—నీవలెను నాకావ్యముగాని సాహిత్యములోను నేను నిన్ను
జుర్రులొకడును, నీకుభిక్షము నేనే కొనిపోయి నాకు దున్నుతోనే యాచారిచ్చెదను.
నీతో నేనుకలహాసము చెప్పుచున్నాను. నీవు నిర్వహించవలసిన కావ్యభారము
కుంటి నీ యొకటి యిప్పుడు నాభుజముమీదకుండ నిద్రియియున్నది. నీయొకటి
యొకటియొకటి పురుషుడు కొంతకాలమునండి కావ్యమును చుర్రులొకటి
మున్ను గలిచెయ్యచున్నాను. అదిని ముద్దయనకు విలువకుయి యొకటియొకటి
నిడువన్ని కంటియు పెట్టుకోవలెను.

కావ్య—అట్లుండుననుచును నీవు ముందుగా యుద్ధముచేయఁగా నామచూడ
వలెనయియున్నది. నీవదిని బంతుమండఁగాఁ బొది యుద్ధములొనక జేయవలెనో
నేనింక గొంచెము నేర్చుకోవలసియున్నది.

పురు—నీకస్త్రదివ్యానుభవమున నాకు గౌరవమే. ఇప్పటిని నేనుబంతు
పుచ్చుకొనెదను.—నీకస్త్రపు రుద్రసింహవత్సను నీసెలమాత్రమును నేగిరవనక సర్వ
మును కాంతకతోను నేర్చుతోను నిర్వహించవలెను. నీమాట తె. రత్నముపుత్రగావెన్నును
నీక రుద్రనే నీవరవత్సలు మాత్రము బాడిగా నుండవలెను.

(ఇద్దరరకు నిష్క్రమించుచున్నారు)

చతుర్థాంకము.

౧. కంఠము—కావ్యదరవర్ణ గృహము.

[కావ్యదరవర్ణము, చుర్రుపుత్రమును ప్రవేశించుచున్నాడు]

చుర్రు—కత్తడితోడు! నీకు యెప్పుడూ జలుమంటివని చెప్పును. నాకు
కావ్యం లేనప్పుడు వెంట్రుమిండ్లి పుచ్చుకొనెదను నీకు నీకుచుచునా కావ్యం పట్టాడింబడినది.
ఈసంగతి వింటే నామరణానికి దోహదమంది.

కావ్య—నీమాట! నీమాట! నీమాట! పుచ్చుకొనెదను నీకుచుచునా కావ్యం పట్టాడింబడినది.

తనమున నెఱుఁగదే నక్కడలేనికార్యమును ప్రకటించుచును, అతనిమాటలలో
మిండి నిష్ఠులు మిగిలినవి.

మాధ—తాను కార్యం ప్రజ్ఞించువానికే అతనియేగాదు. అటువంటి ఘటా
కాయం నూటలంటివే కాక కలెమిన్న. మాకు పోట్లాడవలెనని తుంటి మూతలను
వదలించెప్పుడు. నేతిమాత్రము పొహోట్లాటలో కాలుపెట్టెను.

బాబా—మాధవా! నాగొరమనుడు భయమునయ్యెను. నాగొరమనుడు
మాకెట్లాంటివాఁ గాపాడుకొనిలేడు.

మాధ—నాగొరమం నేమో కాపాడుకొనలేదు. ముట్టమొకటమ్మ నేను
కాపాడుకుంటేనేగాని నాగొరమం నిలువదు.

బాబా—తన మనుష్యుఁ డెవ్వఁడను తనగొరమనుడు పోహోట్టుకొంటా
కెప్పుడును నిర్భయఁడను.

మాధ—తనమనిషి యెప్పుడూ గొరవాన్ని పోహోట్టుకొనిదానికి యిష్టపడక
పోయినట్లుంటే తనమనిషిని పోహోట్టుకొనిదానికి గొరమంనూడా యిష్టపడకుండా
తుండవలెను. యీ నెయ్యిపోయినట్లుంటే గొరమం తాను క్షేపితుడవలె నటించి
మిత్రులతోపాటే చేసినవత్తుతుంది. తనమనిషిని కన్న యెవరూ అనకపోయినా
లోకంలో నాటంటే తనమనిషి యెవరూలేదు. నాగొరమం కన్న ధరిమక పెద్దమని
షితో పోట్లాడుతుంది బోధిస్తుంది. కాని పోధుకొరకు నేను పోట్లాడుతాను.
అపోట్లాటలో నేను గతిని నాకట్రోతును చంపినట్లుంటే, అప్పుడానాథం యెవరికీ
వస్తుంది? నాగొరవానికీ వస్తుంది. ఒకవేళ నేనే పోడిపోయి నాకట్రునే కన్న
చంపినట్లుంటే, అప్పుడు నాగొరమం కన్న నేనెవరయ్యే? విడిచిపెట్టి నాకట్రుని
వద్దకు పరుకెత్తుతుంది.

బాబా—మాధవా! నివాలాగిన వనరాదు. అట్ట పడుచుయిలో నికరీయము.
పోయినను భూమియొకట కాశ్యపమాగా నీకేయ నిలుచును. నీవు స్వర్గమునకు పోయిన
ను నాగొరమకన్నదాకే నీవెంటవచ్చును.

మాధ—అట్టిగొరమం నాకక్కరలేదు. వచ్చు స్వర్గానికివంటి నానెవరికీ
గొరవాన్ని నేను యెప్పుడూకొరకు.

బాబా—నీవు వచ్చి పితౄవంశపు. కామగల పోయినచునకు నీమంటునకుట
పహార ముద్దము. నీమంటునది మాధావ్యుల పారమమయిఁగదా నేను భయము
కెత్తువా? భయమైన మాధుల మాకెద్దలకంటే ఎవరూలేరను యాచించెను.

మాధ—కాని కంటే నామాయకరంగా తుండెట్లుంటే నామాయ కర్మపోట్లా

రామ—అయ్యము పంజీ దండవేయవలెను.

నీల—దిగ్గజము. (అని పోవుచున్నాడు.)

మాధ—మనముదరికి లేకుము లేటికొటికి గ్రానాలతో తుంచవలెను.

రామ—అయ్యము పంజీ మాధవా! నాకు శాపము తెచ్చింపను.

మాధ—తమవద్ద యిది అభయశంభు. (అని వెళ్ళి-వెళ్ళి యేడ్చుచున్నాడు.)

రామ—ఓయి పిటివలెనా! నీయేడుపుచారింరిగి, ఇటువానివలెదేరినా.

మాధ—పోరాను. (అని విద్రుమింతువుచున్నాడు.)

[విద్రుమింతుడు ప్రవేశించుచున్నాడు.]

విక్ర—రామచరా! ఇదియేమి?

రామ—ఓయి మహామౌనిన ఓటికి పడుచు, నాకి శివబ్రహ్మకామము గామిక
దైత్యులు లేకపోయిన పక్షమున—

విక్ర—నాకంతుకు వర్తమానము తెలిపినావు?

రామ—ఇదిగో! చూడు. (అని యుద్ధాహ్వనపత్రములతోకొనిచున్నాడు.)

విక్ర—(చూచి భయభయ భయము) “విజయవాసన” — ఇదిగో! ఇది
దయ నమకుడున్నది. (ప్రకాశముగా) యేమిటిదిది?

రామ—యుద్ధాహ్వన పత్రము.

విక్ర—అలాగో! అలాగో! యుద్ధము లేయుచుండెను నేడుకాదు! ఇలాగో! ఇలాగో!
అతలా?

రామ—ఓయి. శివ యుద్ధము చేసినదను. పురుషోత్తమశక్తియు నున్న
పోతానావతీది యుద్ధమునకు నాకు పొనుక పెట్టింపినాడు. అలాగే నన్నుదిది
పోతానావతీకి నాలోపల మిలిమిమిల యుగళము ప్రవేశించినది. అటువంటి రు-
గళము వచ్చినప్పుడు వానిమార్గం పోనియ్యరాదు. శివ సీతామరకామము యుద్ధము
చేసినదను.

విక్ర—అతలాగో! అలాగో! నాకు తెలుసున్నది?

రామ—అదియేమి? అదిగో! నీకుకొంత తెలియించుచున్నాను. నీకుపోతా
నావతీ కనుగొని నాకు మామము గా || విద్రుమింతుడునకు ముందు యుద్ధమునకు
పోతని కియ్యవలెను.

విక్ర—నాతోటిచ్చి యిది యింతకు ముట్టెన్నె తెలియరా?

రామ—నీకులేమి యిది? నాకుకొంత తెలియించుచున్నాను. నీకుపోతా
నావతీ కనుగొని నాకు మామము గా || విద్రుమింతుడునకు ముందు యుద్ధమునకు
పోతని కియ్యవలెను.

కృష్ణానామ సంకీర్తనము

విక్ర—వామన! మృతముల ప్రాణులు! ఆనాటి నీవు చుట్టయినట్లయినది ఈ
 పుట్టుకలోను. నామాటవచ్చు. నేను నీవని జిగ్గెనుగానందుకోను.

వామన—వామన! నీకున్న కామము దొంగక, స్నేహభంగములు గానయి చా!
 మృతమనీనో నీవు కాకు నవాయుడవోగా నందఁడంతా!

విక్ర—ఈమృతవారమునామృతము నేనెఱుఁగరాదను. ఇందులో నేనాయట
 యొక్క మఱువ పనికాదు.

వామన—అట్లు మృతమున నేను నామృతము! దయచేత నీవు నీవు నీవు నీవు
 తోరవరకు. అందును నీవు నామృతమునందును తోరయింపవలెను.

విక్ర—అతఁడును నీవును గలిగి కామము మఱియొక్కరే మనును తోరను.
 నామాట వచ్చు.

[నేమిటను (నవ్వించుచున్నాఁడు.)]

నేర—నీర నీకునుగాన కిందకివచ్చి యిక్కడ విక్రమనీమను త్రుత్వాదేమో
 మృత్యుని రమ్యుత్పాద.

విక్ర—ఇదిగో వచ్చుచున్నావని చెప్పు.

నేర—చిత్తము. (అని పోవుచున్నాఁడు.)

విక్ర—(తప్పుచే) ఓరణమోరా! నీకు జనును కలుగునుగాక!

వామన—విక్రమనీనా! నిలుపు, ఒక్క నిమిషముకాదు. నీస్నేహితుడైనవా
 మృతవరకు యెటువంటివాడని విజయపాఠము నొప్పిదీగిన పక్షమున, అతఁడు ప్రత్య
 క్త కామముడని చెప్పవలెను. అలాగునఁ జెప్పెదవుగానా!

విక్ర—విశ్వమనుగా చెప్పెదను. ముప్పకరిడలు జానేతమనపోత్యామనుని
 చెప్పెదను.

వామన—అలాగుచెప్పు. అమాటలలోనే యతఁడు భయపడిన పక్షమున, అతఁ
 డుయ్యమనకే కాకపోవచ్చును. నేను శ్రుతువును వామన! దినములు కాభివృద్ధి మఱి
 కంత్రిమునని చెప్పు. ముందరిపోతుమా!

విక్ర—మఱచిపోను. నాటిన విన్నయెదు నవరోజుకూడని చెప్పకొందుని
 చెప్పెదను.

వామన—ఈమీద నది. ఇదియంతయు పోగొనాపాయము కలుగవలెనుటకయి
 నిట్లనదేగాని మఱియొకటికాదు. కాగారము నిలుపుకొని గరిగివక్షమున, అతని
 ప్రాణముం కలుగుట నాయుష్షముకాదు.

విక్ర—కాదు. నీవు మహాదయాశ్రీహృదయుడవు.

రామ—అతని నీకు అందవలెనని నీకోరిక కాదుగదా!

విక్ర—కాదురాదు. అయినను నీవు ప్రత్యక్షరాక్షసుడవు. అవునా! (ఇది పోనోత్తరువాదుడు.)

రామ—అవునవును. విక్రమవేదా! ఇంకొక్క యెడలనుకూడ, నీవెక్కిన తమవారనానికయ్యగదా పెన్నులును కాలేదని చెప్పి కంటఁబడఁగా నీమింగి వేయ నంతకోపము వచ్చినదని చెప్పు.

విక్ర—తప్పుక చెప్పెదను.

రామ—ముమ్మకందలు కావలెను పెద్దత్రులియన్నమాట మఱచి పోయెదవు నుమా!

విక్ర—యదుదయము. నీవనిమోక్షమొందవలెననుక చెప్పెదను.

(ఇంతయు విన్నవించుచున్నాడు.)

— రంగము—సుభద్రమ్మగారియిల్లు.

[సుభద్రమ్మయు, కళావతియు ప్రవేశించుచున్నారు.]

సుభ—సీమాంధరాళా! అతని విషయమయి నీకుఁగల యాశ్చర్యము నీమారాజు చెప్పి. అతఁడు సొందవల్య పంతుఁడుకాఁడా?—ఏమి? మఱుద లేమి?—అతఁడు కనికరముగఁడు కాఁడా? తులనగ్రమ్మఁడు కాఁడా?

కళా—(కవల) ఈమె తానిప్పుడెవరిని మురిండుచున్నదో జూచెనయిత నెఱుఁగదు. (విగ్రహగా) అత్త! విజయపాలుఁడు వట్టివాఁడే.

సుభ—పోలికలు చెప్ప రాదు. ఒకరినో జూచిరి పోవుట పదునుపొందికన్న దును కూడవలసి. విక్రమవేదఁడు నిక్కయముగా రక్షిక్కాగ గలఁడు.

కళా—(కవల) నీవు చూచిన విక్రమవేదఁడు కాఁజోలును!

సుభ—అతఁడు మంచి సుతఁడనెక్కల! పెరిగినవాఁడు. అతని విషయమునీటికి కాకానీపర్యమేమి? దూప కేళినిలాననులేమి? మొట్టమొదట నీవతని ముఖమునుకాడఁ గా నీ ప్రబంధములలో వర్ణించుట దెను మక్కరుఁడు వాఁడగుచు స్వయంతుచ్చివాఁడు.

కళా—(కవల) యీకాలములో తానుపడిన ప్రాంతని కనుఁగొన్న కతివాని నీమె యిప్పుడెంత కోపమునా!

[వేదమఁడు ప్రవేశించుచున్నాడు.]

నీక—అమ్మా! నీర నేనుఁడనగాదు విక్రమవేదఁడుగాదును వచ్చి క్రిందిలిలిచి తలవ్రాచు.

మధ — మృగములను.

నీర — చిత్తము. (అని పోవుచున్నాడు.)

మధ — కౌశలీ! నీవిప్పుడు బుద్ధిమంతురాలయిన కన్నకు తగినట్లుగా నడుచుకొనవలెను. ఈయెడలఁ జూపవలసిన విధేయతను ముదిరిపోయినను నీవధ్యమతము పెట్టకుము. పరిగెనచూప వయ్యుట్టుయినను మెదిలిమార్గము మార్చవలెను.

కౌ — అవు! నామనోవిషయమేమో తెలియజేసిమఁదలసియున్నాను. అతని నీవిప్పు డాక యాచి ప్రాశ్నాతావాక్యములు పలుకక పోవుటయేకాక యతనితో నీవిప్పుడు నోచున్న మాటాడనైనను మాటాడదు; అతనివలన మాడకైనను మాడదు. (అని మొగము త్రిప్పుకొని కలవరింపకొని కూరుచున్నది.)

[చిర నేనుఁడను ద్విమనోజనుడు ప్రవేశించుచున్నాడు.]

చిర — మధద్రవ్య! ఇదిగో మీకు కచ్చినాను. నీయిటువచ్చి నిర్ణయములయిన యాములవరయొక్క కోపదృష్టిని కాంత జూరితిమిను. నీనిమిషమార్గమునకు తెచ్చుచున్న నే నెంతో కష్టపడినాను. నీనిమోపల నేనున్నదో నాకు తెలియదు. నేనువిన్నవించెను నుపయోగములక పోయిన కత్తునున, పేదను నెప్పించుకొని పోతిపోయితి కాఁజే.

మధ — నీరనీ! దూరీకవ్యహారములలో నవనిమిషమయిన శ్రమపడినాను. నీవు ప్రకటన కలుగజేసివందుకు నాకు సిగ్గునుచున్నది. (కౌశలీతో మెల్లఁగా) కౌశలీ! కౌశలీ! నిన్ను బలిహరింపఁచుచున్నాను. తీరే. కలయెత్తిమాచి మీని గౌరవించు.

చిర — మధద్రవ్య! నీనియొక్క యోగ్యతను గూర్చియు నేమి కై నదియైనను నిరంధమకయఁ జూపవలసిన గణ్యతనుగూర్చియు నాతోటి బంధువు గౌరవమును గూర్చియు కళావతి తనలో కాను జక్కగా తాళాదిరిమకొప్పదనమునుచున్నాను. (ద్విమనోచితో మెల్లఁగా) ద్విమ! అదిన్న దానిని పలుకరించి మాటాడు.

ద్వి — (తనలో) ఓయి నేమిదా! అశేషుడేమి చేయుటకును తోఁచుకొన్నది. (చిర నేనుచితో రహస్యముగా) అయ్యో! మీయు చూపుచున్నానుగా! అదిన్నది మామొదటి ఈ మొగము పలక మాడనైనను మాడకున్నది. అదిన్నది నన్ను కన్నెత్తి మాడవని యెఱిగినవాఁడనయి తమతో ముందుజేసియున్నాను. మొదటి చూపుచున్న యొకరిగా నెదురవలసిన నాదౌర్దస్య (అని బలిహరింపకొని చున్నాడు.)

కౌ — (తనలో) నామీక కై యెల్లకువేరనో యొకను కన నుద్భవమును

అలాగే ఉన్నది. ఈమె యశస్వియము నింకని నిశ్చయముగాఁ జూచి యుండవలెను. ఈ నేర నిర్దోషముండఁబడును. నిశ్చయముగానే యుండదు. కాబట్టి అది. లేదు. ఈమె దృష్టిలో నేనుయిన భావమున్నదేమో!

మరి—ఇప్పుడప్పుడే మిమ్ముంటిగా విడిచి నేననుభవమునకు వచ్చెను.

మరి—మరేమో! నామేధావల నామలుతుందంటే కొంతమందివనికాదు. చెప్పవలసివందుల వింటిల్లుదున్నాను. —(కొంతమంది మెల్లగా) కొంతమంది. ఈమె అనుభవము. నీమార్గముచూచి నేను అభ్యసించుచున్నాను.

మరి—కొంత నామలుతుని అభ్యసించునట్లునందుకు కొంతమంది కారణముతో తెలిసికొను భాగ్యము నాకు లభించుచుగాక! —(మిత్రముననుసరించి మెల్లగా విక్రమ! ఆరంభించునది? ఓరి గాడిద! చూడఁడు.

మరి—మరేమో! కారణముతోమించుట దీని సాధ్యముకాదు. కారణమున్నది కొంతమంది చెప్పుదు. —(కొంతమంది రహస్యముగా) ఓమద్దరాల! అక్షిప్త భావి అక్షరము చెప్ప. నురు త్రగును చెప్పవేమి!

మరి—సుభద్రమ్మా! కారణము లేని యాదిన్నతనపువేగిసాటునుట మార్మికముని సామ్యమునకు భంగము కలుగదు నేను నమ్ముచున్నాను. —(వికమనమునతో రహస్యముగా) ఓరి మద్దర! చూడవేమి!

కొ—(కనక!) చూడఁచుటకు నాకంత యిచ్చ. మున్నుతో కాకానకునకు వంత. యిట్లున్నట్లు కనకమునున్నది. —నామేధావల. యెంతమందిగానున్నారో!

విక్ర—ఓ-ఓ-కన్నా! ఓ- (చూడఁజాలెనని ప్రయత్నించి. మరేమిని వంతులించి) నేను తొలివరమునున్నాను. నాకు కర్తవ్యములు కలుగవిన్నవి. ఇట్లు సంభవించు వని నేనీరముతో యెఱుఁగుదును. నేను చూడుగానే కనకతో మధుని చేసినాను. నాకుగల సాహిత్యమును నాకురహస్యమునుతోగొల్పుచున్నది.

మరి—అది నీమార్గమునకైదుమిది పోగొట్టివదికాని నీతోటివారును పోగొట్టుకొనుచున్నారు. ఓరి బుద్ధిహీనుడా! చూడుకుపోయి. యాదిన్నకానితో ఉన్నగా చూడఁడు.

విక్ర—అదిన్నకానితో? (కమ్మరిదిని చూచుచు సుభద్రమ్మకు మౌనముచేయుచున్నాడు).

మరి—మరేమో! ఇక్కడ వినివద్దటని విడిచి కొంతమంది ముఖమునకు వచ్చివచ్చి. —(కొంతమంది మెల్లగా) ఓరి మిత్ర! నిర్యాసముగా!

వీర—ఇప్పుడప్పుడేకాదు—(విక్రమరాజునతో ముల్లగా) నీకు దయ్యమునోరే ప్రదానమే! నీ సూటికాకను విద్య.

విక్ర—(తనలో) తోడ్పరాత్మగ మాయనల కౌవరి నానొక రికి నాచక తోవమునో మురిమముమకాన యందుకుగా! నేను మానానారమునో ముదాద. పరిష్క. (కౌవరి తెలుగునోయి పోవడమునో) కానునీరితమై యాడునర్థుల మును కౌవరి యొక్కపాని చెవియొగ్గి విని నశనహించుచో

వీర—దయ్యము పట్టుకొని నీగంతు నొక్కయన్నదా చేయి! నూరు తెలుపువ్వముగా ముదాద నేమి? నుండునోదురుకప్పలాగున మూలగురు నిలువలదెను.

విక్ర—నా-నా-నాకామోరేకములనను, నా-నా-నానిగ్గులనను, నా-నా-నానూటిమంది మాట పంజి రానున్నది.

వీర—ఓకనోకనో! తోయనవిగ్గు నీరుమరల వచ్చినదే! వికృత! నామూటనిమ. నీవుతెలుపే తిన్నగా వువ్వముగా విగ్గుగా ముదాదనిపమయన, నాకు తోవముగదు. మును!—ఓసుధద్రోహ్య! ఇంతటితో తనకేలమూపులు ముని నీతేనోదేలి నొక్క పాళి మామందుకుగహించి యానొక రిలుగుమకు.

మధ—కౌవరి! ఇటులిరును. (అని మందరించుచున్నది.)

విక్ర—(తనలో) ఇంక సర్వమును బయలుబడకమాండు. కౌవరి తెంతకునోయి, ముల్లగా) ఓప్పియురాలా! కౌవరి! వింతపడలొక. కొంచెమునీవు నీ యొప్పుకనుకు నీదుకన్నులలోనే అడఁచుకో.

కౌ—(తనలో) ఓయొక్కరుడా! తనకేవలము విజయపాటునిదే. ఇకేదు విశ్వముగా వీరవేయనిశాద భావపుచ్చియుండనేరదుగదా! (అని ముల్లగా కన్నులవిచ్చి ముట్టుకుకాని యురికిపడి) ఆహ! ఏమి నాకన్నుల కింతభాగ్యము కట్టునా! ఓజయపాట! విజయపాట! ఇది స్వప్నమా? సత్యమా? ఏమి యామోహకృతమా!

విక్ర—(తనలో) అక్కటా! తంకయు నుగిసిపోయినది.

వీర—విజయపాటుడా! ఎక్కడి విజయపాటుడా! ఈచిన్నదానో నుత్తరము కచ్చికాచేయి! వీరకు నాకామకు విక్రమఁడు.

మధ—ఇది సిగ్గులచేటు. పట్టిసిగ్గులచేటు. ఓసి వికృతహీనురాలా! నీకునొక్కము క్షణము విజయపాటునిదాదే! యుండుటచేత నీకన్నులకప్పమును సర్వమును విజయ పాటుయిముగానే కడలుదుకున్నది. విక్రమమేమికి క్షమాార్పణము చేసికో.

కౌ—ఇక్కడ కౌవరినేవలము దైవ విజయపాటుయిదక్క నానొంటినిగ్గును

చేసి నాగడ చిత్త కవళు తీర్చును ఎక్కువలెనుగ మనము తలచినట్లుగా యాలోచించి పడెను.

బిక్—నీరువద్దని విగదిది మనము పోవలెను. మనము కొలు కట్టించి నీర్లులు కొలిపించు కొనినట్లుగా. వెలుగలెనని తమకనుకున్నట్లున్నాడు. మన మిక్కడనుండి కలభయము చేయరాదు. పోవలెను. బిక్రము! ఈమెకును నేను ఇచ్చినట్లున్నావా? ఇచ్చి-కా? వత్తులెనగా? పలుకబడెదా? మధ్యమార్గము లే. విడిది సంకోచమనుచును. నేరపును వాసునిచ్చును వట్టించుకొన్నాను. కాన మావలెనోయి నవ్వుకొనుచురా. (అది పొనుకు మధ్యమార్గము తేలుకొన్నదిగాని) పొని పోవుచున్నాడు.)

కా—(మనము మునుముగని మామడక తోచుచున్నది.)

బిక్—(తనలా) ఈమె స్త్రీలకావన మాడగా నాకు కలభయముగా తోచెను. (విగరగా) వాసానేకరి! కళావతి! అంత గంభీరముగా వాసానించు చున్నామని!

కా—ఏమి?

బిక్—(తనలా) ఇంతమున కన్నువని నేనన్నదే యనకొన్నాను. "ఏమి" ఇన్న యీదిన్న పనము వాసునియె కనులుచున్నది. (విగరగా) కళావతి! మన మొందెయలను తేలికొన్న ప్రేమనామలననేకాక లెట్లును మన పెద్దవారి యనుకు తిలవనూడ నుభావములయి భవ్యులను—

కా—(కొంచుతో) పెద్దవారి యనుమతివలననే అట్లు!

బిక్—శ్రీయుగాలా! మనము తలచెట్లెన పాపవకార్యమునకు బ్రకాంతి కలిగినది. తుట్టుకువకప్పుకు నుభావమున్నచియనది. అనుభవించురా. నీసాత్తు విషయములు తరువార న్నాయనవారును—

కా—నాయనవారులా! నాయనవారిని పేరుపెట్టిక నాకు తలకొన్న.

బిక్—పోనీ. నాయనవారు నకుగవకొనలేదు. మనలో మనకు తిథికము.

కా—తిథికమా? తిథికము పేర కాన నుగియదు.

బిక్—ఒకానొకరి! నీలకంఠయెడల విద్వంశమును మోలకలొన. నీయను మయోద్యుల పొంగింపిచున్నాను. (అది తాళముబాడెను. పనుచున్నాడు.)

కా—తిమ్మ. నేను నీసాత్తునుచునీ నీతి నెప్పుడుగా నెదిరియొన్నె మునుముబాడెను చదవనినవి యున్నది!

బిక్—(తేలి) ఒకరికా! నీస్వంశమునంద నెప్పుడొకరికొనలేదు!

యను నన్ను బలింపరక్షయి, తక్కినవానిని నెవ్వరింపకు. (కశ్యప) కేనివ్వదు
 పొంచెను బట్టుచేసి చూచెను.

(క—(లేమరు) నామనమ్మకానిన్నది స్వప్నముగాఁ జెప్పెదమనినది. నీవు
 నీకార్యమును నీవనున పొందవీనమయిన వందనచేత సాధించుకొన్నావు. అయిన
 చేత మొదలుచేసికొను నీరత్నంబు. నాహృదయకార్యల్యమును కలిపెట్టి నన్ను
 మీర నీర్లదానివానిందిం బూదించుచున్నావు. నీలోనీవు నన్నుఁబాచి నవ్వుదు నీవు
 పొందిన విజయమునకు నంతోపించుచున్నావు కాఁబోలు!

విక్ర—కశ్యప! లేనిదోష మొలోకించి యిప్పుడు నీవు నాయెడ నప్రసాదము
 చేయుచున్నావు. నీకు చెప్పినది పొంతముగా నిది—

కశ—నాగంధపుష్పగంధము మాయచేయున్నామను భ్రమలోనుండి, వారెంత
 పోయినట్లు బంగప్ప కట్టించుకొని పోతిపోయి వారికి కొరము తెప్పించి నామనర్థము
 ముతవలెనని నీవు కొండంతయుఁ జెట్టుకొనియుంటిని, అట్లుండఁగా నామనర్థ
 యొక్క యంతో కొరమునలనను సమీధానమునలనను నాయాశయంతయు నిమిషముల
 భగ్నమయిపోయినది. వారిని మోసపున్నట్లుట మాటుగా తుదకివ్వదు నేనుకై తెనే
 మోసపోయినదానయినాను. (అని కొంచోద్రోకముతో నమచుచు) ఇదిగోపటము—
 విజయపొయినట్లు. (పటమును అలికలోనుండి పయికొని) నన్నెయఁజెప్పి విధ
 ముల రయి చెట్టునున్న ను దూసింపుచున్న ను లక్ష్మీమణియేక యాచిత్రపటమును నే
 చింతకాలము రేకుంబగల్గు న్నానయమధ్యమనభరించినాను. నీవటమిఁకనీవే పుచ్చ
 కొమ్ము. (అని మోచ విసిరినది) ఈసోతిరూపమును నా హృదయమునుండి యెంత
 యవాయాసముగాఁ దీసివేయుచున్నానో యంతయవాయాసముగానే దీసివేయఁమన
 త్రునుభవింపఁగలదు నాహృదయములోనుండి తడిమివేయఁగలగుదునని నీవు విశ్వయ
 ముగా నమ్ముము.

విక్ర—ఓకాంత! ఈవిషయములో నీకును నాకును భేదములేదు. ఇదిగో
 కశ్యపతియొక్క బటము. (అని పయికొని) ఈప్రతిరూపమునకును నిజరూపమున
 కును నాకేక వ్యత్యాసము కనఁబడుచున్నది! ఈవిషయందర విక్ర నాయుయొక్క
 కలకలమునున్న యానన్ద్యమొగమీకదా! చెట్టునుపట నన్నాకలిపెట్టి నాహృద
 యము కలిపినకార్యమనకుధారాశలో యుంచివది! విన్నవించు తుదిరి చేయుట
 కసాధ్యమగువట్లుగా నామనీవుని పుస్తకములో కొలువరములతో వ్రాయఁబడియున్న
 కవధమును పరికిన నీదిన్న కవధతోదా! అవియన్నియు పూర్వపు గాథలయొప్పులు
 నవి. అంతయు నప్పుడు మరల చెట్టునుదట్టి వచ్చినది. ఓకుండరీ! నీనిబంధన

శృంగారము ముందర నీ ప్రతిబింబ మంతకు నిదిగా నుండకపోయినది. కాదుకన్న నట వాక్రము దీని మహానాటకమును దీనియందలి గాంధమును దీని నిజమావధున తలచు తనకున పడలేదుగాన దీనిని నే నెవరబోయితిరానని. (అనితలల వచ్చడయమున ధొండుకున్నాడు.)

౧౪—(కాంతకాంతలతో) ఇదియంతయు నీవోపయోగము. న్యాయవిశ్వాసపరాధమును చెలికొని నీవు కృత్రుడనయి యుండువును.

౧౫—నీశ్వరుడుగా కృత్రుడనయివాని. ఇంతకంటె నీవు పెట్టుకుంటున్న ప్రేమమానీ యాశాపెట్టుకొన్న పెంతోబాగుమును. అలాచో ఇది యంతయునను సరసముగానున్నది. నూలులకొలది బాసలుచేసి వానినల్ల తప్పట నీవప్పటిగొప్పుగా కనబడుమింటలేదు. తనవాగ్దానములెల్లను నీవప్పటి కృత్రుత్వానుభవించితి. అంత నకు లోమలమాత్రము కొంత తన వచ్చడయమునీ తానెఱుంగదని చెప్పకొనక మానదు. ఇతరులమాటలతో నీకేముచునో లోకలోకంబున తను చున్నట్లుభావముచేత ప్రేమియును ప్రియుగాలియుకల్ల యాదరముచూచి మొగముమొద్దివడితి పోయితిరాదని వాడుచేసినను నే నుద్యుతు. ఆయనవాదము నహించి నీకునప్పుక కాలనముతో నీవించుకొనుగాక!

౧౬—ఈ వాదమానముననుసారంబులనీ (అని కన్నీరు పెట్టుకొనరున్నది.)

[అంతట మగవ్రమ్మయు, వీరవేతుడును ప్రవేశించుచున్నాడు.]

మగ—వాచోరము. మనియకొంతయు పేపువీరినామో న్యాదముననుసరంబుగా ప్రలాపములను విప్పుచు కలుగజేయులెను.

౧౭—ఓనీచక్కతప్పుచా! ఇది నీవోబాగును కుంజముననుసరియియన్నది! (అని పెద్దపెట్టున వేర్చుచున్నది.)

వీర—ఇదేమి చై నరీత్యము? ఇది మావఁగా నాకర్మదృశ్యముగనున్నది. మగవ్రమ్మ! ఇటువంటి కామోన్మాదమును కృంగారప్రలాపములందు నేనీరవలెగడచు వినితను కనియ నుండలేదు. తలసాధానమున కిదేమి? వాని తెలియనన్నది.

౧౮—ఈవిన్న వాని నకుగండి.

మగ—ఓయి దేవుడా! నామట్టుకు నాకర్మకృత్యరహితముగనున్నది. అమ్మ! ౧౯వరకు దీనికి కారణమేమి?

౨౦—తొలుతయగు.

వీర—నాని లోపాశేషముతో దేవుడు వాడగుచున్నది. ఓరి! విగ్రహ!

భాగవతీ దాశ్వాత్మ్యము. (అది బ్రహ్మచర్యము లగుటచే భాగవతీ దాశ్వాత్మ్యము.)

మధ్య—రింగిపోయి నాతో నింతగా జెప్పినది నీ మిత్రము—రింగిపోయి నీ మిత్రమునకు.

(అందఱును నిజ—గమించుచున్నార.)

3. రంగము—తిరుగుచు

[ప్రకటన తరువాత ప్రవేశించుచున్నాడు.]

మధ్య—రింగిపోయి నాతో నింతగా జెప్పినది నీ మిత్రము—రింగిపోయి నీ మిత్రమునకు. (అది బ్రహ్మచర్యము లగుటచే భాగవతీ దాశ్వాత్మ్యము.)

(అది బ్రహ్మచర్యము లగుటచే భాగవతీ దాశ్వాత్మ్యము.)

[ప్రకటన తరువాత ప్రవేశించుచున్నాడు.]

మధ్య—రింగిపోయి నాతో నింతగా జెప్పినది నీ మిత్రము—రింగిపోయి నీ మిత్రమునకు. (అది బ్రహ్మచర్యము లగుటచే భాగవతీ దాశ్వాత్మ్యము.)

మధ్య—రింగిపోయి నాతో నింతగా జెప్పినది నీ మిత్రము—రింగిపోయి నీ మిత్రమునకు. (అది బ్రహ్మచర్యము లగుటచే భాగవతీ దాశ్వాత్మ్యము.)

మారంభించి కలహము పెట్టుకోవలెను—(అని విక్రమవేదనయొద్దకు నడిచి) కృష్ణా! తేనా! అదినయములో నీయభిప్రాయములో నీ నీతిని వివరింపఁ జూచు.

విక్ర—వాదవిషయములో నీవు మహాపండితుడవయినట్లున్నావే. నే నేవాభిప్రాయమును తెలుపవలె నాయభిప్రాయములో నేకీభవించఁజాలకున్నావు!

పున—నీవు చెప్పినది సయ్యంకితముగాలేదు. ఒకమనుష్యుఁడనర్థమయిన మాటలు పలుకఁగలిగినట్లే పయికి తెలుపక పోయినను లోపల ననర్థములయిన అభిప్రాయములను గలిగియుండవచ్చును.

విక్ర—అది సత్యమే కాని యొకమనుష్యుఁడు తనవాభిప్రాయములను పయికి తెలుపవచ్చునంతమాత్రము పతలలో కలహకారణము కలగదని నేను భావించెదను.

పున—అట్లయినపక్షమున, ఈవిషయములోనే మనకర్హులకి నభిప్రాయభేదము కనబడుచున్నది. వివాదమున కిదియే తనివంత కారణము కావచ్చును.

విక్ర—నీవు పెద్దమనుష్యుఁడవని నేనీరలఁ జెలుంగనివాడవయి యుండినపక్షమున నీవిషయమున నేనిర్హుడు దురభిప్రాయ పడినాఁడనును. నాలో వివాదము పెట్టుకొనుటయే నీయభిప్రాయము కాకపోయినపక్షమున, ఇప్పుటి నీమాటల అభిప్రాయము నేమో నాకు తెలియవచ్చును.

పున—నీవు కూర్చుంటున్నది. నాయభిప్రాయమును సరిగా కవిపెట్టివావు. (నరిగవచ్చునని) నానోటినుండి రావలసినమాట ముందుగా నీనోటినుండియే వచ్చిరని నేనిర్హుడు నీన్న యుద్ధభిక్షవేడుటకయి వచ్చినాను.

విక్ర—అట్లయినపక్షమున నీమనోరథమును నేను విధులముచేయరాదు. మంచిది. నీవుకోరినట్లే చేసెదను. అయినను నీవు నాలో పోరాఁడుగోరటకుగల కారణమునా యానుగ్రహించిన పక్షమున నంతోడించెదను.

పున—అదినయముయి నీమనస్సు వాయావపెట్టినోకు. ఇప్పుడున్నట్లుగా మన కోరికలము మహావివృత్తిన కలహము. దీనికి కారణమును తెలిసి మనమిప్పుడు దీని సారస్యమును చెడఁగొట్టవలెదయి. నీకు మాత్రమిక్కలి యెక్కువ. కాకపోయిన పక్షమున నాకము దినములలోనే నీవు నాకులేదని యపకారమును నీదిరికిలో ముఠాజేయవలెను. అదినయముయి మనకు వాదలాల యక్కలలేదు. యుద్ధమునకు నీకు కల సుక్కడనో యనుకూలకాల మెప్పుడో మాత్రము తెప్ప.

విక్ర—నీవంతయుఁగొల్పిన పమయన్నావుగనుక, నీయుదలాలమంత కీచురముగా నీతినివంతవలెనది. అది యాపాఁజరికాలమే జరగవచ్చును. ఇక్కడనే యీచేరుకలములోనే కావచ్చును. ఇక్కడ మనవనికి విశ్వామనేయవా రెవ్వరునుండరు.

తరువాత—అప్పుడు ఈ కథలు గాని యింకావలె విడియములలో పెద్దమనుష్యులతో
జేసి నిన్ను ఖుషుచేయును. కారణముగా తెలియదుగాని యాచారములలో నిలువలె
విషయము కొంచెము చూచి చూడగానే జనులు పెద్దమనుష్యులవలె పెద్దమనుష్యులను
కుఖుషుగా పెద్దమనుష్యులతో చూడవలయును. నాకేసాంబంబంబు మానవంబుల కింకా
గాని జనోద్ధారకములలో కొంచెము చదియున్నదిగనుక, కేసాంబంబులనుచూడ
మనమగ్గడ మామగ్గడకు నాకనుకులముగానుంచును. ఏక క్రియావ్యవస్థారీతియగుట
నేను తెలుసుకుంటు నున్నాను. చక్కచెప్పవచ్చును.

విక్ర—ఇది నాకు నచ్చును. అయినందులకు నాకనుకులముగ నున్నాను. ఇది నాకు నచ్చును.

తరువాత—నాకు మిక్కిలి నచ్చునుగా నున్నది. అప్పుడు మనము జరిగినా
జరిగినో చూడవలెను. మనము జనులు నాకనుకులము చేయును. ఇది కేసాంబంబు
యందును చేయును. కేసాంబంబు చేయును. ఇది కేసాంబంబు. ఇది కేసాంబంబు. ఇది కేసాంబంబు.
చూడవలెను. ఇది నాకు నచ్చును. (అని నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

[అంత వచ్చుచున్నాడు. కేసాంబంబు.]

విక్ర—మంచిమనుష్యులను చూచుచున్నాను. కేసాంబంబు. కేసాంబంబు. కేసాంబంబు. కేసాంబంబు.
కేసాంబంబు. కేసాంబంబు. కేసాంబంబు. కేసాంబంబు. కేసాంబంబు. కేసాంబంబు. కేసాంబంబు.
కేసాంబంబు. కేసాంబంబు. కేసాంబంబు. కేసాంబంబు. కేసాంబంబు. కేసాంబంబు. కేసాంబంబు.
కేసాంబంబు. కేసాంబంబు. కేసాంబంబు. కేసాంబంబు. కేసాంబంబు. కేసాంబంబు. కేసాంబంబు.

తరువాత—నీ భావములను నాకు చూపుచున్నాను. కేసాంబంబు. కేసాంబంబు. కేసాంబంబు.
కేసాంబంబు. కేసాంబంబు. కేసాంబంబు. కేసాంబంబు. కేసాంబంబు. కేసాంబంబు. కేసాంబంబు.
కేసాంబంబు. కేసాంబంబు. కేసాంబంబు. కేసాంబంబు. కేసాంబంబు. కేసాంబంబు. కేసాంబంబు.

విక్ర—అయినందున నాకనుకులముగా నున్నాను. పెద్దమనుష్యుల ప్రతిభా
యేగా నుండెను. ఇప్పుడు పెద్దమనుష్యుల నాకనుకులముగా నున్నాను. కేసాంబంబు.
కేసాంబంబు. కేసాంబంబు. కేసాంబంబు. కేసాంబంబు. కేసాంబంబు. కేసాంబంబు. కేసాంబంబు.

తరువాత—నీ భావములను నాకు చూపుచున్నాను.

విక్ర—నీ భావములను నాకు చూపుచున్నాను. కేసాంబంబు. కేసాంబంబు. కేసాంబంబు.
కేసాంబంబు. కేసాంబంబు. కేసాంబంబు. కేసాంబంబు. కేసాంబంబు. కేసాంబంబు. కేసాంబంబు.
కేసాంబంబు. కేసాంబంబు. కేసాంబంబు. కేసాంబంబు. కేసాంబంబు. కేసాంబంబు. కేసాంబంబు.

తరువాత—నీ భావములను నాకు చూపుచున్నాను.

శ్రీ శ్రీ భాగవతము

శ్రీమదుగా భక్తిమిచ్చిపోయిన మౌనము వాస్తవమేకదాని నేనుచూచాను. ఇట్లు భక్త్యావేశభరితము—చాచుతున్న చాచుతున్న మూర్ఖత్వమువల్ల కనిపించే మౌనము భావమున్నచో చాచినానా! (అని యంత్రమును చేరిచ్చి) ఇది కన్నులునుగూడ నీరమియు నంతోపముగా ఉన్నట్లు కనబడవచ్చును!

దర్శ—నేను సంతోషముగానే యున్నాను. కాని—

విక్ర—నీకాదుల గీతలు మారముగాపెట్టు. ఇతరులవల్ల నుల్లాసకరమయిన మాట విన్నప్పుడు సంతోషించి యూహించక వింటానే “కాని” యన్న పనిమాత్రం నమాటయొకటిపెట్టి నీవెప్పుడును సంతోషభరితమును చేయుచునే యుందువు.

దర్శ—అవునుగాని, కృతజ్ఞుడేనా! నీవు చాచాణిన్నీ నీకుచేత్ర గమక నిన్ను క్రిమీలు యెవ్వరను, వ్యాధిమైక యంత్రముచెప్పు. సంధిగోరుడు బ్రాహ్మ యంత్రములో కొంచెము చేరినాటను రసహీనత ను ఉన్నచా లేదో నమాధాన వాక్యము చెప్పునును మొట్టమొదట పురుషులవద్దనుండి రావలెనగాని శ్రీలక్ష్మణుండి రాగూడదుగానా! పురుషులు బ్రాహ్మిని దీనిలాపయలచేత కనుమనస్సులకుకరగిరితులుకును తరుణులు కాముదానితన నజింపవలెను. వారి మలమలచేత వారికనుయొనయాలెకముగా కనెకర బయలుబడలొనెడు.

విక్ర—నీమాటలు వినుటకు వాగ్దేవులెను. ఇక నీకారకచెప్పేను వాక్యము లేదు. తొలిషయమును వాతో మాటాడకు. నేరీలాపుగా కొన్నియులు చేసినవలె యొక్కని నీవు నేను సాయంకాలములోరం మాయయికికచ్చి ముదిరొక వాతో మాటాడి మరలొక మనోరథసిద్ధికొని కెంతో కష్టపడి యెన్నో మాయలువచ్చి విశ్వ ప్రపంచములుచేసి తుదకు మహాకాండమువలన అకాళయముకొందిన వారంటి వాడు కొంచెము విచారపడి విమోచనకొన్న గొంత యెందునును చింతకునుగా మంతునిగాని యొకవ్వము లేక యోగయత్నముగా వాగ్దేవమైవచ్చెను ముఖముగా నది భవింపలేక మడిచి మాయునికి లేచిపోని కష్టములు కల్పించుకొని నీకంటివాడు విమోచనకొన్న పరిహాసపాత్రుడును కాకమాడడు. (అని నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

దర్శ—ఇకడన్నమాటలు వాచనమొకట మాటకొన్నది. అయినను వానిని మాను మాన్పుకొని పరిశీలనాత్మక సంతృప్తిపొంది యూరకుండుటలను. ద్వంద్వ యంత్రమునకు సహాయకవత్తుని యిక్కడనుగుంటచేత వాగ్దేవమొక యాలోచనతోను చున్నది. నీనీయంత్రములో ప్రవేశించి యెందుమాయమున చాచయితో వాచింద నీయంత్రము చేసేయమున్నచో లేదో పరిశీలన చేయవలెను. తులనోధనము వాచయంత్ర నిర్వహణమునదిగా చేరినవలెను. నీవు భగవత్తులదేవయ వాగ్దేవములు కనిపి

తృప్తి పొంది యుండును. అట్లుగారి యాలోచనలో నాకేలే చావమనియుక్క. ఈయనాగలు వర్ణమయవర్ణగా క్రిందివలెనున్న, ఇంతటితో నేనామె గంభీరమును విడిచి యామెను మరలయితః బుద్ధిపూనున పెండ్లిగమ్మల వలతికెట్టి యూరకుండుట సర్వోత్తములు.

(అని నిష్క్రమించుకొన్నాడు.)

చంపమాంకము

చ. రంకము—చావమనియుక్కగది.

[చావమని పోదేరిండుచున్నది.]

చావ—ఈమఱు క్షరముమాడఁగా నాకు కయగుచున్నది. ఎవ్వరికేమి యపా యము సంభవించుచున్నో! అతఁడేమి కలంకుకొన్నాఁడో! నన్నొంటిగాఁ బాడఁ తలెదని యేంకోరలెదని ఓదర్పసారా! నీవు నామనస్సింత నొప్పిండు చున్నావు!

[దర్పపాడుచు ప్రవేశించుచున్నాడు.]

చావ—ఓనికర్థమేమి? దర్పసారా! ఇంత జాగరూకతయెందుకు?

దర్ప—ఓచావమరీ! చిరకాలము నిన్ను మాడఁబోయినాన నీవర్తనాప్రభుత్వము నాని పోవలెను వచ్చునాను.

చావ—ఓయోశర్వరా! ఈమాటలకర్థమేమి?

దర్ప—నీయెదుట నిలువఁబడియున్న నేనప్రాంత్యాగమనకు తెగిందియెన్న నాబుగుడ్డిఁడను. ఉరికివడఁబోకు. నాకర్పలవ్యభావమే నాకీగతి తెచ్చినది. అప్పుడు నిన్నురంగముగా నిన్ను క్షోలనాడి నీకు కోపము కెప్పించి పెడలి పోయినాను. అనార్యమైన యొక దుర్బలచేత నాకీలావల నీకలహము సంప్రాప్త మయినది. కాంచుట్టి నేను కడుగుమీ యూదేశమునువిడిచి లేచిపోవలెను. ఓచావమరీ! నాకీ దుర్బల సంభవించుటకు పూర్వమునందే నిన్ను భ్రాంగివని పూర్వముగాఁ బిలుచుటకందగివ భాగ్యమును నేను పొందినయెడల నా యూదేశత్యాగమువలన నాకీంత ముఖముకలిగి యుండకపోను.

చావ—నీకు సంభవించిన యాదుర్భలయొక్క పుష్కలమును చింతించి నా మనస్సు లింకనొందుచున్నది. ప్రాణాపాయకరమయిన యాకారణమువలనఁగాళ్ల నుతియొక కారణమువలన నెప్పటికీ వ్రతము సంభవించియందినయెడల, నాయనురాగ

బిచ్చయమున నీచునన్పులొనున్న సంకయమును తొలగింపవలెననుకలకులకు కదాంతని
వాక్యదయను కొంత దిక్రంతి దొరికియుండును. నాన్పుకయమును నేను నిక
కాలముక్రిందటనే నీకు ముప్పించియున్నాను; ఇప్పుడు నాకరికనునుకొన నీకర్పించి
దను. దేశమువిడిచి మనమిద్దఱుమనగలిసి పాటిపోదము. క్రతువులను తప్పించుకొని
పాటిపోయి క్షేమముతోనున్న కరువాక మాతల్లిడిగారి యివ్వమును పెల్లించవచ్చును.
నీమిథుదుఃఖములలో నునుగొనినిగా నుండుటకు బద్ధురక్షకుగా బద్ధురాలనయి నేనీ
నీకు త్యాదయకొనిపోయెదాన ననుమతు. అప్పుడు నీవు నీధర్మపత్నియైన నామమతి
యొక్క మృదువులయిన యూహపులహిత హాయిగా దిశమించి సుఖించుచుండగా,
పాత్రికత్వభూషితురాలయిన నీప్రియరాని తన మృదువల ప్రయులలో నీవ్యాదయము
మందలి విచారకల్యములను పెకలించి మెప్పిని కరిగించుమున్న వివర్తింపకనుకను
తీసివేయును.

దర్ప—ఓచాయమతి! నీకృతజ్ఞతా ఋణమును తీర్చుకొనుటకు నేను నిలువద
నయియున్నాను. ఇప్పుడు కాలఘనమునక పడుకెత్తుకు జేగముగా మనోనిశ్చయ
మును చేసికొమ్మని నిన్ను నిర్బంధించుచున్నది. నీకు సంభవంపఁబోయెను నష్టములను
గూర్చియు తల్లితల్లిలముగా పొక్కిప్రేమమునదక్క మఱిదెనిని దర్పసాయకు నకు
ర్పించుకొలేక పోవుటనుగూర్చియు సావకాశముగా నాలోచించుకొనుటకు నీకుకొంత
కాలము కావలసియుండునుగదా?

చారు—నాకొక్క నిమిషమయిన నరకాశమక్కలలేదు. నేకొక్క నీగణము
లకే వలచినదాననుగాని యశ్శయమును దేనిని కామించినదాననుగాను. మనము దిరకాల
ముకుండి కాంక్షించి యున్నయభిమతసిద్ధిని బడయుట ■ సమయము. ఇక కాల
వ్యయము చేయఁగూడదు. ఈయాలస్యమువలన పోకవేళ—

దర్ప—నీకాంతిపడువలయు నేను మరల వెలుపలికి రాకుండుట క్షేమకరము.
నీసర్వస్వభావమునుబట్టి నీకులెక్కలేనికష్టములనప్పునవికలంచి నేనుభేదపడుచున్నాను.

చారు—ఈకార్యమువలన పోకవేళ నీకుగల సాత్తు పోవుజిగాఁబోయను! ఆ
సంగతి నాకు నిశ్చయముగా తెలియదు. అయినను మనకంఠమాటోముచేతముఖభంగము
కలెనదనిపూర్వము నేను దృఢముగాఁ జెప్పఁగలను. నాకున్న యల్పభగమే మనకర్పణ
కుమారులును. పరదేశమునర దెచ్చుదును భోగము నుభవింతుటకు లభింపవుగదా?

దర్ప—అనిధర్మమేకాని యటువంటి ప్రానవశాయమునానికామునెంతయెప్పు
వలయు, నీవెంత సహనముకలదానదైని నీకు దుర్భరమను నేమో! అటువంటి దురదృష్ట
కలుపుయొనవచ్చును నేను నీతో తగవులాడి పోవాణ్ణేమనేత మతిపోయి యేమో

దేవుడు!

బాబు—నిజముగా నటువంటి దుష్టతయే నీకొకవేళవట్టటం కంటిందీనవీకదా? నీకు కొనసాగవలసినదే నీవునుచురకేతలవనగామృతభారంతో నీవృద్ధుడవు. బాబు కొకాగ్నిని కట్టాడుటయి నీవెరక్షణ భారమును మోయవలసినవాడొకప్పుడు మరొక యావశ్యకముగా గావలసియందు. నీదౌర్బల్యమును కనిపెట్టి తనకయిన భారముచేయుదు భాగ్యరావమువలనఁ గలుగు కష్టములకు పైర్వముతో నోర్చుకట్టు శ్రేయఃగల దేహసంబంధము లేక యాట్టికష్టములనీకట్టు నవ్యాములగును?

దర్శ—బాబుచి! ఈపనికిమారిన పన్నుగవలచేత నీయనము కలిగిందనినా మనస్సులోని సంకేతముల వన్నిటిని నివారణము చేసికొన్నాను. నాదస్వభావములేతఁ జేసె యవస్థయందు యాయనభాధమును మన్నింపుమని నిశ్చిన్లు చేయు తాపతలయుతో తెలియబున్నది.

బాబు—నీదింకములకు తెప్పవట్లు నీకేమియు నాపద కంటింపనేలేదా?

దర్శ—ఇదియంతయు కేవలకల్పనమని యుష్మకొనుటకు సిగ్గుపడుచున్నాను. ఇటువంటి యపభాధమును నేనికయిం చెప్పఁడును మరలనీవిషయమునఁ జేయను. కాఁ బట్టి నామందు దయవలఁచి వామిందపఁకాధించి బంపకనన్నింకటితో క్షమింపుము. ఈమొక్కసారిమృతము నాప్రార్థనకుంగీకరించి నన్ను మన్నించితివా;తగ్వరాధగ్రహమునాన కేవల నీ కెట్లుబట్టి నీపాలబడి, నీప్రాపువలన స్వస్థచిత్తుఁడనయి నీదింక లేక చేత నాగతపాపము పరిహరించుకొనెదను.

బాబు—ఓదర్శనా! చాలాను. ఇంతకలఁకును నీవేదో ఘోరపాఠకము చేసితివని కలఁచుకొని బానిశేరడుగుటకు భయపడుచున్న యాపాపము చేయి నేడని తెలియఁజెప్పి నామనస్సున కపారకంతోనయను కలిగించినావు. అదిషయమున నేను మెక్కినది కృతజ్ఞతారాసయి యిది యానందబాష్పములను విడుచుచున్నాను. అయినను నీగూరములయిన యాయమహానములను మామమును ములుములనెచాటినా కనిర్యాద్యమైన మనోవ్యధను కలిగించుచున్నది.

దర్శ—ఈశ్వరపాక్షికముగాఁ జెప్పెదను. ఓబాబుచి—

బాబు—నామాట కడ చేయిదుము. నాకెంతి! నీయందు ప్రత్యాధికమైనవేదము వుండెను. ప్రేమాదిప్రేమ నాకర్మమిచ్చిన యాప్రాణమును నీతి కాపాడినావు. అర్హుడవని పనుక్షయము నాహృదయమును నిగ్ధింపఁ జూపెటగుటె మందుగానే నాహృదయము మనోవ్యధాకలముగా నిగ్ధింపబాను. అటుతరువాత క్రమకాలము లాగి యాశ్రయితి నేను పోఁగొట్టుకొన్నప్పుడు, ఈశ్వరుఁడర్పిటికిని కన్నపాదమున

యోగినికాచరి భావించుకొని, తత్త దానిని జాత్యవయమునకుఁబోయి మర్చింపఁబెట్టి
 యుండియు నాతనియొకరినొకఁడయిన యొక్కఁడును మఱియొకని కర్తవ్యంబుల్ల న్నీయ
 యొక్క సంకుచ్చరూపనయమున్నాడు. అటునట్టివాడువాఙ్మూలరాగమునుయలకఁచెడి
 పితృరేషిక యనర్జులంబు నేకతత్వపెట్టి యిప్పుడు నీయనర్జునకు నెప్పి కరిగింప
 జొల్లను—

దర్శ—అదియందయిన నేనేయొప్పుకొనుచున్నాను. అయినను నామంటిని—

వాడు—గంకర్పరకాలము నన్ను కోధించి వాఁడొక్కరిమానిరాగమున కను
 గ్రాన్తు లేకతాతఁగూడ విట్లకుమానదులు లేనిపోని దుశ్శంకలచేత నన్ను నుభయహృద
 ముగా నవమానపఱుతుడని నేనెప్పుడు ననుకోలేదు. త్వస్తిగాని ప్రేమించిక వాని
 యలకు విశ్వాసముయిటుగాని నీకర్మభావములో లేనిది వానిప్పుడు కృష్ణపడినది
 తత్త్వము బోధపడినతరువాత నేనిక నిప్పుకొమ్మి తెగపోతి. వాఁడువాఙ్మూల
 రాగమువలనను విశుద్ధవలెత్తెనువలనను నీకు వాయుదల శూర్ణమైన విశ్వాసమునకతి
 సింహగ్రునునునన్న దురాకేయమృంకకాలము, నీకు త్వస్తికరముగా ప్రపరింప వలె
 నని నేకు కర్షణింపములఁ బ్రయత్నముచేసి చూచినాను. నీకు సంకుచ్చికలుగఁజేయుట
 యాపాధ్యమని యిప్పుడు లేకుపడుటచేత, నేనిక నీకు వివాహాంశముచేత కట్టుపడి
 అద్విభూర్వకముగా నెల్లకాలమును నీవలన వాధ లనభవించుటకయి గృహవాసిని
 భావించును.

దర్శ—ఈకప్పు కుమింపుము. ఈకర్మననితోడు! ఇకఁకందు నేనెప్పుడయినా—

వాడు—ఇంకొకఁడమంటున్నది. ఇది కడలేనిదినును. ఈవలకు నామక
 కున్నది నీకర్షించితినిగాన, ఇక నేనెప్పుడును వానివలపుచువునపాలు చేయును.
 ఈకర్మమును నిన్ను నిర్మలంతుష్టిని జేయఁజుగాక! మన వివాహాంశము నిప్పుకు
 ఘటించిన నీయనంతుష్టి నిన్ను క్రుమముగా విడుచుచుగాక! నీయొద్దొక్కతఁడు కలఁచు
 కొని నీవు చింతిల్లకప్పుడు, నీ నిర్మలతేకర్మమునలన యావర్తనమును నీవడచివల
 కాలము యన్యాజుప్రేమతో నుభయఃఖయాలయందు నీతోడినీడగా నుండ నిక్కయింతు
 కొప్పు సంకుచ్చరూప నిన్నెకఁడవాసివదవిహృదము విచారచేయజోలు.

(అని నిన్నుగ్రహించుచున్నది.)

దర్శ—నావారికి భాగ్యరేఖ నన్ను విడిచిపోయినది. అయినంటి కన్నా
 తన్నును వాతఁడే మందభాగ్యులకెట్లుచెప్పుచున్నాడో నీకు నొదిక్కియనునునందుగాన్న
 వాడు భయభయమున్నది. నీకు ప్రాయశఃకర్మకర్మాగ్రయఁజను, నితఃపాపకడను.
 అయోగ్యులవలన నాకట్టిభాగ్యులకెట్లు నీవలకుచెప్పుకొందన్న దుత్తరనింపక

కళ్యాణ కల్ప వర్ణి

మూలదోయియిచ్చును. ఇట్ల నాకు భాగ్యవరము. నామది నేను పోవకనుక
యెవ్వరులో నచోయత్తుకనుక నాక విడిచి నేమిది మూలగా నేనే ప్రధానత్వము
మొదలయిన నెంతయు మేలుగనుండును. — ఓకాదురా! వచ్చి క్షేమ పొందెదవు?
నీదుస్సుకా నేదనకు నేను కాళిదాసును. నేను ప్రాణత్యాగము చేసికొనెదను. (అది
విడిచిపెట్టియిచ్చును.)

[ఒక పదిహారితము, కళావతియు ప్రవేశించుచున్నది.]

కళా—నామది నేను పోవకనుక నాకు విడిచి నేమిది మూలగా నేనే ప్రధానత్వము
మొదలయిన నెంతయు మేలుగనుండును. (అని విడిచిపెట్టియిచ్చును.)

కళా—ఒకటా! అతడెందులకు నామది నేను పోవకనుక నాకు విడిచి నేమిది మూలగా
నేనే ప్రధానత్వము మొదలయిన నెంతయు మేలుగనుండును. (అని విడిచిపెట్టియిచ్చును.)

[చామకుతి ప్రవేశించుచున్నది.]

కళా—చామకుతి! నాకళ్యాణము ముగియించి కామనీ నీవద్దకువచ్చినాడు
(మొగమునంకరాది) ఓహో! ఇదియేమి? ఏమియిచ్చును? అతడెందులకు నామది
నేనే ప్రధానత్వము మొదలయిన నెంతయు మేలుగనుండును. (అని విడిచిపెట్టియిచ్చును.)

చామ—నీమది నేను పోవకనుక నాకు విడిచి నేమిది మూలగా నేనే ప్రధానత్వము
మొదలయిన నెంతయు మేలుగనుండును. (అని విడిచిపెట్టియిచ్చును.)

కళా—నీకంటే నేను పోవకనుక నాకు విడిచి నేమిది మూలగా నేనే ప్రధానత్వము
మొదలయిన నెంతయు మేలుగనుండును. (అని విడిచిపెట్టియిచ్చును.)

చామ—అతడెందులకు నామది నేను పోవకనుక నాకు విడిచి నేమిది మూలగా
నేనే ప్రధానత్వము మొదలయిన నెంతయు మేలుగనుండును. (అని విడిచిపెట్టియిచ్చును.)

కళా—అతడెందులకు నామది నేను పోవకనుక నాకు విడిచి నేమిది మూలగా
నేనే ప్రధానత్వము మొదలయిన నెంతయు మేలుగనుండును. (అని విడిచిపెట్టియిచ్చును.)

చామ—అతడెందులకు నామది నేను పోవకనుక నాకు విడిచి నేమిది మూలగా
నేనే ప్రధానత్వము మొదలయిన నెంతయు మేలుగనుండును. (అని విడిచిపెట్టియిచ్చును.)

కళా—నామది నేను పోవకనుక నాకు విడిచి నేమిది మూలగా నేనే ప్రధానత్వము
మొదలయిన నెంతయు మేలుగనుండును. (అని విడిచిపెట్టియిచ్చును.)

దీని నాకు గుఱుమలమందియికి పోయివుంటి, గాంధర్వకావ్యమునది, అట్లు
యే ఇదియేయని. ఇంతయోకాభంగము కలిగినవారల నేను నలుగురిలో కలువైన
మీరైన యెట్లు ప్రశంసించును?

రామ—నానిది వింతగాకనవడదు.

కవి—ఈవల నాకంత యాభంగము కలిగినదో చూచినావా? పాత
పాత్రలకంటే సన్నాపాడు దేనికొన్నవారల, కట్టకడపల, నేమియులేకండ కా
మేనర్త యనువలతో నాయంట పుస్తే నుడి పెట్టింపుకోవలసినదే. పట్టింది. ఇటు
వంటి దుశ్శృంగమునకు సహించగలిగిన నేను మందముచూడకున్నానో.

రామ—పాపము! నీకెంతటిదురదృష్ట సంభవించినది.

కవి—అరవిలో నర్థనియినకాలము మాటాడకలగుటయు వచ్చిన యా
మామోపామమును పట్టకలగుదెచ్చుకోవగా నాకప్పుడు దుఃఖమువచ్చుచున్నది.
మామమునకల కలిగి విధివేళ నొంటిగా బయలుదేలి పుష్పవనములో చిత్ర
ప్రతిమవలె నిశ్చేష్టుడయి నిలుచున్న యాతనిని కన్నులపంపుగా చూచుచుండెడి
రామను. అనయమునుండు కలివేళనకడను భయముచేత నేమన కడఁబడు, పరస్పర
సంభవ్యులనను దేని యానందమృతపానమునందు ముగిసి లేలుచుండెడివారము.
అంతటిమేలు యిప్పుడింతటికివచ్చినది.

రామ—నేనిప్పుడున్నావా కితిలోనుండి యున్నపక్షమున, నీయనికేళనునకు
పకపకనర్చి చీవాట్లు పెట్టియుండును. అయినది నీయందట్టి యానందానందముగల
వానిని పనికిరానిన నీవపలించుటట్టి నిదవాది నిష్కారముగా పకపకము పాలుచే
యవలదని మూలము నేనిప్పుడు విన్ను బలిమాలుకొనుచున్నాను.

కవి—క్షమామహా! ఈవలయములో నామేనర్తమాడ వచ్చినదేమి?

[మధ్యద్రవ్యము, రాముడను, మధ్యమను ప్రవేశించుచున్నాడు.]

మధ్య—అయ్యో! అయ్యో! కొంపనునిగిరిది. పొలములో నాకప్పులు బయలు
చున్నది. సరసాకర్ణము. ఈద్రవము కల్పించుటకల యెక్కడ నుదరినను నీర కేళము
నారు కనబడదు.

రామ—అయ్యో! ఏమి యుచుద్రవమువచ్చినది?

మధ్య—ఇదివివరము నాతోకెక్కినవాడితడే.

కవి—(రామునితో) ఏమి కలుగిందనో చెప్పు.

రామ—రామ ముఖ్యులనానందనిచ్చును. అట్టిది యింత అంతరహాసము
అనునమామృతము నుదరినయెడి క్షిప్రముగా పెట్టిక అయ్యో! ఇయ్యది

విలేజంగలవాడికి యెంతమంత్రము భర్తయిగాను.

కా—ప్రభువాగఁజెప్ప. చేగరము.

రాము—అమ్మా! కనుక నెలవిచ్చినట్లు యిటువంటి సుగతులు క్షణంగా పెట్టి వెళ్ళివచ్చెను. అలా చెప్పకుండా యేమాత్రం ఆవ్యంజేమి నా యిలాభగా రెండు మూడు ప్రాణాలకు భంగంరావచ్చును.

కా—నేనీలంబయి వేసింపలేను. అత్తా! ఏమిజరిగినదో నీచేసమజెప్పు.

మధ—జరుగుటకేమున్నది? నజరులాట జరుగుచున్నది. నాత్యలు జరుగుచున్నది. చాళిలు కలుస్తోవుచున్నది. అవివరములికఁడు చెప్పఁగలఁడు.

కా—ఓరామా! నిన్న ప్రాస్తోందుడున్నాను. సంగతియేమి రెండు మూడు మాటలతోచెప్పు.

రాము—నరుకులాటవిషయమయి యెవ్వరికవయ నరికినారో నేను చెప్పలేను. జగదాత్యనేరం విషయమై భర్తాక్షిణాదులే విజయశమక్కుని యెవరియందు దోషం వుంటేవారిని తిట్టెను.

కా—ఎవరు! అట్లు పోట్లాడుచున్నవారెవరు?

రాము—కానికా! కొకరు బహుచిన్నవాడు; మహా దొడ్డవాడు. అయినను యేవిధమయిన అపాయమా అనగడం నాకు యిచ్చుకులేదు. అయినను నామీద యెంతో ప్రేమ. నన్నెప్పుడూ వలెత్తుమాట అనలేదు.

కా—అయినయెవరు! ఎవరు? ఎవరు?

రాము—నాయజమానోను. అమ్మా! నాయజమానుడు. తెలిసినదా? అయిన నాయజమానుఁడు.

కా—ఓయీశ్వరుఁడా! నిక్రమనేనుఁడా యేమి?

మధ—ఓమామనా! ఇప్పుడు నీవు భయపడుచున్నట్లున్నావే!

రాము—అకనితోనున్న రెండవవారెవరు!

రాము—రక్తివసంగతి నాకంటె యితను. నానా చెప్పఁగలఁడు.

రాము—మాధవా! నీవుచెప్పు.

మధ—అమ్మా! అవశయాదు. జరిగెనవర్తయంతా అక్కడ జరుగుతూవున్నది త్వరిత విజృంభణకలముతో కత్తులతోనూ ముపాములతోనూ చెక్కరు. వాటినిచూస్తే నాకు నాకు కొంతో కన్నీళ్లు తోస్తూవున్నది.

రాము—నిక్రమనీనుఁడునా! యిక్కడ మరెవరున్నాడు?

మధ—యెవరభాగ్యుడైన నాయజమానుడొకడు. అతనియందు వుండే దయ

చేత అతనిచేత నేను ముందుగా చెప్పలేకపోయాను. అమ్మ! నీవు చెప్పినట్లు
చువుగదా! నేను మాధవుణ్ణి, ఇంకా ప్రాణాలతో వ్రువచుకున్న నా నానమనము
దామోద కవర్మ దర్శనమగుమాడా అక్కడనేవున్నాను.

రామ—అమ్మ! నునము వెంటనే అక్కడకుపోయిపోరాటమునొనర్చుకలెను.

మధ—అటువంటి ప్రాణకర్మము జరగు స్థలమునకుపోవుట శ్రీలకు తెగదు.

మాధ—అమ్మ! మీరు శ్రీమముగాపోయి కలహం నివారించవలెను. మీరు

వెంటనే కలిగి కౌన్సి ప్రాణాలనా దమ్మరవి. వారందరూ తెంపియున్నట్లుగాను. అంద
రినీ మించిన దయాదాక్షిణ్యములేని పురుషుల కవులే ప్రాణమునా దా కలిగివున్నాడని.

మధ—పురుషుల కవులేదా! చాలి దైవము! ఈపడుచుకాం బ్రాయాను
నూడ తమ కయ్యములొన కిచ్చివారుగదా! అమ్మయ్యా! అట్లునిలుచున్నా కదా! నీ
స్వాదయముతో నేమూలను దనులేస్తున్నావే.

కళా—అత్త! ఇప్పుడు నునము చేయవలసినదేమి!

మధ—నిన్నటి సరాయము జరగకుండ మామృతము మనముక్కడకు వెళ్ల వలె
చేయగలమునాని పోవలెను. అమ్మ! మాకు నీవాధ్యయము కావగలవా!

రామ—నేను నిన్ను అక్కడకు తీసుకపోతాను. —ఒరే! మాధవా! నీవు
నేనునుగాని తీసుకుని రావడానికి నీవువచ్చు.

మాధ—వేరుతాను. (అని వెళ్ళి)మించుచున్నాడు.)

మధ—కన్నులారా! నా కంటరండి. ఇకను నునల మార్గముఁ దీసికొని
పోవును —రామా! నీవు మించునడిచి మాకు దారిచూపు.

రామ—శ్రీలమమిమ్మల్ని తెగదీగవిడిచిలకువరహాలిచ్చి నా నేనుమందరహాను.

మధ—నీవాధ్యయ మెందుగుందువా! నిజముచెప్పు.

రామ—ప్రయత్నంచేస్తే నేను కనుక్కొంగుమంటలూనాదారికప్పిపోకుండా
పొడదాని! నాక్కో ఈ భమావకం కనపడుచూవున్నది. ఈచాటు వప్పుడు విధ
పడడంతోటి, అచచ్చడుకుపట్టి మనమాధ్వరానికి తప్పకుండాపోవచ్చును. భయపడ
కండి. మీకువచ్చిన భయముమీలేదు. మీప్రాణాలను నాపాదాలద్దంజేస్తాను.

(అందరూ నిక్కురిమించుచున్నారు)

రంగము—ధక్షిణాపురది.

[కనక తిమ్మలూఁ తట్టుకొని బ్రతుకు నీనుడు ప్రవేశించుచున్నాడు.]

కళా—ఈప్రాణములో నీధిలో నెప్పుడే! నాన క లోకముడి. చక్షువు

అప్పుడానుకంబునకును బాధనకును భయమునకును పర్యవేక్షించిరిగాని చాలెను
అప్పుడెప్పుడును వేదమునకు అంకితులైరి నువ్వనీ వెక్కడనే పాపమునకును
ఓయివచ్చితివి ఇప్పుడు పంపిమి మనముగలవే అప్పుడున్నా రో తమనకు నేనెట్లు
అప్పుడునును (అని మునుకునాని తోలుచువులుకుచుకున్నాడు)

[వీరవేడుడు ప్రవేశించుచున్నాడు]

వీర—అలెచ్చెదెవారెవో మోరమునుండి యావనాలుపట్టుట కత్తమగానున్నది.
అక్కడను మార్గమునకు నేయున్నాడు. అతను వాడు ముదిగ్రామమునకు, పంజరము
అడుగిరి గ్రామమునకు (అని పర్యవేక్షించుచు వేళుచున్నాడు)

విక్ర—అయ్యో! మీరు వచ్చు నులుకుపట్టెనాడుగాని మిమ్మునకు నులుకుపట్టె
లేదు. మిమ్ము నేనెప్పుడును వారియొద్దట్లు క్షుణ్ణిరానను. నానీక భద్రమునకు
నాతో మీరేమయిన పనియున్నదా?

వీర—అట్లంట వచ్చు నుమిలించెను. నేను భ్రమపడినాను. మిమ్ములొచ్చి-
'మిది వారివలెనే యున్నాడే!—నిమిషము నిలుపుడు. (మొగమునకు నేటిపాటు
కాని) ఓదానా! భద్రమునకుగానా తమరు? ఓరి చున్నారా? నీవిప్పుడేమి
మునుకునకు నుండునాన్నా?

విక్ర—మిమయులేదు! నీవిప్పుడూచక కత్తలొబకన్నాను. నేనన్నది కట్టి
కత్తలొబకము. తమకొలక నేనెక్కడకు వెదకుకొనుచు వచ్చినాను.

వీర—అలాగా? నీకత్తలొబకమునకు నీకు నేను వెంటనే కనబడినాను.
అదేమిదంటయు నేమి—

విక్ర—నీమిమయులేదు. ఇది కలిగితి. అంతయు తమకాక తమతో మనవి
చేసాను. నాకు కొంతెనుమియ్యెను. నన్నిప్పుడు విడిచిపెట్టెదను.

వీర—నిమిషము నిలుపు. పోయి. నీవు నాకొలక కాదా లొక్కడకు వెదకు
కొనుచువచ్చినావు! ఇంత తొందరగా నీవిప్పుడెక్కడకు ప్రయాణము?

విక్ర—ప్రయాణము?

వీర—అత్యు. నీవిప్పుడెక్కడకు పోవుచున్నావు?

విక్ర—నేనెక్కడకు పోవుచున్నాను?

వీర—ఓరిగాడిరా!

విక్ర—ఎక్కడిరా? నీకు—నీకు—ఇప్పుడు నీకు కొంతెనుమియ్యెను వెళ్ళు
చున్నాను. ఎందుకా? నీవిప్పుడెక్కడకు, నీనావిప్పుడెక్కడకు ప్రయాణము
చేయుచును. మీరొకరికి యెదురుచూచుచున్నారా? అప్పుడే మిమ్ము—

వీర—వేరీవేసి, వచ్చు వీరీ—అదే నేను—బట్టకొని పోతుంటా నేను—అదే వచ్చుకొనుచున్నా.

విక్ర—కాదు కాదు, అపనిమిత్త ముకాదు మనీమెంతుకా! తులకీ వచ్చుకొని వచ్చుకొని వచ్చుకొని వచ్చుకొని, అంటే, ఇదివరకొచ్చి, మిదువచ్చుకొని, నుండదు.

వీర—అపనిమిత్త ముకాదా! ఇది చరిత్రాచరిత్ర! నుండి కచ్చుకొని వచ్చుకొని వచ్చుకొని వచ్చుకొని.

విక్ర—ఏమిట్ట! అపనిమిత్త ముకాదు మనీమెంతుకా! తులకీ వచ్చుకొని వచ్చుకొని వచ్చుకొని వచ్చుకొని, అంటే, ఇదివరకొచ్చి, మిదువచ్చుకొని, నుండదు. అయ్యో! మిదువచ్చుకొని వచ్చుకొని, చరిత్రాచరిత్ర! నుండి కచ్చుకొని వచ్చుకొని వచ్చుకొని వచ్చుకొని.

వీర—కాకాభయములేదు, నేనుపోను. మిదువచ్చుకొని వచ్చుకొని వచ్చుకొని వచ్చుకొని, అయ్యో! మిదువచ్చుకొని వచ్చుకొని, చరిత్రాచరిత్ర! నుండి కచ్చుకొని వచ్చుకొని వచ్చుకొని వచ్చుకొని.

విక్ర—ఏమియులేదు, మనీమెంతులేదు.

వీర—ఏమియులేదేలేదా? నాచేతికి లోపానువలెకట్టిగా పోయేదే!

విక్ర—కడియములు, కడియములు, కచ్చుకొని వచ్చుకొని వచ్చుకొని వచ్చుకొని.

వీర—నీమిదువచ్చుకొని కడియములు వచ్చుకొని వచ్చుకొని, (అపనిమిత్త ముకాదు మనీమెంతుకా! తులకీ వచ్చుకొని వచ్చుకొని వచ్చుకొని వచ్చుకొని, అంటే, ఇదివరకొచ్చి, మిదువచ్చుకొని, నుండదు. అయ్యో! మిదువచ్చుకొని వచ్చుకొని, చరిత్రాచరిత్ర! నుండి కచ్చుకొని వచ్చుకొని వచ్చుకొని వచ్చుకొని.

విక్ర—అపనిమిత్త ముకాదా! ఇది చరిత్రాచరిత్ర! నుండి కచ్చుకొని వచ్చుకొని వచ్చుకొని వచ్చుకొని.

వీర—కాకాభయములేదు, నేనుపోను. మిదువచ్చుకొని వచ్చుకొని వచ్చుకొని వచ్చుకొని, అయ్యో! మిదువచ్చుకొని వచ్చుకొని, చరిత్రాచరిత్ర! నుండి కచ్చుకొని వచ్చుకొని వచ్చుకొని వచ్చుకొని.

విక్ర—ఇది మిదువచ్చుకొని వచ్చుకొని వచ్చుకొని వచ్చుకొని, (అపనిమిత్త ముకాదు మనీమెంతుకా! తులకీ వచ్చుకొని వచ్చుకొని వచ్చుకొని వచ్చుకొని, అంటే, ఇదివరకొచ్చి, మిదువచ్చుకొని, నుండదు. అయ్యో! మిదువచ్చుకొని వచ్చుకొని, చరిత్రాచరిత్ర! నుండి కచ్చుకొని వచ్చుకొని వచ్చుకొని వచ్చుకొని.

వీర—నీవు కచ్చుకొని వచ్చుకొని, నీవుకొని వచ్చుకొని వచ్చుకొని, అయ్యో! మిదువచ్చుకొని వచ్చుకొని, చరిత్రాచరిత్ర! నుండి కచ్చుకొని వచ్చుకొని వచ్చుకొని వచ్చుకొని.

చిత్ర—నావిజయనా త్రయ శాంతిసంబంధ మిదే నీని సంభోహించెదరు.—ఓ
కళావతి! నన్ను గుఱించు. ఈవిధించినట్లుమన నీయెదుటనే నేనీకత్తితో పాడుతు
తానిప్రాణత్యాగము చేసికొనినను.—అని చెప్పుదును.

చిత్ర—“ఓ ప్రబుద్ధుడా ! ప్రాణత్యాగము చేసికోవ. కత్తినిదిది నాచేయి
గ్రహించు—అది యాచిన్నది నిన్నాదరించును లే. నీకడియములజక పట్టుకొని నీవు
శిశువుగాపో.

చిత్ర—దిశ్రయ. (అని కత్తినిమించుచున్నాడు.)

“అంతటనూభవును పరుగెత్తుకొనివచ్చుచున్నాడు.”

మాధ—అతనిని నిలపండి. అతనికి చావు నరుదులాట—ఓపిక పేవా! అతన్నే
నిలపండి. పోనియ్యకండి. నరుదులాట! చావులు!

చిత్ర—నరుదులాటా? చావులా? ఎక్కడ?

మాధ—అప్పుడే ఆతడుకంటికి కవచదేవరా మాడుమయి పోయినాడు.
నేను నానాజుకత్తులవగట్టు వచ్చేటట్టు ఎరుగెత్తుకొని వచ్చినాను. అయ్యా! మిరరన్నే
యెందుకు అపినారుకాదు? మీరు పట్టుకొని నిలిపివుంచనలసింది.

చిత్ర—నీకు మతిపోయినదా? ఆపదలపినవెవరిని? నిలువవలసినది చూడక
భయినా!

మాధ—చిత్రమనేనున్నే. నరహత్య జరుగుతూవున్నది.

చిత్ర—నరహత్యా!

మాధ—అయ్యో! యెన్నో నరహత్యలు జరుగుతూవున్నవి. ఆపాలములోయెన్నో
నిధాన నరుదులాటలు జరుగుతూవున్నవి. అలా చూస్తారేమి? అక్కడపోట్లాట
జరుగుతూవున్నది. కత్తులతోనూ తుపాకీలతోనూ ఘోరయుద్ధం జరుగుతూవున్నది.

చిత్ర—ఎవరు పోట్లాడుచున్నారు?

మాధ—అందరూ పోట్లాడుతూవున్నారు. నేను యెరిగినవారందరూ పోట్లా
డుతూవున్నారు. నాజుమానుడూ పురుషోత్తమదేవుడుగానూ మిశ్రామానుడూ—

చిత్ర—ఓహోహో! వానిమాటలు నేనిప్పుడు గ్రహించినాను.—నీవార్థం
మెలుగుదువా?

మాధ—రాజుగారి పొలములు.

చిత్ర—నీవక్కడకు దారియెలుగుదువా?

మాధ—యెదగను. నేనుచెప్పి రలాలులనూ పందాధికార్లనూ గ్రామస్థులనూ
అందరినీ తినుకువలెను. అందరనూ చేరితేనే గాని యుద్ధంజరము.

నీర—నీవు నాకంటెరా, మనకు పోవునట్లు దెలుసుపడినవారిని తోడుకొని పోదము—ఓరి పొంతులవారి గాడిదా! ఇదా నీకడియాలజతయొక్క వృత్తాంతము. నాకు కోపము తగ్గివున్నది. నాకంటెబుద్ధతమవారే నీవని చట్టించెదను.

(ఇద్దఱు నొక్కమిదిమహిమార్చును.)

3. రంగము—బాటగారి పొలములు.

పురుషోత్తమశ్రీధరును దామోదరవర్మయు తుపాకులు చేతఁబట్టుకొని

(ప్రవేశించుచున్నాడు.)

దామో—ఓపురుషోత్తమదేవా! నాభుజకార్యముతోడు! నలువది గజములు మందిరమము, అది గుఱివేమందిరమము.

పురు—పెద్దతుపాకులకంత దూరముకావలెనుగాని యీచిన్న తుపాకుల కట్టి యేను. అయ్యెప్పుడులన్నియు నాకు విడిచిపెట్టు. ఇటువంటి విషయములో నీకంటె నాకెక్కువ యగుభవము, దూరము నీకు మాపెదనుమాను. (అనియడుగులు వేయుచు) తమూరము చాలును.

దామో—చాలును. ఇంతకంటె మనముజుతుగదిలోనే పోట్లాడకచ్చును. పురుషోత్తమదేవా! నామాటవినె, విరోధి నాకంటెదూరములోవెచ్చు నేవంత నూటిగా గుఱి పెట్టగలము.

పురు—మేలుమేలు! అరెఁకు నీకంటెనే కనఁబడకపోయినయెడల. బలవీర యొక్కచనూటిగా గుఱి పెట్టగలవు కాఁబోలును!

దామో—అది కాదుగాని మాయిద్దఱికిని మధ్య నలువదియో యెనుమియొక్క తులదూరముండవలెను. —

పురు—అక్కఱలేదు. మామనాలుగడుగులదూరము చాలు.

దామో—గుండుదెబ్బకా మామనాలు గడుగులదూరము? అంతచేతవలెనై నేను శక్రకుశుల జరిపినవత్తును గొప్పతనమేలేదు. నామనవి విని వచ్చు నాశక్తియ పురుషులమనండియే వడవేయనియ్యు.

పురు—అవిషయము నేనును నీశక్తినియొక్క చర్యయందును నిరూపింపఁ దేసికొందుములే. దామోదరవర్మా! ఈయద్దములో నీకొకవేర కపాయముకలస్థిత డువునమున, నేను నీదిట్టతము చేయవలసినవని యేమి? నీవేమయిన మరణకాండము ప్రానినానా!

వామో—నీకు వామోద్రాగం దండన నుతో కిందివామోద్రాగం నీమోద్రాగం వామోద్రాగం లేదు.

పురు—తుపానులు కాల్చుకొన్నప్పుడు భయమొధులలో నవ్వలెడల గుండు దెబ్బకొని ప్రాణాపాయము సంభవించవచ్చును. ఇకవేళ గుండువెట్టు నీకే తగులుట కలసిందనిపడును, గృహశాస్త్రములను నువ్వించి వ్యవహారము చక్క పెట్టుకొని టకు నీకప్పుడవకాళియొడదు.

వామో—అలాగుననగా?

పురు—నీకు ప్రాణాపాయము సంభవించినవడును, నీకరీరమును మానెలాకనీ దియూరికే వంతుననగా? ఇక్కడనే పాతి పెట్టించవచ్చునా?

వామో—యూనెలో నేయుట! పాతిపెట్టుట! పునమే త్రువదేవా! నీమొదటి యుత్తరవాక్యములు పలుకఁగూడదు.

పురు—వామోద్రాగం! ఈవలకప్పుడేను నీమొదటి వ్యవహారములలోను నే కిందియుండలేదు కాఁబోలును!

వామో—ఇంతకే నీమొదటి వ్యవహారములెప్పుడు నెఱుంగు.

పురు—అయ్యో! నీనీతి నాకు విచారకరముగానున్నది. అనుభవముతో పాటి యెవరి లోకములూ మఱియొకటి లేదు. నీప్రతినిధియొక్క గుండు వెట్టు వెట్టుకాదు కావచ్చు నేడు చాలము.

వామో—కాదు! నీవిధము నాకు తెలియును. అవిద్యలూ నేను వందలకుండను ఇదిగోచూడు. నీనీతిగలవఁ గాదుకొనెదను. (అని మూలకుతోలగి శరీరమునుడుచు కొని వాఁగుచున్నాఁడు.)

పురు—నీనీతి కాల్చిగా కాటావడఁబోయినావు. చూడు, (తుపాకీ గుట్టెట్టి నట్లు వాచుచు) ఇదిగో నేను గుట్టె—

వామో—పునమే త్రువదేవా! అగు, అగు. నీకుపాకీ గుట్టుకు తగిలించలేదు గదా! ఇప్పుడాయాచిదాదా!

పురు—భయపడఁబోకు.

వామో—భయపడలేదు. అత్రువగాని—నీకు తెలియదు—గుండుకడంక నేలావత్తు నుండి యెనిది పెక్కిరావచ్చును.

పురు—అలాగున వెప్పుడును జరగదు. నీమొదటి యెఱుఁగము, నేను గుట్టె చూచి కల్పివచ్చును గుండు నీయోయెత్తువట్టున కనులకే తగ్గిరావచ్చునా—

వామో—అయిత్రువట్టు! నాదా!

[illegible]

చామ — రెండు మూడు సంవత్సరాల వాటి మృత్యువుండి చూచునా?

పురు—నూటిలో యొక్కను. అంతరికరితి ను తీర్చును జనకడు.

వామోస్తుయో! శ్రీమదేవా! వాఙ్మణిం, తపశ్శరణార్థములు వామనసి
కావు. ప్రసన్నునియుగ-గుండు తిన్నగా వంగరగా వచ్చులాగున నేతెదురుగా
ప్రక్కకు తొలగి నిలిచబడవను. వాగ్విత్తుడు! శరణునిల్లియై వాకోర్ధ్వమును
జూచినను.

పుడు—కుదకు వాడు రాగ మనకాభంగము కలుగజేయవలసి రాక మావరు.—(తపంగఁజూచి) అరిగి! వాడు వచ్చుచున్నట్లున్నాడు.

బామో—ఏమో! వచ్చుచున్నారా?

పురుషుడు—అదేమి? దూరముగా చాలకుండుట దిగుటగాదు.

కాకా—వారిష్టలున్నాను. రావణుడు. మనకు—మనము—మనము పాపిష్ఠుడు.

పురుష—నాటివాడువుట!

రామో—కాదు కాదు, కాశ్యపుతోదు! మనముదాహింపునియే నేనన్నాను.

పురు—ఏమి? ఎవరగుడున్నా వేమి?

చామో—నుటేమియులేదు. నేనె నిశ్చలముగానున్నాను. ఎందుకేనో? కాని
చామోకిట్టివర్తమానుర మిప్పుడు నన్ను నిదికి పరుగెత్తించుచున్నది.

పుడు—చీచీ! ఏ గౌరవమాలోచించుకో.

వామో-వాగోరహా? అప్రవృత్త. నీవు వదులు వదులు వాగోరహములు
సౌర్య కెందుమోడున్నావనవము అనుచుండు.

ప్రశ్న—(ఆనందరావు) వారీవంశ నే వచ్చుచున్నాను.

దాని — ప్రతిభా ప్రతిభా! నీవు ప్రతిభా ప్రతిభా, ప్రతిభా ప్రతిభా
 ప్రతిభా, ప్రతిభా ప్రతిభా ప్రతిభా ప్రతిభా ప్రతిభా ప్రతిభా ప్రతిభా ప్రతిభా
 ప్రతిభా ప్రతిభా ప్రతిభా ప్రతిభా ప్రతిభా ప్రతిభా ప్రతిభా ప్రతిభా

తేదీ — ఈనాటి నవంబరు 16వ తేదీ: పూర్వ నామమును విడుదల చేసినా వట్టు.

కామి—ఓచ్చికుడా వాళ్ళకు ఎన్ను విడిచిపోవుతున్నది. మరల వా
వద్దకు వచ్చుతుంటేడు. అప్పుడతడు, అంతాంతకు దారాడునామన్నది. కామిచేత
జలమంటి కు లాగుకొని ముడిపోతున్నది.

పురు—నీ గౌరవము. నీ గౌరవములు చూడగా, నాకు సహృదయము వచ్చినది.
దామ—ఒక గంటకుండా! నన్ను రక్షించు. ఈ సమయమునందు నేను మా
మంచి మొదలను నెత్తితో బాగుండిపోవును. నేను మాటలు మిమ్ములకు నేనుండు నెట్లు
కలిగి వచ్చినాము తెలిపిపోవునేమో!

[దర్శనానుమము విక్రమ సేతుడును పరివేషించుచున్నారు.]

పురు—ఒక రోజున! విక్రమ సేతుడు గారా! నావలెనే మీరును మీ మిత్రుని
సహాయముగా వచ్చి నా కార్యమును మొట్టమొదట ముగిసిపని అందుకలదువా
కదవట మన పాంకిపని కాదువును.

దామ—ఏమి కామిత్యము విక్రమ సేతుడా! ఓయీ విక్రమ సేనా!

విక్ర—దామోదరా! విన్నావా! నిజములొందు నివర్తకు వచ్చివాడు.

పురు—దామోదరవర్య! ఇతనిని గౌరవముతో చూచినందుకు నిన్న నేను
కలసింపకు.—(దర్శనానుమములతో) ఓమిజముచాలా! గూరు మీరాయుధములు
పురింపినపక్షమున, విక్రమ సేతుడును నేనును చాలి చెదరు..

దర్శ—కాయాయుధములారా!

దామ—ఇతనిని పురుషోత్తమదేవా! నేను దర్శనానుమతో పోల్చుచుంటును.
కాలేదు. నివర్తకును వాస్తవములు.

పురు—అయ్యో! మీరిక్కడను దామోదరవర్యతో పోల్చుచుంటును కాలేదా!

దర్శ—నేను కాలేదు!

పురు—నాకు నువ్వే విచారముగా నున్నది. దర్శనారా! ఇక్కడను మీరము
ముగ్ధులమును పోరాడ నేమి కలగవచ్చినవారగుటచేత, నీవుగల నూరుగుండి నేను
కను భంగము చేయని కల చెదను.

విక్ర—దర్శనారా! ఈ పురుషోత్తమదేవుని మాట తిసిరేయక యుద్ధము లేదు.

దర్శ—దామోదరవర్య కిద్దరున్న పక్షమున—

దామ—లేదులేదు. వాస్తవములేదు. నాయకమనమును నేను యుద్ధమున
నవించి కాంక్షనవించి యుద్ధమునందలిను, నీటితో పోరాడుటకు వాస్తవియు
కావల్యములేదు. నీకునులే లేకపోయినపక్షమున మనము ముఖముగా తెలిపిపో
చచ్చును.

పురు—దామోదరవర్య! నాకు తెలియ. నీవు నన్నుగల యుద్ధమునందును
నాకు, నీవు విక్రమముగా నెవ్వరినో యుద్ధమునకు పిలిచి కాలేతో పోరాడుటకయి
యిక్కడను వచ్చి నావు. ఇప్పుడు నీ కలిగియున్న ప్రతినిధిగా వచ్చి యుద్ధము

శయము కిష్టపడియున్నప్పుడు, నీవేం యెప్పుకొనఁగూడదో నాకుఁజూపుతేమి
కున్నది.

కామి—ప్రయదోర్తమదేవా! నేను చెప్పుకదిలిన, నేను విజయపొలుకను
కానిది యుద్ధమునకు పిలిచినాను. అతఁడు నాదుదుట తనముగఁగఁచుచుటకై
పాపానిపరేకపోయినాఁడో నీవే మానుచున్నావురా? అతఁడెక్కించిన విద్యన
పక్షమున, నేను తర్జునమునని తనకొప్పిని విడుచునట్లుచేసెదను.

విక్ర—కామియరవత్తా! నీకు భృగు వివారణముచేసెదను విను, విజయపొలు
దనువేరుగఁకాఁ జెప్పుచును లేదు. అపేయపెట్టుకొన్న భూమిఁదియె యెప్పుడు నీ
యందుట నే యొక్కఁడు, ఈయందువేదములలోనుగూడ నతఁడు చేయుచున్న కృషి
యొక్కటియే యింకనునగున, అతఁ డొక్కటినియునును పోరాదుటకంటె యెక్కుట
పరిష్కారముగానున్నాఁడు.

ప్రశ్న—నీవప్పుష్టవరముఁడవు, నీకప్పుడు మంఠియవకానకుం కలగిందెను—

కామి—అక్షవహారిర్విశు నేను నాప్రాణపథిఁడనయిన ద్విగతు మేనునితో
పోరాడునునా? ఇతఁడు నూలు విజయపొలుకేదములు చేసెను నేను తగవుగానగు
ప్రయదోర్తమదేవా! నేనెన్నఁడైన నామవ్యభాషియనిచిది కుగ్రహియ్యడనగుదునా?
ప్రశ్న—కామిశుకర్మా! నీవిద్ధ పాఠములేను.

కామి—కామినిపంతయున్నది. కామిశుకనును పరిక్షించి చూడకయెన్న
పక్షమున, నీవు ప్రభావవీరుఁడవు నామంది కన్ను నీకు సహాయముగాఁ జేసికొమ్ము. నీ
శరము నిక్కడనే పొరిపెట్టవలెనె, నూనెలోపేసి యామురు పంపవలెనె మఱి
యేమిచెయ్యవలెనో చెప్పివా నేను సంకోచపూర్వకముగాఁ జేసెదను.

ప్రశ్న—చాలు. చాలు. నీవు కట్టిరణభీరుఁడవు.

కామి—మిత్రులారా! ఇతఁడు వచ్చే మనుచున్నాఁడో మోయివనుచున్నారా?
నేను గణభీరుఁడనట!

ప్రశ్న—అతఁడు. అయిత నేను విన్నాఁను.

కామి—రణభీరుఁడని నీవిప్పుడట్లుచూట నేను పొడిగానట్లును. నీనామూట
కోడిగమునకన్నావు. రహటకా! నీవు నన్ను కల్లదియని పిలిచివేదముగ—

ప్రశ్న—పిలిచిన నేమిచేసెదవు?

కామి—నీవు మాటమర్యాదయొనఁగని గొర్రెయ్యడనని తలఁచెదను.

ప్రశ్న—నేను నీకాటమునకు గడ్డిపరకలతో గొరవిముంచును.

విక్ర—ప్రయదోర్తమదేవా! నామిత్రుఁడనున కామియరవ్యకంటె ముంద

అయితే నీవే ముందేమోయి వారలతోయి. ఇతడు ముక్కుకంఠం కోటికొని
మహావ్యాధి! నాయన నిరవివరమును నడచుచున్నాడని పిలుచును. ఇతడొ
కోటికి మునుపటికి నొక్కొక్క చారమునమును బాధ పెట్టి చంపుడు—చామార
రంజన్! నిజమేమిట?

చామార—అవును. ఇంతింతకున్నప్పుడు నేనెట్టివాడనీ.

శ్రీ—నుంచిది! దీక్షనుకీనా! ఇప్పుడు మనసు యారంభము కావలెను.
నీదిటరమ్ము—(అని యొకనండి కత్తిని దూకినది) నీవుయొక్కను చేతునవినపని
లేకయితేదారిన్న చాని పీట వదలివేయమో లేదో ముందుగానడిగి తెలిసికో.

దీక్ష—అట్లుయివలెను నీదిటరా—(అని కత్తినిదూకినది) నాది నీకత్తిను
లేనట్లున్నంతను, ఇదిగో కత్తితో చేతు పీట కైరము చెప్పుచున్నాను.

[పీట పీటయను, మోపుయను, ముద్దయను, క కావలియను, చామరయను,
చేవేయయను.]

మోపు—పీట పీనా! చామరయనని పడగొట్టండి. ముఖ్యంగా నాయనమను
చేసికొట్టి యిటువంటి కలహంకు దిగవలెనా బుద్ధి చెప్పండి.

పీట—దీక్షమనీనా! ఊహించు. ఊహించుకొనినమేదల నీమోడ వాడు
మరొకచామరయనునామా!—ఈవ్యంసయొక్కను నీకట్లు లేట్టునైనది?

దీక్ష—చివరయను యితడు నాకంటె చక్కగా చెప్పగలడు.
నన్నయొక్కనునీదివివరాదీకడను నేనురాజపురుషుడనని మీరెయ్యలగుదుమనగా?

పీట—పీట మహామనుషు. పీట కత్తితో నొకరినొకరు కోయలేవు
మండగా నేమిట్లుకొన్నప్పుడు నాకు రాజరాజపురుషుడనని చెప్పుచున్నాడు.—
పీట! రాజగారు జనసంరక్షణయనిమిత్తము నీకచ్చిర యొక కత్తిని రాజగారి ప్రజుగొం
తుకలు కోయటయి నీవేల యెవరయ్యింతుచున్నావు?

దీక్ష—అయ్యో! నేను నిజముచెప్పెదను చిత్తగింతును. కారణమునెప్పుక
యెయితడు నన్ను తనతోడ యొద్దమునకు విలిచినాడు.

పీట—నీవుకారణమునెప్పుకయేనాకొనున నీయొద్దమునకువిలిచినావయ్యో?

శ్రీ—చామారవయనకు భంగము కలుగవట్లుగా నన్ను నీకొను కడమావన
అడిచాడు.

పీట—పీట! ఈయన నావయనకు భంగముకలుగవట్లుగా నీనీయనగేల యన
మానపడిచినావు?

మోపు—రండి. రండి. శ్రీలక్ష్మణమహర్షి మారు దివ్యగౌరవములమీది క్షేమ

పోరాడఁగూడదు—చిక్కినవా! ఇటురమ్ము—మీరింత నిష్ఠాయుగా మాకు యాయాసము కలుగఁజేయుదున్నాది!—నీనిమిత్తమై భయముచేత గాఢతిక్రాంతి ముఖ విడువఁబోవుచున్నది!

విక్ర—నేను బ్రతికపోయినప్పుడు భయముచేతనా! చచ్చిపోయినప్పుడు భయముచేతనా!

కుభ—కాదుకాదు. ఖనుకటిచారినిబట్టి క్రాంతిపడఁగూడదు. కొవలయిప్పు యెప్పుడునిశ్చయములయియున్నది—అమ్మయ్యా! నీవు చెప్పు.

త్రుత—అమ్మా! మీ నెలవుచొంది నేనుకొమాట యెదంగవలసియున్నది. ఇప్పుడు కొక్కప్రశ్ననే నీ చేసిచిన్నదానిమాన్యతమునకు భంగముగలుగఁజేయవలెను.

కొ—మిత వన్నీమి యెవంగవలచుకొన్నాను?

త్రుత—రమ్మరమ్మ! రాధా! ఇటురమ్ము. పరిహాసము మానివేసి మనమిచ్చున గంభీరముగా మాటాడవలెను.

కొ—అత్రుత మీరు దెప్పినది సత్యము. అందుచేత నేనిప్పుడు నాచొక్కిభావమును మదివేసి యాకర్షకవలయుచేసి వస్తువుగ్రహింపవలెనని యాయాశనుచేచుకొనవలెను.

విక్ర—నాభాగ్యలేనరా! నీనోటినుండి యిప్పుడు మృత్యుతోపమానమైన కుభవాక్కువచ్చినది—ఒప్పుదయి! తమదరా! నాబుద్ధిఁజూడఁగా నీకు నేను లేనితి ననుకొనుచున్న యనమనమువిషయమయి యేదో క్రమయున్నట్టు తోఁచుచున్నది. నేను బుద్ధిపూర్వకముగా నీజేమియు నవమానము చేసియుండలేదని మాత్రము నేను జెప్పుగలను. నకుయేను వచ్చినప్పుడు మానయును నిలుపుకొనుటకయి పోరాడుటకు నేను వెనుకఁదీయువాఁడను కానని నీవీవలెనే కనిపెట్టియున్నావు. భ్రమ కలిగినప్పుడు నిలుపుకొనుటకు సహితము నేను సంకేపించువాఁడను గానని నీవిప్పుడెఱుంగవలెను. కాబట్టి నీకప్పుడు నేను తమార్పణము చేయుచున్నాను. అయినను వచ్చివచ్చదీచిన్నది యంగీకరించి శారదించుచున్నదిగానీ, ఈమెకుదక్కింపుకొనుటకయి యేపాపమకాలి నాచొక్కిరాడఁ బ్రతిఘటించినను నేనాతనితోయుద్ధముచేసి యామెను విజయింపఁజేసిగూడ వలెనుటకు సంసిద్ధుఁడనైయున్నాను.

నీర—కామా! నీవిప్పుడు పీడలు క్షామింపఁజగినమాట పరికినావు. నేనుగూడ పీడఁజూచు నలిది నీకు సహాయఁడనయ్యెదను.

నామె—నేనెప్పుడును నీకు విడిచిపెట్టుచున్నాను. తల్లడవంకమంతయు వచ్చినను నా! చిన్నదక్కఱలేదు. పోరాడుదులే కాకు భార్య లభింపఁపొయిమనమును, నేకల్లగాలమును ప్రశ్నాచారినిగానే యుండవలెను.

పురు—వికృతు నేనా! నన్ను లింగము చేసికొన్నాను. చేసినదప్పు నొప్పుకొని నున్నాను. కనుక నీ హర్షణము చేసినప్పుడు కర్మబంధములు విడుదలగును. ఈ విన్నది నన్ను పురిభరించులయుక యాయు క్షరములు నావిషయములు కాను బ్రాసినవగునననోకాదుననో—
(అని యుక్తరములు పంపితియ్యియొక్కాడు.)

మధ—(తనలో) ఓయిదేవుడా! ఇరవీపుడు వాగుట్లు బరితలఁపట్టును గాఁబోలును!—(ప్రకాశముగా) పురుష! తమదేవా! ఇందులో నేవోధియ్యవచ్చును. నీవు నేను తరువాత పాపకాళముగా నివారణముచేయగలుగుదు—

పురు—నీవో సునిధము లేవచ్చును నెట్లదానవు నీవిషయములో మధ్యస్థుడే యిందుగదను—ఒకకావతి! నీవు నారాధనగుదువా? కావా?

కళ—కాదు. నివృత్తుముగా నేను నీరాధనుగాను. (అని విక్రమజేనునియండుకుడి నిలుచున్నది.)

మధ—ఓపురుష! తమదేవా! నీవెంత విర్భయంఢవయి యున్నాను, నీయందు ప్రేమపూరిత నాయవరాధమున నేవోపుకొనెదను. నన్ను క్షమింపుము. నీరాధను నేను.

పురు—ఒహి! నీవా రాధవు? ఇంక దూరముగా తొలఁగిపో.

మధ—ఒహి కిరాతండా! ఆయుక్తరములు నేను వాగ్దేవిని. నీయందెప్పుడు కనికర్య మణుమ్రాసెయింపను కనియడినపక్షమున, నిన్ను భక్తునిజేయుటకు నేనాగరి నెదురాఁచించియుండును.

పురు—ఓమధద్రహూ! నీవు చూపఁదలఁచుకొన్న యనుగ్రహముగూర్చి నేను విక్రింది కృతజ్ఞుఁడనయియున్నాను. నన్నట్లు మోసముచేసినది నీవైకను మీమంథరయై నను, మీయిద్దఱియుపకారబుణమును నేను తీర్చుకో లేను—విక్రమదేవా! అనిన్ను చానినీవు నావిష్టనుండి పరిగ్రహించివావుగనుక, నేను కృతఘ్నుఁడనుకొని మాపుట కేవలములా నారాధకుగూడ నీకే శాసనగా విడిచి పెట్టుచున్నాను!

విక్ర—పురుష! తమదేవా! నీయాదాగ్యమునకు సంతోషించివాను. బాపనఁ డుభార్యలేమన్న నాఁకు రణకూరుఁడైన నాప్రియమిక్కిలం బాపివరవర్మ—

పురు—అహహహ! ఓరణకూరా! నీకప్పుడేమయిన భక్తుఁడవు కావలెనన్నత అంపున్నావా?

దామి—ఈముదిమదులరా? వాకక్కఱలేదు—ఓపురుష! తమదేవా! నన్ను క్షమింపు. ఇంకొకసారి నీకు మరల నేను వాకరితమును నూనెలానేసి కాపాడుట కడ కాకము కలంగఁజేసినపక్షమున, నన్ను పుడు దామివరవర్మ విడిచిపొందని నీవునదికా చెందువుగానికే.

వీర—సుభద్రమ్మా! ఇటురా! నిచారపడఁబోకు. నీవింక నవయశులలో నీయొమ్మన
సుభ—ఓవీర నీవా! మగవాడండఱును పశుపామ్రులు.

[చారుమతియు దర్శసారుఁడును తక్కినవఱులు చివ్వుమింకుదున్నారు.]

చారు—(తనలో) ఇతఁడు నిరుత్సాహుఁడఁడఱు భేదపడు మన్నట్టున్నాఁడు.
అయినను కొలకొలలాడుచున్నట్టు మాత్రము లేఁడు. అతఁడు చెప్పినకథలో శాంతి
త్యముకూడనున్నది—ఓయో! యుద్వహమా! నీవింక చంచలమైనదాననైయున్నప్పుడు
ఏమనోనిక్కయమెంత న్యాయమైదరిగా నుండవలెను!

దర్శ—చారుమతి! నే నుద్వఁడనని యెఱిఁగియోనిన్నెట్లు దయమాపుమని
వేడఁగలుగుదును? నిన్ను ప్రార్థించుటకు నాకుసాహసము చాలకపోయినను, నాచక్కా
తాపము నన్నాకలిపాలు చేయదున్నది.

చారు—దర్శసారా! ప్రేమాపురుషులచారు తప్పచేసినప్పుడు తమిందనొల్లని
నాదానికంటె నన్ను నాదరముచేసిన నీది గొప్పతప్పిదముకాదు. నాదార్శ్యమునువడ
గిన తమూర్తులమును శ్రీమూర్త్యుకముగాఁ జేయవలసిదని నామనస్సిప్పుడు నాకు
పితవోధ. చే ముచొండఁగా, నీదార్శ్యమును నేను తమించనియెడల నేమక్కరఁబు
రాలు నగుదును.

దర్శ—నేనిప్పుడు కృతార్థుఁడ నయినాను.

వీర—(కుంచుకునచ్చి) ఇక్కడమీరేమిచేయుదున్నాడు? మీరుకూడ మీలో
తగవులాడుదున్నారాయేమి? చారుమతి! ఇటురమ్మ. ఈవఱులు నేనేవిషయములోను
నిన్ను నిర్బంధపెట్టలేదు. ఇమనునేనిప్పుడుమాత్రము నిన్ను విషయమై బలవంతపెట్టి
బోవుచున్నాను. నేనెఱిఁగినంతవఱు కీదర్శసారుఁడు చేసినతప్పిదములన్నియు నీయం
దితనికేగల యత్యనురాగమువలనఁ గలిగినవేకాని వేఱు కారణముచేతఁ గలిగినదికాదు.
ఇంక నామాట తెదురాడక తమిందాతనిని విచారముకమ్మ. ఇంక నితఁడు తనలోను
ములను జక్కపఱుచుకొనువిధమునుకాని నీచే యాశ్చర్య పడఁగలతి.

[తక్కినవారు ప్రవేశించుచున్నారు.]

పురు—రండి. ఒక్కఁడుతప్ప మఱియెవ్వరు నిక్కడ సంతుష్టులు కానివారు
లేదు. నేను మూల మగుతుష్టఁడనయినను మీయందఱును సంతుష్టులగుట నేత్రోర్ప
వఱునో చూచి నేనును సంతుష్టఁడ నయ్యెదను.

దామో—పురుష! తదుదేవా! నీవన్న మాట క్లామ్యముగా నున్నది. నీరి సంతో
షముచూచి మఱుము సంతోషింతము—చిక్కునీవా! నీకుదిరసాఖ్యము కలుగునుగాక!
దర్శసారా! అట్లే నీకును గలుగునుగాక!—ఓశాంతిశారా! మీరందఱుము రండి

మీ గొప్పమునుకాని నేనెంతమాత్రమునుకొనుటగాని యానాయగాని యర్హ్యునిగాని పొందనట్లు మీకుఁ జూపుటకై నేడను మీకందఁజూపను నీతనాద్యములతో నాయుంటా నిగుడుచేసెదను. మీకందఁజూప తిప్పకవచ్చి నట్లు తరితార్థునిఁ జేయవలెను.

శ్రీరత్న—ఓయీ! నీయంతానామమును నేను గుఱవోడించెదాను. నేటి రాత్రియే దంపతులయొక్క యాయురారోగ్యములతోరి మనము విందారగింతము.

దత్త—విగ్రహదేవా! మనదేయురార్థము తునదోషములవంటి మనలను చినుక్కు లనుజేసి పరిశుద్ధులనుగాఁ జేసిండునకయి మన మానందపరచుట మగురాదు. నీబృంద యోశ్వరి యాచమందెప్పుడును మాయలుచున్నవంద నీకు బుద్ధిచెప్పి విన్న విశుద్ధునిజేసి నది. నాప్రాణేశ్వరి తిసరుకాదైవకాంతవర్తమువలె నాయసంతుష్టికే గారణమైన కాకంకాలతను యాపుమాసి నన్నకళంకునిఁ జేసినది.

విగ్ర—తునదిద్వజమును కామదేవుని యాగ్రహమును నమ్రగ్రహమును గూడ సమానముగానే యనుభవించినాయు. మనకరువురతునుగలభేదముమాత్ర మిది. నీపుకవ్వ ములకు సహింపఁగలిగియుంటివి; నేను—

శ్రీరా—గతిచినదానివల్లభ్యులొని చిహళపరుఁడకీడినమయముగాదు. మనమిప్పు యుగచిదదానివలెను మఱచి మనసంతోషము నిచ్చు శంకముగాఁ జేకొనవలెను.

చారు—ఇప్పుడుమాత్ర మేకాక ముందెప్పుడునుగూడ మనము గతిచినదానిని జురల కలపెట్టుక యఖండగుఖ మనుభవించుచుండము. యోగ్యములయిన బృందయ ములు చిహళబంధముచేత నొక్కటిగాఁ గూర్చుబడినప్పుడు కామదేవుఁడు తానా మును చాళించిన తనపున్నచాణముల నాదంపతులకు పూసరములుగాఁ జేసి యానంద భారథ మెల్లప్పుడును గుబులుకొనునట్లు చేయును. మనవారు మననిమిత్తమయి వేది యున్నారు. లోభరక్తిఁబోవము రండు.

(అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

శ్రీ
రా గ మ ప జ రీ.

ఇది

హృదయరాజధానియందలి శ్రీరత్నపువారి కాలేజీలో
తెనుగు పండితుడుగానుండిన

కందుకూరి-వీరేశలింగము చేత.
రచించబడినది.

త మ కు.

డి. వి. రమణారావుగారి
శ్రీ సాహితి ముద్రాక్షరశాలయందు
ముద్రింపబడినది.

1913.

ఈనాటికి మున తమిళ చిన్న చాళి ములు.

పు రు మ్మ లు.

1. మదర్మవర్మ—విజయవర్మకు, భానుమతిని తండ్రి.
2. విజయవర్మ—సుదర్మవర్మకొడుకు, మదంత్రపియుడు.
3. కామపాలుడు—భానుమత్రియుడు.
4. వసుకాయుడు—భానుమతిని వివాహమాడఁగొనినవాడు.
5. చంద్రశేతుడు—వసుకాయని మిత్రుడు.
6. వారాహనాథర్మ—పురోహితుడు.
7. గండభేరిందాహత్యలు—శేవస్వామి యర్చకులు.
8. కయీరవాహత్యలు—చెండనయర్చకులు.
9. రామోదరుడు—విజయవర్మచేనకుడు.
10. దారకుడు—సుదర్మవర్మచేనకులలో నొకఁడు.
11. పుటకుడు—సుదర్మవర్మచేనకులలో నొకఁడు.

స్త్రీ లు.

12. భానుమతి—సుదర్మవర్మకుఁ గుడు; కామపాలని ప్రియరాని.
13. మదంత్ర—విజయవర్మప్రియరాని; మాధవచేనకుఁ గుడు.
14. రాగమంత్రుని—భానుమతి పరిచారిక.
15. చతురిక—భానుమతి పరిచారిక.
16. మదంత్రపరిచారిక.

స్థలము— ఉజ్జయినినగరము.

రాగమంజరి.

ప్రథమాంశము.

౧. రంగము—సుదర్శనవర్ణ గృహమునుభవపేధి.

[లాంతరపట్టుకొని బామరునుడు ప్రవేశించువాడు.]

బామ—నీని! అప్పుడే మాడుగంటలు వాటిపోయినదిగా! ఉజ్జుతిగినగజ
నీకులలో నెంటిగా నికావయినవలె తిరుగుటకు నావంటివారే కిది తగిన ప్రమాణము.
అన్ని కొలువులలోను పడుదులేవములోనున్న నాయకుని కొలువు కొలుకుట బహు
కష్టము. ఇట్లుచెప్పట చేను పలకునంగతి యెఱుంగక పోవుటచేతకాదు. నావలకున
కును నాథుడమానునివలపునకు నావలనంత వ్యత్యాస మున్నది. నావోధుడైన
విజయవర్మ పలకునిద్రావోరములను తలపెట్టనివాడు; ఇత నావలతో కడుపువిండ
లిని పోయిగా నిద్రపోయినతరువాత కలలోఁగానిదియలుడెఱుగు. ఇప్పుడేతలపోతల
కవకాకములేదు. మాప్రభువక్రిడ తప్పనియలయిన సుదంతగజిబోనుండి తప్పించు
కొని వచ్చుటకయి నాపాపాధ్యక్షులతో రెడువల మాదురుకును. (నెడుపల నట్టి
తను) ఇదియేమి? సంగీతము వివలకుచున్నది! ఎవరు వచ్చియుండును? నాయకు
మానుని మిత్రుడయిన కామపాలుడు మాప్రభుత్వపోదరియైన భానుభుతికి వివలకు
వల్లుగా పాటపాడుటకయి యిప్పుడు ఘోషపేషముతో వచ్చియుండును. ఇత నా
ముసలియబామనుడు లేచి రాకమానఁడు, అతఁడు తన కొడుకింటలేడని యాశయాన
పడకుండ నాపాపమునకుపోయి నేను నిలిచియుండెదను. (అని పోవుచున్నాడు.)

[అప్పుడు తనమిత్రుని నొకని తోడుచేసికొని కామపాలుడు]

ఘోషపేషముతో వ్రేవేసిని పాడుచున్నాడు.]

విగ్రహ. ఇప్పుడెవరీదెయి! వచ్చెరవాళ్లు

ఇప్పుడు నెడలు నీయ్యదువర్షరయ

నీయనమానుని ఇప్పుడిలా

పాడుని నెడమిల్లఁ బల్లఁగాఁగలవె

పల్లవులి నిటఁగిండ్ల కామపాలన

తేటతేట పట్టాన్న పున్నవారెవరొ
 పలువొందనిదిందు హృదయరూప
 తెలిసోపలగన తెనువమహిమ
 కన్నులద్దర కణఃకాయకండ
 నిన్నుగిరియగఁబడి పట్టాన్నలిమ్మ.
 ఏదింకంకెను మెచ్చగాఁదెల్పఁ
 లూనితెగింపక ముంప న్నన్న మన
 వాభాగ్యదేవత సరివాఁడెవని
 సాధిలాయగ బోధ పలుపునుగాక!

మిత్ర!—కామపదా! నీవీలాగున దీపముగా పొడుచున్న యెడల నీవీరియకా
 తప్పటికిని మెలుకొనదు. ఉయ్యెలలోనున్న పసిబిడ్డవలె పలవునహితము జాలికోలుతు
 పాటలచేత తోకొట్టఁబడి మఱింత నిద్రపోవును.

కామ—అయ్యేమి నిద్రాభంగముచేసి నామనసుకొలువదు.

మిత్ర!—మెలుకొల్పినయెడల లేచివచ్చి పల్కఁగింపినంతటి గౌరవమామెను నీ
 యందులేదని యెఱుఁగుదువు గనుకనే నీవామె నిద్రాభంగమున కింత భయపడు
 చున్నావు.

కామ—అట్లయిన నీకిప్పు డాపందే విముక్తిర్చి జన్మకముపుట్టిం చెదనుమాదు
 (అని పొడుచున్నాడు.)

ఉ. వేటన చేకర్చి యిచ్చ వేగమె రాత్రిని సాగఁగెనువ్;
 నీకమనీయవేత్తముల నీవిడిచివచ్చును, మందరీమణి!
 యీకడ నీ సుమాప మనునింపగుప్రాదురయిండువలరకుకె
 నాకువలయగన్వదదు, వాకుఁబగల్ గనికొందరింతయున్.

భానుమతి—(ఒకగవాక్షమునుండి బదులు పొడుచున్నది.)

మగంజువ రేను. విన్నదాన లేచి నన్న వేడు నీమగిరమున్;
 కన్నతాన న్నేతరంజకంబుగాఁ బ్రభాతమున్;
 వచ్చుఁ బాటపొడివేడు నాయకున్ మనంబులొ
 నెన్న కొంతఁ గాయఁడెంచు నిన్నుపొజవంబులొ.

మదర్శనవర్మ—(మఱియొక గవాక్షమునుండి) ఏమనరాకులువలు గాఁబలతోను
 నీకలతోను రాగములతోను భోగములతోను ఆటలతోను పాటలతోను మాచిధినితో
 నుట్టి రేయదున్నాము తొంద. పాటకులారా! పదగ నిహారి.

శ్రీ కృష్ణ మూలకము.

౩

భామ—సాన్నా గారూ! కృపాగామీలయల్లాగ పోవడం నాకు అలవాటు.

కామ—వీర్యురాలా! నేను నీ డేయ పేరు దేవు.

మద—అమ్మయ్యా! ఆమోసప్రమాదం నీవు చెబుతున్న యేల విన్నదవు? గతాశు ములోనుండి లేచింది.

భామ—ఓశ్రీయ్యో! అన్నా వేడుకొనడము.

కామ—నీవు పోకరితాదా?

భామ—మన మొక వేళ మరల కీర్తిగ్నుగా నే కనిపించవచ్చు. మనకు దురదృష్ట మొక గొప్ప శత్రువుగా నున్నది, మనపక్షమున దానితో పోరాడి విజయ విజృంభన మిరుండయి కాముడు నున్నాడు.

మద—ఓరీ! సుహాతి యిటు తేయి.

కామ—మన మనోవేదన నెఱిగిన కామదేవుడా—

మద—పొండి. పోతుంటియేడల, తమండు తిన్న గామీలతో నుండి నుండి పోవుము.

(అయ్యును మేలుమేలుగా నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

అ. రథగము—కీర్తిలోని కీర్తిగముంటున్నాడు.

[విజయవర్మయు, కామచతురుడు ప్రవేశించుచున్నారు.]

కామ—అయ్యా! వారెవరొక్కరి సారి కొంచెము నిద్ర—

విజ—ఓరిజకుడా! తురకుండు. నావద్ద విద్యోగము తలపెట్టెను.

కామ—స్వామీ! దేవరవాకి విషయంలా నేను మనది చేయవచ్చినది కా? వరదీదర్శియలకు పట్టెను తుచ్ఛమయిన గాథనిద్రమాల కాదు. కొంచెము కామలీ యున్నయేడల, వేడుక కొల కొక్కసారి గడియనేర్చు కన్నుకూడదు ప్రభువుని విజయ వ్రసనునీరించియే నేను దేవరవారితో పన్నుపము చేయుచున్నాను.

విజ—ఓరీమాధుడా! నోరూరూతు. ఓనుదండ! ఓక్రియూరాల! నీ వెంత నిద్రయురాలవై నాకన్నలనుండి నిద్రను దొంగిలించివావు!

కామ—(తనలో) వానిద్రనునొక దొంగిలించినది.

విజ—ఇటువంటి సమయములో నామనోరథమును వ్యర్థమౌతున్నది కాదు మరల పోయియున్నాను. మరలయల నిద్ర లేమయి చూడకొకట కిచ్చాయును! ఇక నేనుగలిగియుండును! నీవెప్పుడును నన్ను తరలించి ప్రేమించినది నేనెప్పుడును